

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/1'2015

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних наук

Постанова президії ВАК України від 06 жовтня 2010 р. № 1-05/6. Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол №20 від 29 жовтня 2015 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол №35 від 18 грудня 2015 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність

за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 21.12.2015

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт
видавничої
справи

© "Аналітик", 2015

© "Економіка. Фінанси. Право", 2015

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент
Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Присяжнюк Володимир Костянтинович, д.т.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константінов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, учений секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужжа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, перший заступник Керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ

І.В. АКСЬОНОВА, О.В. РАЄВНЄВА. Технологія підвищення привабливості ВНЗ для абітурієнтів ...	4
Н.З. БЛАЩУК-ДЕВ'ЯТКІНА. Аналіз кредитного портфеля банків в Україні	8
О.Ю. ШЕЛЕСТ, А.А. ДУДАР, О.Б. ПОНОМАРЬОВА. Сучасний стан ринку страхових послуг та перспективи його розвитку	12
Л.А. ГОЛЬТЯЄВА, О.В. РАЄВНЄВА. Формування складноструктурованої системи факторів іміджевої привабливості ВНЗ	17
М.Б. ГУПАЛОВСЬКА. Державний внутрішній фінансовий контроль: теоретична концептуалізація та сучасні пріоритети	20
В.В. КАСЬЯН. Тенденції та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні	24
Т.Г. ОСТАПЕНКО, В.В. СТЕБЛІЙ. Напрями оптимізації системи управління підприємством на прикладі ТОВ "Еней Моторс"	28
С.А. ТКАЧЕНКО. Формулювання цілей функціонування підсистеми економічного моніторингу в системі регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери	35
О.В. ВІНОГРАДОВА, О.А. КОНДРАШОВ. Проблемні питання інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень	38
А.В. ЗАДОРЖНА. Деякі методичні й фактографічні аспекти аналізу фінансової стійкості банківської системи України	42
М.Ф. КУХАР. Організація обліку в системі управління економічною безпекою підприємств залізничного транспорту	45

ПРАВО

Н.В. ЗАЧОСОВА, Д.М. КУЦЕНКО. Юридичний аудит (due diligence) як засіб мінімізації загроз майновій та економічній безпеці фінансових установ	49
А.С. КОВБАСА. Сутність емісійної функції центральних банків та особливості її виконання	53

АКСЬОНОВА

Ірина Вікторівна
ivaksyonova@mail.ru

УДК 378.1

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДВИЩЕННЯ
ПРИВАБЛИВОСТІ ВНЗ ДЛЯ
АБІТУРІЄНТІВ

РАЄВНЄВА

Олена Валентинівна
olena_raev@mail.ruTHE TECHNOLOGY INCREASE THE
ATTRACTIVENESS OF HIGHER
EDUCATION INSTITUTIONS FOR FUTURE
STUDENTS

к.е.н., доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, кафедра статистики та економічного прогнозування

д.е.н., професор, завідувач кафедри статистики та економічного прогнозування, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, кафедра статистики та економічного прогнозування

Стаття присвячена визначенню факторів привабливості вищого навчального закладу для споживачів освітніх послуг. В статті запропонована технологія підвищення привабливості ВНЗ для абітурієнтів різних типів.

Статья посвящена определению факторов привлекательности высшего учебного заведения для потребителей образовательных услуг. В статье предложена технология повышения привлекательности вуза для абитуриентов разных типов.

The article is devoted to the determination of the factors attractive higher education for consumers of educational services. The paper proposes a technique to increase the attractiveness of the university for the students of various types.

Ключові слова: привабливість ВНЗ, абітурієнт, освітні послуга, технологія підвищення привабливості

Ключевые слова: привлекательность вуза, абитуриент, образовательная услуга, технология повышения привлекательности

Keywords: the attractiveness of the university, the applicant, educational service, increase the attractiveness of the technology

ВСТУП

Кінець ХХ століття був пов'язаний з необхідністю реформування системи вищої освіти, яка є джерелом підготовки висококваліфікованих фахівців, затребуваних на ринку праці. На розвиток ВНЗ в сучасних умовах впливають такі обурюючі фактори, як депопуляційні процеси, структурні зрушення в економіці країни, падіння рівня доходів населення, зростаючі вимоги до професійних компетентностей випускників навчальних закладів. Все це потребує удосконалення системи управління вищою освітою, однією із складових якої є розробка заходів щодо підвищення привабливості ВНЗ для абітурієнтів.

В науковій літературі питання щодо визначення факторів формування конкурентоспроможних ВНЗ, іміджевої привабливості ВНЗ висвітлюються багатьма вченими, серед яких можна виділити Власюк Т. М., Грищенко І.М., Матюх С. А., Пономаренко В.С., Раєвнєву О.В. та інших. Але слід зазначити, що ці питання потребують більш поглибленого дослідження в частині привабливості ВНЗ з боку споживачів освітніх послуг, тобто формування зовнішньої привабливості з урахуванням розвитку та взаємозв'язку трьох ринків: ринку вищої освіти, ринку праці та ринку освітніх уподобань населення.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні факторів привабливості ВНЗ для споживачів освітніх послуг та розробці технології залучення абітурієнтів до ВНЗ.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є монографії науковців із зазначеної проблематики, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, дані вибіркового обстеження абітурієнтів.

При проведенні дослідження використано компаративний аналіз, системний та логічний аналіз, метод узагальнення інформації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ринок освітніх послуг – це конкурентний ринок, на якому діють закони попиту та пропозиції, що впливають на вибір споживачами освітніх послуг певного ВНЗ. При дослідженні факторів, що впливають на вибір абітурієнтами вищого навчального закладу, тобто на формування ринку освітніх уподобань населення, необхідно враховувати, що вони безпосередньо залежать від кон'юнктури на ринку освітніх послуг та ринку праці.

Так, попит на освітні послуги знаходиться під впливом факторів макро- та мікросередовища [2], табл. 1.

Таблиця 1

Фактори формування попиту на освітні послуги

Групи факторів	Показники, що характеризують фактор
Фактори макросередовища	
Соціальна привабливість ВНЗ	престижність професії, розвиток соціально-культурної та матеріально-технічної бази ВНЗ
Фінансова складова	форма власності ВНЗ, доходи сім'ї, ціна освітньої послуги
Попит на випускників ВНЗ на ринку праці	затребуваність спеціалістів певного напрямку підготовки чи спеціальності, конкурентоспроможність випускників на ринку праці, відповідність отриманих знань вимогам роботодавців, насиченість ринку випускниками певної спеціальності
Рівень фінансування вищої освіти	рівень витрат ВВП на освіту, обсяги бюджетного фінансування
Демографічна ситуація в країні	чисельність населення; темпи зростання населення; середня чисельність сім'ї
Фактори мікросередовища	
Якість отриманих освітніх послуг	використання у ВНЗ новітніх технологій, наявність висококваліфікованих викладачів
Відомість і престижність ВНЗ (імідж ВНЗ)	позитивний імідж, зв'язки з громадськістю, розмір ВНЗ

На пропозицію на ринку освітніх послуг впливають такі фактори, як:

- соціально-економічний стан країни та її регіонів;
- державна політика в галузі вищої освіти;
- рівень конкуренції між ВНЗ.

Оскільки в умовах демографічної кризи на ринку освітніх послуг залишаються функціонувати ті ВНЗ, що будуть мати найбільший контингент студентів, то в першу чергу, необхідно приділяти увагу тим факторам конкурентних переваг, які спрямовані на підвищення попиту на освітні послуги. Попит на освітні послуги, в свою чергу, залежить від визначення та формування споживчих уподобань з боку абітурієнтів.

Абітурієнтів, для виявлення факторів, що формують привабливість ВНЗ для них, доцільно класифікувати на дві групи [4]:

I група – випускники середніх шкіл, технікумів, закладів I-II рівня акредитації, тобто особи, які вперше отримують вищу освіту, прагнуть отримати престижну професію й мати якісні знання;

II група – особи, які вже мають вищу освіту, проте бажають за різних підстав змінити напрям своєї професійної діяльності і при прийнятті рішення щодо вибору ВНЗ більше уваги звертають на такі умови, як графік навчального процесу, набір дисциплін, що викладаються, широкі можливості вибору спеціалізації у рамках спеціальності залежно від кон'юнктури ринку, якість професорсько-викладацького складу, можливості стажувань.

Дослідження фахівців з проблем професійного самовизначення споживачів освітніх послуг та соціологічних опитувань абітурієнтів [1,2,4,6,7,8]

дозволили виявити та узагальнити локальні фактори привабливості та затребуваності ВНЗ для абітурієнтів, до яких відносять: рекомендації родичів, друзів, вчителів; особистісні уподобання відносно певної спеціальності та рівень прагнень до особистісного визнання в обраній професії; фінансовий стан абітурієнта чи його родини та вартість навчання у ВНЗ; місце проживання та розташування ВНЗ; наявність у абітурієнта досвіду роботи; форма навчання у ВНЗ та форма власності ВНЗ; впізнаваність бренду ВНЗ; рівень володіння інформацією про ринок вищої освіти; кількість бюджетних місць; матеріально-технічна оснащеність ВНЗ (комп'ютерні класи, лабораторії, гуртожитки, бібліотеки тощо); можливість розвитку особистості (наявність спортивних секцій, танцювальних колективів тощо); можливість отримання подвійних дипломів та додаткової освіти.

Компаративний аналіз літературних джерел [3-5], аналіз факторів формування освітніх уподобань населення відносно вищої освіти та певного ВНЗ дозволив розробити технологію підвищення привабливості ВНЗ для абітурієнтів, яка складається з 5 етапів (табл. 2).

Як видно з табл. 2, на кожному з етапів запропонованої технології вирішуються певні завдання, цільовою спрямованістю яких є розробка засобів підвищення привабливості ВНЗ для різних груп абітурієнтів. Це підтверджується також вихідною інформацією кожного етапу. Крім того, необхідно зазначити, що 2-й та 3-й етапи технології повинні виконуватися не послідовно, а одночасно.

Таблиця 2

Характеристика етапів технології підвищення привабливості ВНЗ для абітурієнтів

Задачі етапу	Вхідна інформація	Вихідна інформація	Інструментарій дослідження
Етап 1. Формування іміджу ВНЗ			
Мета етапу: виділення складових загального іміджу ВНЗ та формування за ними засобів посилення конкурентоспроможності ВНЗ.			
вивчення впливу іміджу ВНЗ на привабливість ВНЗ для абітурієнтів; виділення складових загального іміджу ВНЗ та їх характеристика; розробка засобів привабливості ВНЗ для абітурієнтів за складовими загального іміджу ВНЗ	показники діяльності ВНЗ, дані вибіркового обстеження уподобань абітурієнтів.	способи формування привабливості ВНЗ для абітурієнтів за складовими його іміджу	компаративний аналіз, системний підхід, метод узагальнення, вибіркового обстеження сукупності абітурієнтів, рейтингування
Етап 2. Розробка обґрунтованої та адаптивної цінової політики			
Мета етапу: формування засобів посилення конкурентоспроможності ВНЗ на підставі обґрунтованої та адаптивної цінової політики			
вивчення основних методів ціноутворення на ринку освітніх послуг, встановлення їх переваг та обмежень; виділення основних пріоритетів у формуванні ВНЗ ціни на освітні послуги	показники витрат ВНЗ на надання освітніх послуг, ціни ВНЗ-конкурентів, що діють на ринку освітніх послуг, показники доходів населення	способи формування ціни на освітні послуги	маркетингові методи ціноутворення; компаративний аналіз, метод узагальнення, методи фінансово-економічного та економіко-статистичного аналізу
Етап 3. Проведення реклами ВНЗ			
Мета етапу: формування засобів інформування споживачів про ВНЗ			
виділення основних напрямків інформування потенційних і реальних споживачів освітніх послуг про ВНЗ; розробка рекомендацій до основних форм рекламної інформаційної продукції ВНЗ	характеристика історії розвитку ВНЗ, показники діяльності та навчального процесу у ВНЗ	виділені пріоритети у розробці рекламних матеріалів та сайту ВНЗ	маркетингові методи рекламування; компаративний аналіз, метод узагальнення
Етап 4. Проведення профорієнтаційної роботи для I групи споживачів			
Мета етапу: формування засобів щодо підвищення привабливості ВНЗ для споживачів освітніх послуг на підставі проведення профорієнтаційної роботи			
дослідження основних моделей проведення профорієнтаційної роботи; виділення основних форм проведення профорієнтаційної роботи з метою залучення абітурієнтів до ВНЗ	показники освітньої діяльності ВНЗ в частині освітніх програм, наявності центрів по профорієнтації молоді, використання інноваційних технологій навчання, показники якісного складу потенційних абітурієнтів за даними результатів складання ЗНО	адаптивні форми профорієнтаційної роботи серед абітурієнтів	компаративний аналіз, метод узагальнення, системний підхід
Етап 5. Надання послуг з підвищення кваліфікації, отримання додаткової вищої освіти для II групи споживачів			
Мета етапу: формування засобів підвищення привабливості ВНЗ для абітурієнтів на підставі надання послуг з отримання другої вищої освіти та підвищення кваліфікації			
дослідження основних форм підвищення кваліфікації та отримання додаткової професійної освіти; надання рекомендацій щодо організації підвищення кваліфікації у ВНЗ	показники освітньої діяльності ВНЗ в частині освітніх програм, використання інноваційних технологій навчання, наявності в організаційній структурі ВНЗ підрозділів з підвищення кваліфікації, заочної та дистанційної освіти, показники кількісно-якісного складу абітурієнтів, які скористалися послугами ВНЗ з надання додаткової вищої освіти та підвищення кваліфікації	рекомендації щодо організації підвищення кваліфікації у ВНЗ для сторонніх споживачів освітніх послуг	компаративний аналіз, метод узагальнення, системний підхід

ВИСНОВКИ

Наведена технологія підвищення привабливості ВНЗ для абітурієнтів заснована на маркетингово-орієнтованому та особистісно-орієнтованому підходах, оскільки ринок освітніх послуг є конкурентним ринком, на якому ВНЗ при формуванні попиту орієнтуються на споживача освітніх послуг.

Запропонована технологія може бути використана для посилення іміджевої привабливості ВНЗ з урахуванням природи і джерел її виникнення та диференціації цільових груп ВНЗ, які, з одного боку, обирають послуги ВНЗ, керуючись уявленнями щодо його привабливості, а, з іншого, забезпечують формування цих освітніх послуг і самої іміджевої привабливості закладу.

Список використаних джерел

1. Грищенко І.М. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг у системі вищої освіти: [монографія] / І.М. Грищенко. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 87 с.
2. Матюх С.А. Фактори формування конкурентоспроможності вищих навчальних закладів у структурі кон'юнктури ринку освітніх послуг // Наука й економіка. - 2014. - №2 (34). – С.216-220.
3. Пономаренко В.С. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні: монографія. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. – 328 с.
4. Раєвнева О.В. Іміджева привабливість вищих навчальних закладів як фактор нецінової конкуренції на ринку освітніх послуг// Вища школа. – 2015. - №9-10. – С.109-125.
5. Резник Г.А., Пономаренко Ю.С., Колесникова А.С. Имидж как ключевой фактор выбора вуза // Мир науки. – 2014. – Выпуск 4.
6. Степко М.Ф. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг у системі вищої освіти: [монографія] / М.Ф. Степко ; за ред. І.М. Грищенко. – К.: Педагогічна думка, 2012. – С. 317–341.
7. Хлабыстова Н. В. Факторы, определяющие выбор вуза и профессиональное самоопределение абитуриентов (на примере ФГБОУ ВПО «КубГТУ») // Научные труды КубГТУ, 2014. - №2. – С.1-8.
8. Шеметова Н.К. К вопросу о классификации факторов, оказывающих влияние на формирование маркетинговой стратегии вуза // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2011/04/14/>

БЛАЩУК-ДЕВ'ЯТКІНА

Наталія Зіновіївна

rdproton@yahoo.com

УДК 336.77

АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ

THE ANALYSIS OF LOAN PORTFOLIO OF BANKS IN UKRAINE

к.е.н., доцент, Львівський
національний університет
імені Івана Франка

Проведено аналіз структури та динаміки якості кредитного портфеля банківських установ. Розглянуто основні фактори впливу формування тенденцій.

Проведен анализ структуры и динамики качества кредитного портфеля банковских учреждений. Рассмотрены основные факторы влияния на формирование тенденций.

The structure and dynamic of loan portfolio quality of banking institutions is analyzed. The main factors of influence on the formation of trends are considered.

Ключові слова: банк, кредит, кредитна діяльність, кредитний портфель, аналіз, кредитний ризик

Ключевые слова: банк, кредит, кредитная деятельность, кредитный портфель, анализ, кредитный риск

Keywords: bank, credit, credit activity, loan portfolio, analysis, credit risk

ВСТУП

Особливості розвитку фінансової системи України призвели до того, що саме банки забезпечують перерозподіл ресурсів. Основним інструментом цього процесу став банківський кредит, результатом чого кредитна діяльність банків є однією із пріоритетних.

Фінансова криза та затягнутий процес рецесії української економіки призводять до скорочення кредитної активності банківських установ на тлі погіршення платіжної дисципліни позичальників, продовження формування значного обсягу так званої "прихованої" проблемної заборгованості за кредитними портфелями банківських установ.

За таких обставин одним із важливих питань є аналіз кредитного портфеля, оскільки від нього залежить у подальшому рівень доходності банківських активів.

Дослідженню проблем банківського кредитування присвячено чимало праць вітчизняних економістів: В. Базилевича, А. Гальчинського, В. Лагутіна, Б. Луціва, А. Мороза, М. Пуховкіної тощо, проте досить багато проблем так і залишаються невирішеними. Враховуючи формування банківських кредитних портфелів в умовах політичної та економічної нестабільності, то тема потребує подальших вивчень та узагальнень.

МЕТА РОБОТИ полягає у проведенні аналізу кредитного портфеля банків України та визначення факторів, які впливають на його формування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Діяльність банківських установ здійснюється в умовах соціально-політичного тиску, збереження негативних макроекономічних трендів та проведення військових дій на сході країни, що, відповідно, передбачає негативні тенденції. Кількість банків у вітчизняній банківській системі значно скоротилася після активних дій НБУ щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Так, на 1 січня 2014 року налічувалося 180 банків, а на даний час в Україні діє 126 банків (з початку 2014 року НБУ вивів з ринку 54 банки) [1].

Частка іноземного капіталу в банківській системі скоротилася через визнання збитків по кредитному портфелю і негативного форекс-ефекту від переоцінки зобов'язань банків, номінованих в іноземній валюті.

Обсяги кредитів наданих комерційними банками, їх структура та окремі показники якості у 2010-2014 рр. наведена у табл. 1 [1]. Впродовж досліджуваного періоду прослідковується, переважно, позитивна динаміка зростання обсягів кредитів, наданих комерційними банками України (окрім 2012 р. – коли обсяг кредитів дещо зменшився). Незважаючи на позитивну тенденцію, кредитна активність банків залишається низькою. За 2014 рік обсяг кредитних операцій зріс на 95 млрд. грн., або на 10%, а без врахування валютних коливань – скоротився на 139 млрд. грн. (на 15%), в т.ч.: в національній валюті – на 60 млрд. грн. (на 10%); в іноземній валюті – на 79 млрд. грн. (у долар. еквіваленті – на 10 млрд. дол. США) (на 25%) [1,2].

Таблиця 1

Показники якості кредитного портфеля банків, млн. грн.

№	Назва показника	Станом на				
		01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015
Стан кредитного портфеля						
1	Обсяг кредитного портфеля	755 030	825 320	815 327	911 402	1 006 358
2	Обсяг активів	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852
3	Питома вага кредитного портфеля в активах, %	80,14	78,28	72,33	71,31	76,4
4	Кредити, що надані суб'єктам господарювання	508 288	580 907	609 202	698 777	802 582
4.1	Питома вага, %	67,3	70,4	74,7	76,7	79,8
5	Кредити, надані фізичним особам	186 540	174 650	161 775	167 773	179 040
5.1	Питома вага, %	24,7	21,2	19,8	18,4	17,8
6	Прострочена заборгованість по виданих кредитах	84563	79230	72564	70178	135858
7	Резерви під активні операції	148 839	157 907	141 319	131 252	204 931
Характеристика кредитного портфеля банків з огляду кредитного ризику						
8	Частка простроченої заборгованості в обсязі кредитного портфеля банків, %	11,2	9,6	8,9	7,7	13,5
Оцінка кредитного портфеля банків з погляду захисту від можливих втрат						
9	Відношення резервів під активні операції до виданих кредитів, %	19,71	19,13	17,33	14,4	20,4

Динаміка кредитів формується в умовах відсутності притоку депозитної бази та погіршення платоспроможності позичальників. В цілому, збільшення обсягу кредитного портфеля банків у 2014 році зумовлено значною девальвацією національної валюти, що в свою чергу, відобразилось на збільшенні кредитних залишків в гривневому еквіваленті.

У структурі кредитного портфеля банків значна частка припадає на кредити, що надані суб'єктам господарювання (питома вага у 2010 році складала 67,3%, а у 2014 році збільшилась до 79,8%). Станом на початок 2015 р. банківські кредити в економіку становили 802582 млн грн та зросли впродовж досліджуваного періоду на 294294 млн грн [1]. За даними НБУ лише за 2014 рік обсяг кредитів, наданих юридичним особам, зріс на 103 млрд. грн., або на 15% до 803 млрд. грн., що складає 80% загального обсягу кредитів, а без врахування валютних коливань – скоротився на 87 млрд. грн. (на 12%), в т.ч. : в національній валюті – на 39 млрд. грн. (на 9%); в іноземній валюті – на 48 млрд. грн. (на 20%) (у долар. еквів. – на 6 млрд. дол. США) [2]. За видами економічної діяльності кредитний портфель представлений в основному кредитами, наданими представникам сфери "Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів" та

"Переробна промисловість", вагомими є представники сфери будівництва та нерухомості.

Обсяги кредитування фізичних осіб в цілому за досліджуваний період мали тенденцію до скорочення (на 7500 млн грн) [1]. Лише за останній період прослідковується збільшення кредитного портфелю на 11 млрд. грн., або на 7% до 179 млрд. грн., а без врахування валютних коливань – скоротився на 27 млрд. грн. (на 16%), в т.ч.: в національній валюті – на 14 млрд. грн. (на 12%); в іноземній валюті – на 13 млрд. грн. (у долар. еквіваленті – на 2 млрд. дол. США) (на 25%) [2]. Збільшення обсягу кредитного портфеля відбулось внаслідок значної девальвації національної валюти, в результаті чого балансова вартість залишків за кредитами значно зросла.

Основною складовою роздрібного клієнтського кредитного портфеля є беззаставні кредити готівкою, кредитні картки. Тенденція кредитування минулих років на купівлю товарів, техніки, меблів тощо залишається. Розвивається автокредитування, і банки пропонують спільні акції з автосалонами, але випереджають готівкові кредити (кеш-кредити) як за кількістю банків, що пропонують даний продукт, так і за попитом у населення [3].

Найбільший вплив на розвиток ринку беззаставних кредитів надали кілька факторів: ціна продукту (прибутковість від беззаставних кредитів набагато перевищує дохід інших видів кредитних

продуктів); швидка оборотність активів; при досить жорсткій ризиковій політиці банків, клієнти не можуть собі дозволити більш довгі і більш великі кредити.

Слід зазначити, що одночасно відбувалося зменшення питомої ваги кредитного портфеля в активах банків (з 80,14% у 2010 р. до 76,4% у 2014 р.) [4]. Незважаючи на зменшення питомої ваги, частку кредитного портфеля в загальних активах на такому рівні слід розцінювати як критично високу, відповідно й рівень концентрації кредитних операцій є занадто ризикованим.

Значний обсяг кредитного портфеля в загальних активах, який спостерігається протягом останніх років, призвів до негативних наслідків і втрати стабільності банківської системи, що зумовлює високий кредитний ризик і, відповідно, вимагає формування значних резервів. За рік банки здійснили відрахувань у резерви на суму 103 млрд. гривень. Це стало визначальним чинником повернення банківської системи до збитковості – за 2014 рік збитки банківського сектору склали майже 53 млрд грн [2].

Як відомо, банки найбільш вразливі до кредитного ризику, який відображає наявну або потенційну загрозу для надходжень чи капіталу й виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови будь-якої фінансової

угоди з банком, або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. НБУ, з метою послаблення, ввів новий підхід до розрахунку нормативів кредитного ризику. Це передбачено постановою правління Національного банку України від 8.10.2015р. № 683 "Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" [5]. Стосовно до розрахунку нормативів кредитного ризику: по-перше, передбачено включення активів за їх балансовою вартістю, що дозволить банкам направити вивільнені кошти на кредитування та зменшити активні операції на суму сформованих за ними резервів; по-друге, визначено умови для врахування грошового забезпечення (покриття) за наданими гарантіями/акредитивами для зменшення кредитного ризику, що дозволить банкам розширити використання таких фінансових інструментів за наявності грошового забезпечення за ними.

Впродовж досліджуваного періоду простежується тенденція низької якості сукупного кредитного портфеля, яку оцінимо шляхом дослідження наявності проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України (рис. 1). Так, наведені дані показують, що частка прострочених кредитів в обсязі кредитного портфеля в період з 2010 р. по 2014 р. знизилася з 11,2% до 7,7%, а станом на 01.01.2015 р. значно збільшилась.

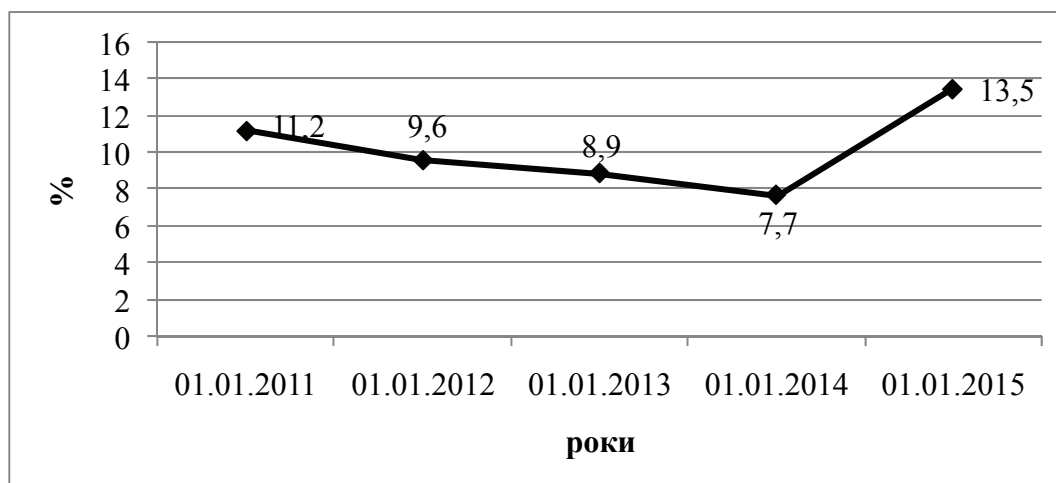

Рисунок 1. Динаміка частки простроченої заборгованості в обсязі кредитного портфеля банків України [1]

Адекватно оцінити структуру і динаміку проблемних кредитів в Україні на основі офіційних даних – завдання не з простих через фрагментованість інформації та плутанину в термінології. Структуру прострочених кредитів НБУ розкриває лише у розрізі галузей нефінансових корпорацій (80,4 млрд грн), тоді як обсяги прострочених позик за іпотечними споживчими, муніципальними і державними кредитами регулятором не оприлюднюються [6,7].

Крім показника простроченої заборгованості для окреслення "проблемних" банки та НБУ використовують низку термінів, які вказують на всю суму проблемного кредиту, а не лише простроченої частини. Це так звані недіючі кредити (NPLs), які складаються з безнадійних кредитів (V категорії

якості) та сумнівних кредитів (IV-ї категорії якості). Негативно класифікована заборгованість (NPL) за кредитними операціями за 2014 рік зросла на 97 млрд. грн., або на 63% до 251 млрд. грн., що становить 19,0% заборгованості за кредитними операціями (на 01.01.2014 – 12,9%) [2].

Факторів, які впливають на зростання проблемних кредитів у 2014 році існує чимало. По-перше, девальвація гривні призвела не лише до номінального перерахунку обсягів валютних проблемних кредитів, а й до реального зниження фінансового стану багатьох позичальників. Погіршення платоспроможності та зменшення фактично генерованого грошового потоку клієнтів відбулося як внаслідок девальвації, так і через зменшення виручки від продажу підприємствами товарів та послуг окремих

галузей виробництва, зокрема імпортерів. По-друге, банки зазнали втрат внаслідок анексії Криму та законодавчих заборон на здійснення банківської діяльності на тимчасово окупованій території. По-третє, на погіршення якості активів вплинуло оголошення надзвичайного стану функціонування банківської системи в Донецькій та Луганській областях, де через воєнні дії регулятор заборонив повноцінно працювати з портфелем позичальників на території АТО. Також не сприяє зниженню проблемної заборгованості і запровадження мораторію на роботу з іпотечними кредитами фізичних осіб в іноземній валюті.

ВИСНОВКИ

Проведений нами аналіз дозволяє зробити наступні висновки. Україна продовжує відчувати серйозну економічну, фінансову та політичну кризу. Незважаючи на збільшення абсолютних показників кредитного портфеля банківської системи України, вплив напруженого операційного середовища призводить до погіршення якості активів банків та виснаження резервів. Робота з проблемними активами як на рівні НБУ, так і самих банків, залишається одним із пріоритетних завдань оздоровлення банківської системи України.

Список використаних джерел

1. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

2. Банківська система 2015: виклики та перспективи // Національний банк України, - 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>.

3. Резниченко Є. Огляд ринку кредитування фізичних осіб / Євгенія Резниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/spozhivchi_kredit/statti/oglyad_rinku_kredituvannya_fizichnih_osib_za_2014_rik

4. Показники діяльності банків за станом на 01.01.2015 р. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10094&Itemid=112

5. Постанова Правління НБУ від 8.10.2015 №683 "Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22653240>.

6. Корнилюк Р., Бутенко О. Рейтинг проблемності кредитних портфелів - 2014 / Р. Корнилюк, О. Бутенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnih-portfeliv-2014>

7. Корнилюк Р.В. Якість кредитних портфелів банків України в період системної нестабільності / Корнилюк Р.В. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 1085-1089.

ШЕЛЕСТ

Олена Юріївна
shelestolena26071995@gmail.com

студент, Університет митної
справи та фінансів

ДУДАР

Аліна Андріївна
alina.andreevna.9312@gmail.com

студент, Університет митної
справи та фінансів

ПОНОМАРЬОВА

Оксана Борисівна

старший викладач, Університет
митної справи та фінансів

УДК 368.1

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

THE CURRENT STATE OF THE INSURANCE MARKET AND PROSPECTS OF ITS DEVELOPMENT

Стаття присвячена дослідженню стану та перспектив розвитку страхового ринку в Україні. Проаналізовано динаміку кількості страхових компаній та сформованих страхових резервів, що впливають також на інвестиційний ринок. Наведені основні причини, що стримують розвиток страхового ринку України та зазначені рекомендації щодо його покращення.

Статья посвящена исследованию состояния и перспектив развития страхового рынка Украины. Проанализированы динамика количества страховых компаний и сформированных страховых резервов, которые влияют также на инвестиционный рынок. Приведены основные причины, сдерживающие развитие страхового рынка Украины и указаны рекомендации относительно его улучшения.

The article investigates the status and prospects of development of the Ukrainian insurance market. The article analyzes the dynamics of the number of insurance companies and formed insurance reserves, which also affect the investment market. The article presents the main reasons hampering the development of the insurance market of Ukraine and given recommendations for improvement.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страхова компанія

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховая компания

Keywords: insurance, insurance market, insurance company

ВСТУП

Постановка проблеми

В умовах посилення відкритості української економіки все більшої актуальності набувають питання конкурентоспроможності українського страхового ринку та реформування страхової галузі. Розвиток якісного страхування — процес поступовий і тривалий. При цьому зміни економічних умов породжують нові проблеми, від вирішення яких залежить стабільність та дієвість страхового ринку. Перед страховиками сьогодні стоїть складне завдання по зростанню обсягу та якості страхових послуг, підвищенню рівня капіталізації та фінансової надійності страхових компаній, а також ліквідності їх активів. Створення розвиненої і платоспроможної системи страхування, зміцнення довіри до українського страхового ринку з боку страхувальників, інвесторів, іноземних перестраховиків, можливе тільки при правильній побудові стратегії розвитку ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню теоретичних і практичних засад функціонування страхового ринку України сучасного стану присвячені праці таких вчених як: Александрова М.М., Базилевич В.Д., Білик М.Д.,

Бігдаш В.Д., Бланк І.А., Внукова Н.М., Горбач Л.М., Заруба О.Д., Осадець С.С., Ротова Т.А., Терещенко О.О. та інші.

МЕТА РОБОТИ

Основною метою написання статті є аналіз сучасного стану страхового ринку України, визначення основних проблем та напрямків розвитку, надання пропозицій щодо стратегії подальшого його функціонування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою статті є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, статистична інформація Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Під час дослідження використано методи систематизації, структурно-логічного аналізування, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ринкова трансформація економіки зумовлює підвищення ролі страхового ринку, визначає необхідність створення дієвої системи страхового захисту з метою забезпечення стабільності розвитку та ефективності економічних відносин, підвищення рівня життя населення, соціальної стабілізації.

Страховий ринок – особлива сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічна послуга – страховий захист, формується пропозиція і попит на неї.

Учасниками страхового ринку є страхувальники, застраховані, вигодонабувачі, страховики, перестраховики, товариства взаємного страхування, страхові та перестрахові брокери, страхові агенти, актуарії, аварійні комісари, а також професійні об'єднання страховиків, страхових посередників та інших учасників страхового ринку. [6]

За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг можна стверджувати, що загальна кількість страхових компаній станом на 30.06.2015 становила

374, у тому числі СК "life" – 52 компанії, СК "non-life" – 322 компанії. Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за I півріччя 2015 року порівняно з аналогічним періодом 2014 року, кількість компаній зменшилася на 26 СК (Таблиця 1) [1].

Нижче представлена діаграма кількості страхових компаній в Україні за останні 3 роки (рис. 1). У порівнянні з I півріччям 2013 року кількість страхових компаній у I півріччі 2014 року зменшилась на 15 СК, а у I півріччі 2015 році – на 41 СК.

Таблиця 1

Кількість страхових компаній в Україні за I півріччя 2013-2015 рр.

[складено авторами на основі [1]]

Рік (I півріччя)	СК "Life"	СК "Non-life"	Всього	Відхилення від попереднього року
2013	62	353	415	-31
2014	58	342	400	-15
2015	52	322	374	-26

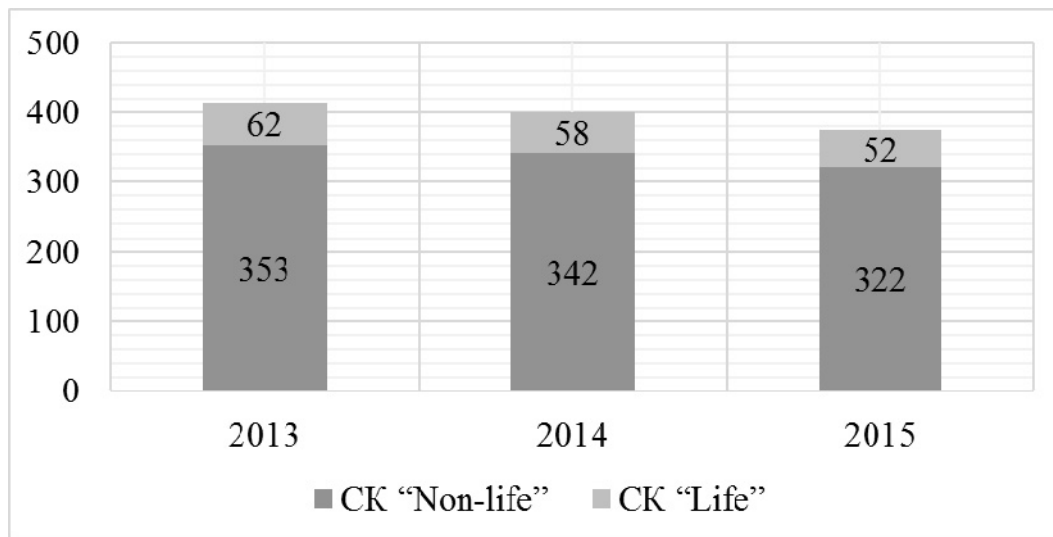

Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній за I півріччя 2013-2015 рр.

Серед основних причин, що призвели до такої ситуації, слід віднести недостатній рівень капіталізації страхових компаній, що призводить до анулювання ліцензій на надання страхових послуг, недостатня пропозиція якісних страхових продуктів, існуючі факти шахрайства та нехтування правами страхувальників з боку страховиків.

Доцільно також розглянути структуру страхових резервів сформованих страховиками України.

Взагалі проведення страхування потребує спочатку внесення страхової премії, а потім надання страхової послуги у вигляді виплати страхової суми і страхового відшкодування. Моменти надходження страхових премій і виплати страхового відшкодування, як правило, не збігаються, і це дає змогу страховикові акумулювати значні кошти у вигляді страхових резервів, що являють собою

систему резервів страховика, утворених залежно від видів страхування з метою забезпечення гарантії майбутніх страхових відшкодувань і виплат страхових сум. Акумульовані у страхові резерви премії деякий час перебувають у розпорядженні страховика і можуть бути інвестовані з метою одержання додаткового доходу. Проте тимчасово вільні кошти страхових резервів, інвестовані страховиком, підлягають регулюванню з боку держави [7].

Структура страхових резервів сформованих страховиками України представлена в таблиці 2. Як бачимо, протягом останніх років спостерігаються тенденції динамічного зростання величини сформованих страхових резервів і, як наслідок, збільшення інвестицій страховиками.

Динаміка страхових резервів за I півріччя 2013-2015 рр.

складене авторами на основі [4]

Страхові резерви	Роки		
	2013	2014	2015
- Резерви зі страхування життя, млн.грн.	3485,1	4626,0	6011,1
- Технічні резерви, млн.грн.	9925,7	9176,9	10235,4
Всього, млн. грн.	13410,8	13802,9	16246,5
Темп приросту, %	123,0	102,9	117,7

У структурі активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя (Рис. 2), станом на 30.06.2015 у порівнянні з інформацією станом на 30.06.2014 відбулися такі зміни:

- на 17,0% збільшився обсяг активів, дозволених для представлення банківськими вкладками (депозитами), і становив 7 373,0 млн. грн. (або 44,4% від загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя);

- на 259,7 млн грн збільшився обсяг активів, дозволених для представлення цінними паперами, що емітуються державою, і становив 2 444,2 млн. грн. (або 14,7% від загального обсягу активів, якими представлено кошти страхових резервів);

- обсяг активів, дозволених для представлення акціями збільшився на 4,6 млн. грн і становив 1 474,1 млн грн (або 8,9%).

З 1 січня 2016 року у страховиків залишаться ще менше інструментів, в які вони зможуть інвестувати отримані премії для формування резервів під

майбутні страхові випадки, оскільки Нацкомфін-послуг посилила вимоги до емітентів цінних паперів, чий акції знаходяться на першому та другому місці лістингу українських фондових бірж, що змусить ряд компаній продати їх. Страховики скаржаться, що крім депозитів держбанків не залишилось ліквідних інструментів – як компроміс їм пропонують право розміщувати депозити в банках з іноземним капіталом. За I півріччя 2015 року норматив по представленню страхових резервів не виконали б 130 страховиків (за дійсними вимогами законодавства – 30), норматив достатності активів – 48 [2].

Лайфові компанії, в основному, займаються «довгими грошима», і це робить їх більш стійкими у кризові часи. Ризикові компанії, як правило, значну частину активів тримають у цінних паперах та дуже залежні від ліквідності резервних коштів, у той час як у лайфових СК значна частина резервів формується за рахунок депозитів, часто валютних.

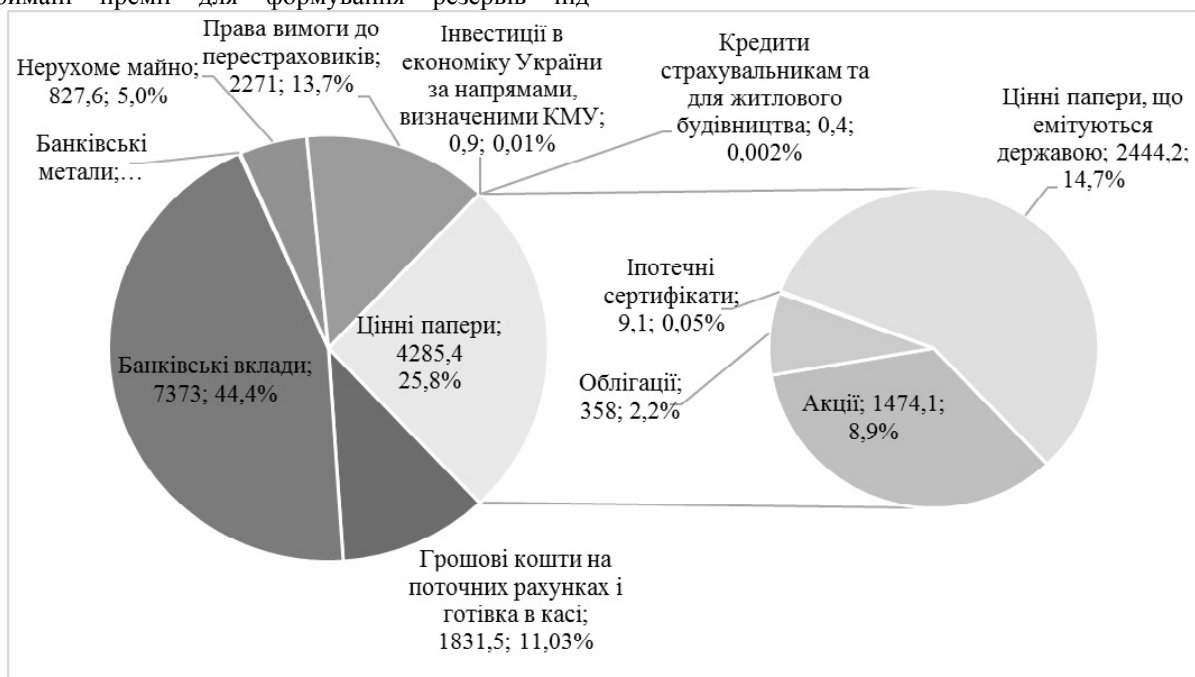

Рис. 2. Структура активів, якими представлено кошти страхових резервів, станом на 30.06.2015 (млн. грн.)

Загальні показники ринку страхування за I півріччя 2015 року у порівнянні з відповідним періодом попереднього року показали позитивну динаміку: валові премії зросли на 22% до 13,5 млрд. грн., чисті премії зросли на 24% до 10,8 млрд. грн., валові виплати зросли на 27% до

3,1 млрд. грн., чисті виплати – на 27% до 3 млрд. грн., страхові резерви зросли на 17,7% до 16,2 млрд. грн.

Більш детальний аналіз показує, що головний фактор такого зростання – стрімка інфляція, а не збільшення зацікавленості страхувальників в укладанні договорів страхування. Статистика ринку в

кількості проданих полісів виглядає інакше. Наприклад, ОСЦПВ і КАСКО, які за обсягом страхових премій складають відповідно 31,4% і

25,4% від всього ризикового ринку страхування фізичних осіб, значно впали по кількості укладених договорів страхування (Таблиця 3) [2].

Таблиця 3

Кількість договорів страхування ОСЦПВ та КАСКО за I півріччя 2014 року та I півріччя 2015 року [2]

Показник	I півріччя 2014 року	I півріччя 2015 року	Темп, %
Кількість договорів ОСЦПВ з фізичними особами, тис. од.	3556,1	3175,9	-10,7
Кількість договорів КАСКО з фізичними особами, тис. од.	113,0	71,6	-36,3

Ринок страхування життя в Україні в першому півріччі впав лише на 16%. Для порівняння - у першому кварталі падіння становило 24%. На думку експертів, причина уповільнення падіння парадоксальна - невеликі обсяги страхування громадян. Крім того, на збереження договорів вплинула лояльна політика, що проводиться страховиками. Основні інструменти:

- внесення платежів частинами;
- тимчасове призупинення чергових платежів;
- можливість зміни валюти договорів;
- зміна порядку сплати внесків для корпоративних клієнтів.

Вжиті заходи відіграли свою роль у збереженні клієнтів, хоча розмір внесків і зменшився. Втрати внаслідок розірвання договорів склали 7-10%, а кількість нових договорів зменшилася на 25%.

На жаль, прогнози поки що невтішні. У третьому кварталі очікується продовження падіння платежів. Ситуація в економіці та відсутність підтримки даного страхового сегменту державою впливають дуже негативно. При значному падінні курсу валюти і негативних тенденціях в банківському секторі люди більше сподіваються на державну підтримку, ніж на страховиків.

Необхідно відзначити, що на тлі падіння обсягів ринку поліпшується якість послуг. Відбувається повільна реструктуризація ринку. З іншого боку, криза загострила боротьбу за клієнта.

Цікаво, що змінилася і мотивація споживачів. Зараз клієнти зацікавлені в фінансовому захисті своєї сім'ї при настанні страхового випадку, а не в накопиченні коштів. Корпоративні клієнти стали частіше включати страхування життя в свої соціальні бюджети [5].

Основними причинами такої складної ситуації на ринку страхових послуг та й взагалі на всіх фінансових ринках є ряд негативних зовнішніх та внутрішніх факторів. Серед них: АТО на сході країни, окупація частини території України, девальвація та інфляція, збільшення кількості банкрутства банків, погіршення ділової активності підприємств, валютні обмеження на ринку, обмеження доступу до ринків перестрахування, наявність скритих банкрутів серед страховиків, суперечливе законодавство і ще ряд інших [2].

Для покращення ситуації на ринку страхових послуг Цільовою командою по реформуванню фінансового сектору України в складі представників регуляторів фінансового і банківського ринків, а також профільних організацій була підготовлена

Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, згідно якої планується:

- зменшити кількість страхових компаній, а рівень проникнення страхування збільшити з 0,7% до 7% ВВП за рахунок зростання чистих премій.

- запровадити накопичувальне страхування. Такий підхід суттєво збільшить динаміку ВВП.

- збільшити обсяг довгострокових інвестицій в економіку України за рахунок довгострокових резервів страховиків зі страхування життя з 5 млрд. грн. до 15 млрд. грн.

- створити передумови для розвитку агрострахування та добровільного медичного страхування. Виконання цих пунктів планується на початок 2017 року.

Реалізація програми передбачає також скасування більшості адміністративних обмежень, обумовлених сьогодишньою кризою [3].

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

На сьогоднішній день на стан страхового ринку впливає політична ситуація в країні. Згідно інформації, наданої Нацкомфінпослуг, в Україні функціонує 374, що на 26 компаній менше, ніж у попередньому році.

Кризу на ринку пов'язують, перш за все, з девальвацією гривні. На думку комітету, цей процес спричинив:

- зростання вартості полісів КАСКО, ОСЦПВ і медстраховки;

- зростання виплат за договорами автострахування у 2015 році в порівнянні з минулим роком приблизно на 85 млн грн;

- зниження платежів за договорами страхування кредитів — їх стало менше на 22 млн грн;

- те, що фактичною страховою діяльністю на сьогоднішній день займається близько чверті ризикових компаній, а якість активів 12% з них не відповідає законодавчим нормативам.

На практиці спостерігається зростання платежів за договорами ДМС фізичних осіб і зниження платежів за договорами корпоративного ризикового страхування. Поліс КАСКО на даний момент є менш актуальним, ніж ОСЦПВ. Нацкомфінпослуг пов'язує це зі зниженням платоспроможності клієнтів. Подібне характерне і для страхування майна.

Значно похитнули ринок ризикового страхування територіальні втрати, бойові дії у зоні АТО і вимушена міграція населення з Донецької та Луганської областей. Страховики уникають приймати

ризиків, пов'язані з діяльністю підприємств на Сході України.

Подолати кризу українського страхового ринку на даний момент можливо. З цього приводу існує декілька перевірених рекомендацій:

- Брокерські послуги. Як відзначають фахівці, цей підхід є одним зі способів формування клієнтської довіри. Співпраця зі страховими брокерами на сьогоднішній день є оптимальною і вигідною для надійних компаній.

- Онлайн-страхування. Найбільш зручний і конкурентоспроможний підхід до реалізації страхових послуг. Згідно з опитуваннями TNS, понад 3 млн українців здійснюють онлайн-покупки, включно з полісами КАСКО або ОСЦПВ. Електронний поліс спростить багато операцій і дозволить більш жорстко контролювати страховика. Втрати бланків полісів будуть виключені. Пряме врегулювання кардинально змінить порядок виплати, підвищить якість обслуговування і зменшить терміни виконання зобов'язань.

- Інтернет-комерція. За прогнозами аналітиків вона принесе підвищення доходу на 17-20%, тому що страхові продукти та послуги коштуватимуть дешевше. Тим паче, що онлайн-рішення прозорі, автоматизовані та прості для сприйняття.

- Правильна цінова політика страхових компаній. Відсутність демпінгу, і, як наслідок - збереження фінансової стійкості страховиків, сприятимуть виходу ринку з кризи. Втім, страховики в змозі пропонувати привабливі цінові ризики без загроз для власної стабільності. Наприклад, при страхуванні каско клієнту пропонується механізм сплати страхового платежу «50 на 50». Його суть полягає у тому, що 50% вартості страховки клієнт сплачує при оформленні поліса, а решту 50% — при настанні страхового випадку.

- Персоналізовані страхові послуги — прості та зрозумілі для клієнтів - є ключем, що відкриває дорогу до конкретного клієнта. Криза страхового

ринку піде на спад, коли клієнт не тільки буде в змозі придбати страхову послугу, але й при цьому буде відчувати, що ця послуга відповідає його потребам та бажанням.

Гарантом стабільності страхового ринку та виходу його з кризи, на думку фахівців, повинен стати також якісний страховий портфель і підвищення рівня платоспроможності клієнтів.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/>.

2. Офіційний сайт Асоціація «Страховий Бізнес» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.insurancebiz.org>

3. Офіційний сайт Національна рада реформ / Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/reforms/reforma-finansovogo-sektoru#overview>

4. Сайт Інтернет-журналу про страхування Forinsurer [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forinsurer.com>

5. Офіційний сайт ПРАТ «СК «ЮНІСОН СТРАХУВАННЯ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unison-garant.com.ua/>

6. Мисливець, М. В. Сучасний стан страхового ринку України [Текст] / М. В. Мисливець // Збірник наукових праць студентів НУК. — 2015. — №1 (3). — С. 108-110.

7. Павлова, К. М. Характеристика основних показників діяльності страхових компаній України [Текст] / К. М. Павлова // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". — 2015. — №6.

8. Безугла В. О., Постіл І. І., Шаповал Л. П. Страхування: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 582 с.

ГОЛЬТЯЄВА

Людмила Анатоліївна
Golytyeva@yandex.ru

УДК 378.4

РАЄВНЄВА

Олена Валентинівна
olena_raev@mail.ruФОРМУВАННЯ
СКЛАДНОСТРУКТУРОВАНОЇ СИСТЕМИ
ФАКТОРІВ ІМІДЖЕВОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ
ВНЗTHE FORMATION OF COMPLEX
STRUCTURED SYSTEM OF FACTORS OF
IMAGE ATTRACTIVENESS OF
UNIVERSITIES

к.е.н., доцент, Харківський
національний економічний
університет ім. С. Кузнеця,
кафедра статистики та
економічного прогнозування

д.е.н., професор, завідувач
кафедри статистики та
економічного прогнозування,
Харківський національний
економічний університет ім.
С. Кузнеця, кафедра статис-
тики та економічного
прогнозування

У статті розглянуто фактори підвищення конкурентоспроможності національної системи вищої освіти та ВНЗ. Виявлено, що іміджева привабливість є одним з чинників конкурентоспроможності ВНЗ. Виділено внутрішні і зовнішні фактори іміджевої привабливості.

В статье рассмотрены факторы повышения конкурентоспособности национальной системы высшего образования и ВУЗов. Выявлено, что имиджевая привлекательность является одним из факторов конкурентоспособности ВУЗа. Выделены внутренние и внешние факторы имиджевой привлекательности.

The article describes the factors of increase the competitiveness of the national system of higher education and universities. It was revealed that the image attractiveness is a factor in the competitiveness of the university. The article allocated internal and external factors of image attractiveness.

Ключові слова: фактор, система, іміджева привабливість

Ключевые слова: фактор, система, имиджевая привлекательность

Keywords: factor, system, image attractiveness

ВСТУП

Трансформації, що відбуваються у світовому економічному просторі, зумовлені процесами глобалізації, призводять до підвищення конкуренції на всіх рівнях. Високі вимоги встановлюються до якості освіти кожного працівника, що пов'язано з бажанням суб'єктів господарювання займати високі конкурентні позиції на різних ринках. Отже конкурентоспроможність усієї економічної системи залежить від конкурентоспроможності її складових, а саме система вищої освіти є одним з фундаментальних напрямків, розвиток якої дозволить зміцнювати ринкові позиції економіки на світовому рівні.

Аналіз конкурентоспроможності системи вищої освіти проводять в своїх роботах наступні науковці: А.Б. Почтовюк [6], Горелова О.И. [2], Загородня А.А.[3], А.Г., Куцинська М.В. [4] та ін. Але у зв'язку із високою мінливістю зовнішнього середовища постійно змінюється перелік факторів конкурентоспроможності системи вищої освіти та ВНЗ в цілому та іміджевої привабливості ВНЗ зокрема, що потребує постійного дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає у представленні факторів іміджевої привабливості як складноструктурованої системи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, законодавчі та нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи узагальнення, структурно-логічного аналізу та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основною метою підвищення конкурентоспроможності системи світової вищої освіти є вдосконалення систем вищої освіти різних країн. Для цього світове співтовариство постійно проводить дослідження їх стану та інформує суспільство щодо якості світового ринку освітніх послуг. Одне з таких досліджень щорічно проводиться за методикою Всесвітнього економічного форуму [5, 9] за Індексом глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), який є індикатором оцінки рівня конкурентоспроможності, в розрахунок якого використовується 12 контрольних показників.

Одним з них є показник «Вища освіта і професійна підготовка», динаміка якого по Україні з 2010 р. по 2014 р. представлена в табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка змін позицій України в рейтингу за показником «Вища освіта і професійна підготовка»
Індексу глобальної конкурентоспроможності**

Рік	2010	2011	2012	2013	2014
Всього країн світу в рейтингу	142	144	148	144	140
Позиція України	46	46	47	43	40

Значення показника за період, що досліджується мають незначну позитивну тенденцію, але у 2014 році Україна посіла всього 40-е місце серед 140 країн світу. Це свідчить про нездатність системи вищої освіти витримати конкуренцію на світовому ринку.

Також система вищої освіти функціонує в умовах жорсткої національної конкуренції, для підвищення конкурентного статусу якої великого значення має характер конкурентних переваг. Однією з

властивостей конкурентної переваги теорії М. Портера [8] є ті фактори, які необхідні для успішної конкуренції у певній галузі. Для виявлення конкурентних переваг національної системи вищої освіти виділимо основні фактори її конкурентного середовища (рис. 1).

Оскільки ВНЗ є однією зі складових системи вищої освіти, розглянемо основні фактори, що визначають конкурентоспроможність ВНЗ (рис.2).

Рис. 1. Фактори підвищення конкурентоспроможності національної системи вищої освіти

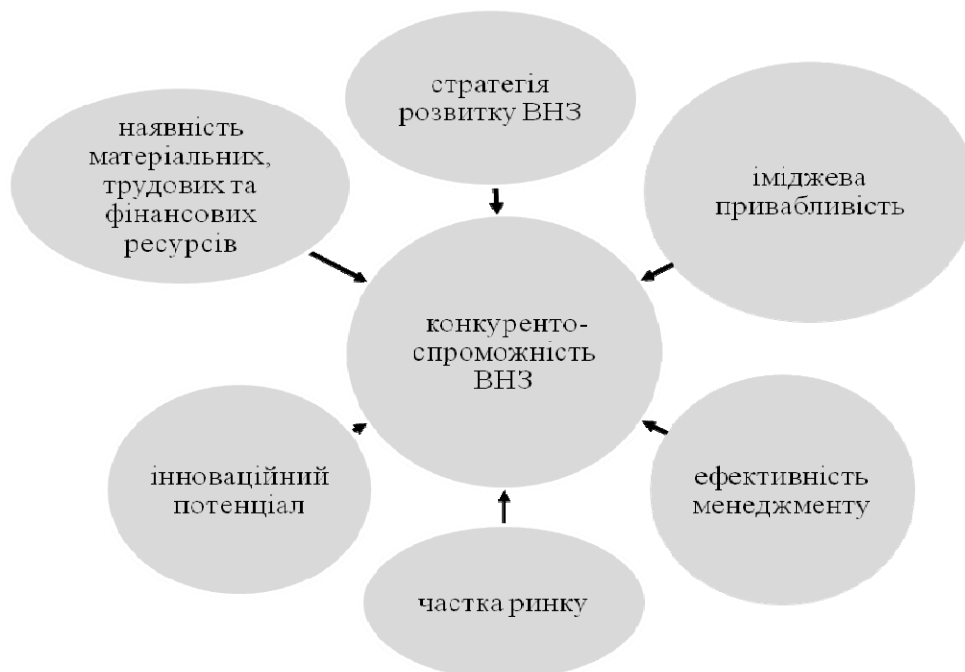

Рис. 2. Фактори, що визначають конкурентоспроможність ВНЗ

Як бачимо з рис. 2 одним з факторів, що визначають конкурентоспроможність ВНЗ є іміджева привабливість, оскільки формування позитивного образу ВНЗ для абітурієнтів, співробітників, партнерів, актуально сьогодні не тільки для маловідомих суб'єктів надання освітніх послуг, а й для досить престижних ВНЗ. Іміджева привабливість (ІП) ВНЗ – це властивість раціонального або емоційного характеру викликати інтерес і

зацікавленість абітурієнтів щодо отримання вищої освіти в певному ВНЗ, сформована в результаті комунікативного сприйняття ними тих чи інших його характеристик [1]. Отже представлення факторів ІП ВНЗ як системи надасть можливість детального їх вивчення та в подальшому посилить впливовість ВНЗ на ринку освітніх послуг. Схематично зовнішні та внутрішні фактори ІП ВНЗ як складноструктурованої системи представлено на рис. 3 [7].

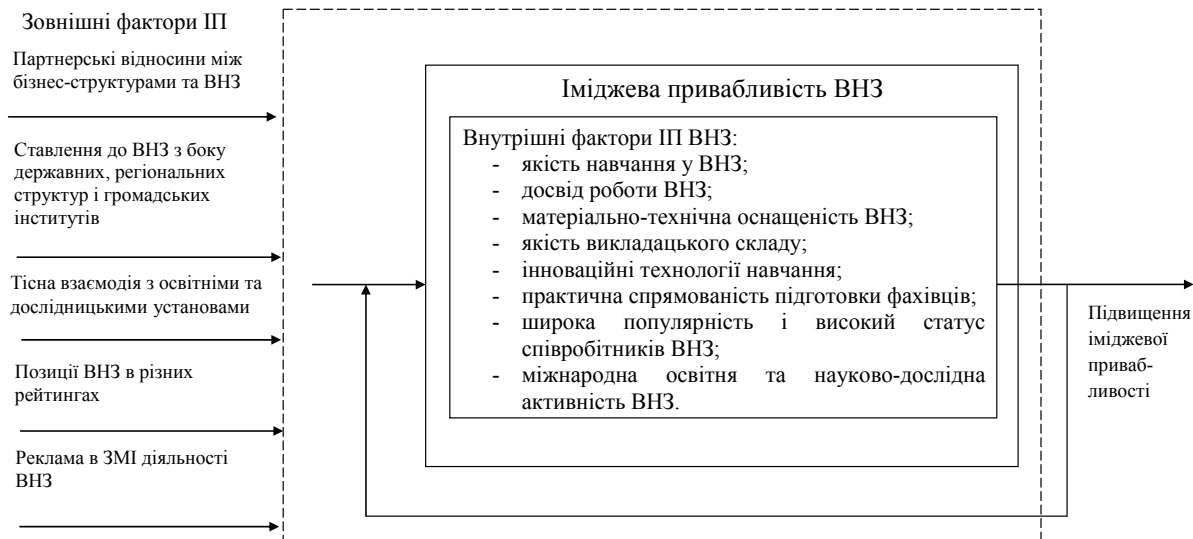

Рис. 3. Система факторів ІП ВНЗ

Таким чином, важливо забезпечувати максимальну відповідність ІП ВНЗ реальному стану справ, щоб сприяти, з одного боку, її підвищенню, з іншого - коригуванню з урахуванням мінливих чинників і умов внутрішнього і зовнішнього середовища ВНЗ з метою посилення позитивного до нього відношення і не допустити розчарувань у споживачів освітніх послуг. Підвищення ІП ВНЗ є одним із завдань іміджевої політики, яка є основою розвитку сучасних університетів.

Список використаних джерел

1. Власюк Т.М., Макарьора Д.А. Іміджева привабливість напрямів підготовки вищого навчального закладу / Т.М. Власюк, Д.А. Макарьора // Академічний огляд. - 2013. - № 2. - С. 120-127 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ao_2013_2_17.pdf
2. Горелова О.И. Финансовые механизмы взаимодействия государственного вуза и потребителя образовательных услуг в условиях предпринимательской деятельности / О.И. Горелова // Финансовые инструменты регулирования экономики регионов: сб. статей III Междунар. науч.-практ. конф.: т. 1. – Дагестан: ИПЦ ДГУ, 2006. – С. 188-195.
3. Загородняя А.А. Совершенствование управления конкурентоспособностью и эффектив-

ностью ВУЗа / А.А. Загородняя // Проблемы современной экономики. – 2005. – № 3 (23). – С. 31-35.

4. Куцинська М.В. Ефективність діяльності ДВНЗ: економічний, технологічний та соціальний аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55395/17-Kutcinskaya.pdf?sequence=1>.

5. Офіційний сайт всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.weforum.org/world-economic-forum>

6. А.Б. Почтовюк. Фактор конкурентоспроможності як шлях формування іміджу вищого навчального закладу // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 5/2011 (70) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-5-1\(70\)/156.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-5-1(70)/156.pdf).

7. Олена Раєвська. Іміджева привабливість вищих навчальних закладів як фактор нецінової конкуренції на ринку освітніх послуг // Вища школа. – 2015. - № 9-10. - С. 109-126.

8. Porter M.E. Towards a Dynamic Theory of Strategy // Strategic Management Journal, 1991, 12 (Winter Special Issue), pp. 95–117.

9. World Economic Forum; Global Competitiveness Report 2015-2016; Date of data collection or release: 1st September 2015; www.weforum.org/gcr

ГУПАЛОВСЬКА

Мирослава Богданівна
kleo507@rambler.ru

к.е.н., доцент, Тернопільський національний економічний університет

УДК 336.711

ДЕРЖАВНИЙ ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ: ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ

PUBLIC INTERNAL FINANCIAL CONTROL: THEORETICAL CONCEPTUALIZATION PRIORITIES AND MODERN

Важливим інструментом державного управління є державний внутрішній фінансовий контроль, який надає можливість виконати відповідні завдання, пов'язані з діяльністю органів державного й комунального секторів та сприяє фінансово-економічній збалансованості в разі певного екзогенного впливу на розвиток суспільства. Стаття присвячена теоретичному і практичному дослідженню державного внутрішнього фінансового контролю в Україні, а також розробленню пропозицій щодо його розвитку та удосконалення. Розкрито сутнісно-теоретичні основи державного внутрішнього фінансового контролю, охарактеризовано його роль та значення. Проаналізовано особливості таких складових державного фінансового контролю як внутрішній контроль, внутрішній аудит та їх гармонізація. Виявлено проблеми реалізації державного внутрішнього фінансового контролю в Україні. Охарактеризовано перспективні напрями розвитку та удосконалення державного внутрішнього фінансового контролю в Україні з врахуванням передового зарубіжного досвіду.

Важным инструментом государственного управления является государственный внутренний финансовый контроль, который предоставляет возможность выполнить соответствующие задачи, связанные с деятельностью органов государственного и коммунального секторов и способствует финансово-экономической сбалансированности при определенной экзогенного влияния на развитие общества. Статья посвящена теоретическому и практическому исследованию государственного внутреннего финансового контроля в Украине, а также разработке предложений по его развитию и совершенствованию. Раскрыто теоретические основы государственного внутреннего финансового контроля, охарактеризованы его роль и значение. Проанализированы особенности таких составляющих государственного финансового контроля как внутренний контроль, внутренний аудит и их гармонизация. Выявлены проблемы реализации государственного внутреннего финансового контроля в Украине. Охарактеризованы перспективные направления развития и совершенствования государственного внутреннего финансового контроля в Украине с учетом передового зарубежного опыта.

An important tool of the government is public internal financial control, which allows you to perform the appropriate tasks related to the activities of public and communal sector and promotes financial and economic balance in the case of certain exogenous influence on society. The article is devoted to theoretical and practical research of public internal financial control in Ukraine and the development of proposals for its development and improvement. Reveals the essence and theoretical foundations of public internal financial control, describes its role and importance. The features of the components of financial control as internal control, internal audit and their harmonization. The problems of implementation of public internal financial control in Ukraine. Characterized promising directions of development and improvement of public internal financial control in Ukraine taking into account advanced foreign experience.

Ключові слова: державний внутрішній фінансовий контроль, внутрішній контроль, внутрішній аудит, гармонізація, фінансові порушення

Ключевые слова: государственный внутренний финансовый контроль, внутренний контроль, внутренний аудит, гармонизация, финансовые нарушения

Keywords: public internal financial control, internal control, internal audit, harmonization, financial irregularities

ВСТУП

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні й докорінних перетворень в економічному і політич-

ному устроях держави сформувалася сучасна система державного фінансового контролю. Однак, вона діє неефективно, що підтверджується зростанням

кількості та обсягів фінансових правопорушень. Економічні тенденції й наслідки світової фінансової кризи показали необхідність удосконалення фінансово-бюджетної політики й формування відповідних механізмів державного фінансового контролю як вагової складової фінансової системи країни. Важливим інструментом державного управління є державний внутрішній фінансовий контроль, який надає можливість виконати відповідні завдання, пов'язані з діяльністю органів державного й комунального секторів та сприяє фінансово-економічній збалансованості в разі певного екзогенного впливу на розвиток суспільства.

Дослідженням окремих аспектів теорії і практики державного внутрішнього фінансового контролю присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: Т. Англєрид, М. Бариніна, І. Басанцев, В. Бурцев, Н. Виговська, В. Демянішин, С. Кочерін, І. Микитюк, Н. Рубан та інших. Розглянуті у працях згаданих вчених проблеми формування концептуальних засад державного внутрішнього фінансового контролю, свідчать про наявність наукових дискусій щодо його методологічного та організаційного забезпечення, що потребує здійснення поглибленого теоретичного аналізу та вдосконалення механізму функціонування і розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю на практиці.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є теоретичне дослідження та окреслення сучасних пріоритетів державного внутрішнього фінансового контролю в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet та нормативно-правові акти.

Під час дослідження використано методи систематизації, структурно-логічного аналізування, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

У процесі становлення сучасної фінансової системи державний внутрішній фінансовий контроль є важливою складовою, вдосконалення управління державними фінансами й фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання. Від ефективності цього процесу залежить відновлення фінансової рівноваги на макро- й мікроекономічному рівнях в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, особливо під час світової фінансової кризи.

У вітчизняній економічній науці існує нечіткість у трактуванні поняття “державний внутрішній фінансовий контроль”.

Так, на думку В. Піхоцького, державний внутрішній фінансовий контроль є обов'язком й інструментом керівників суб'єктів державної власності щодо контролю державних ресурсів, які використовуються в процесі діяльності [1].

Водночас І. Стефанюк державний внутрішній фінансовий контроль визначає як складову системи публічного фінансового контролю (PIFC) та стверджує, що його місія полягає у сприянні уряду в забезпеченні досягнення органами державної влади і державного управління мети соціально-економічного розвитку держави щодо використання суспільних ресурсів у найбільш економічний, ефективний, результативний, законний та прозорий спосіб [2].

І. Чугунов і В. Федосов вважають, що державний внутрішній фінансовий контроль – це важлива складова фінансової системи країни, інструмент управління, що дає змогу підвищувати ефективність та результативність використання бюджетних ресурсів [3, с. 4].

Відповідно до Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року зазначений вид державного фінансового контролю повинен забезпечити належне (законне, економічне, ефективне, результативне та прозоре) управління державними фінансами [4].

На основі проведеного дослідження державний внутрішній фінансовий контроль ми розглядаємо як вид державного фінансового контролю, який здійснюється в рамках системи органів державної влади і слугує забезпеченню належного управління державними фінансами.

Разом з тим, ми погоджуємося, що державний внутрішній фінансовий контроль - це сукупність трьох складових: внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту та їх гармонізації.

Внутрішній контроль - це управлінський контроль, який допомагає керівництву в управлінні і виконанні завдань на постійній основі.

Внутрішній аудит - це діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій [4].

Базовим принципом державного внутрішнього фінансового контролю є чітке розмежування внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит повинен визначати, яким чином здійснюється внутрішній контроль, включаючи способи попереднього

контролю. У таблиці 1 наочно продемонстровано основні характерні відмінності внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у сфері державних фінансів на основі аналізу чинних законодавчих актів і вимог міжнародних стандартів.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика внутрішнього державного контролю та аудиту

1	2	3
Параметри	Внутрішній державний контроль	Внутрішній державний аудит
Визначення	інструмент управління, що дає змогу керівництву органів державного і комунального сектору перевірити стан виконання завдань органу	комплекс заходів, що забезпечує досягнення органами державного і комунального сектору мети та функціонування системи управління у спосіб, який максимально знижує ризик шахрайства, марнотратства, допущення помилок чи нерентабельності

Продовження таблиці 1

1	2	3
Мета	забезпечення достатньої впевненості керівництва органів державного і комунального сектору у досягненні належного рівня економії, ефективності і результативності відповідно до завдань органів; достовірності фінансової, статистичної і управлінської звітності; у виконанні встановлених законодав-ством та керівництвом норм і правил; належному захисті активів від втрат	надання незалежних та об'єктивних рекомендацій і консультацій, спрямованих на удосконалення діяльності органів державного і комунального сектору, підвищення ефективності процесів управління, сприяння досягненню мети такими органами
Структура	- середовище контролю; - оцінка ризиків; - контролююча діяльність; - інформація та інформаційний обмін; - моніторинг	- централізований; - децентралізований
Форми проведення	- попередній; - поточний; - подальший контроль	- фінансовий аудит; - аудит ефективності

Гармонізацією внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту науковці та практики називають діяльність з їхньої координації Міністерством фінансів шляхом методологічного забезпечення й проведення аналізу, моніторингу їхнього запровадження та функціонування [5, с. 74].

Основою державного внутрішнього фінансового контролю є інспектування. Такий контроль за діяльністю органів державного і комунального сектору спрямований переважно на виявлення правопорушень і притягнення винних в їх вчиненні осіб до відповідальності, а не на оцінку результатів, досягнутих в управлінні державними фінансами. Однак, потреба в інспектуванні на сьогодні зумовлена надзвичайно низьким рівнем фінансової дисципліни у бюджетній сфері та в державному секторі економіки України.

На сучасному етапі в органах державної влади функціонують елементи внутрішнього контролю, однак у розумінні статті 26 Бюджетного кодексу та Методичних рекомендацій з організації внутрішнього контролю в цих органах не створено єдиної системи внутрішнього контролю як цілісного процесу. Так, у переважній частині органів не запроваджено діяльності з управління ризиками.

Однією з причин такого стану справ є нерозуміння ролі і відповідальності керівника за організацію внутрішнього контролю, передбачену ст. 26 Бюджетного кодексу, а також нерозуміння сутності внутрішнього контролю. Тобто керівники вважають, що контролювати слід лише фінансові трансакції, і мають це здійснювати Рахункова палата, органи Держфінінспекції або інші контролюючі органи.

Внутрішній контроль стосується усіх напрямів діяльності державного органу та здійснюється уповноваженими суб'єктами, якими є підрозділи державного органу, посадові особи та інші працівники, які виконують відповідні дії та операції від імені уповноваженого органу в напрямі адміністративного та фінансового контролю. Створення структури внутрішнього контролю та його реалізація покладена на керівника державного органу, який відповідає за всі дії та процеси в органі [6].

Реалізуючи внутрішній адміністративний контроль, керівництво повинно контролювати забезпечення проведення операцій та дій тільки уповноваженими на те особами і відповідно до визначених процедур. Керівництво має отримувати оперативну інформацію з усіх питань діяльності державного органу для прийняття необхідних рішень з метою забезпечення стабільного фінансового становища, в тому числі збереження майна, проведення фінансових операцій та інше. Керівник може делегувати свої повноваження з перевірки виконання поставлених завдань іншим особам, якими є керівники структурних підрозділів або відповідальні особи.

Система внутрішнього контролю майже завжди обходить увагою оцінку дій вищого керівництва та власників організації і спрямована більшою мірою на контроль дій працівників нижчого рівня [7, с. 87].

Однак, як би добре вона не була організована система внутрішнього контролю, вона може лише в розумних рамках забезпечити попередження негативних наслідків у силу впливу ряду обмежень, які характерні будь-якій системі контролю.

Це свідчить про необхідність взаємодії системи внутрішнього контролю з системою внутрішнього аудиту, що надає можливість останній визначити стан та зробити оцінку першої.

Незважаючи на те, що підрозділи внутрішнього аудиту функціонують у переважній частині ЦОВВ та ОДА понад 3,5 роки, на сучасному етапі функція внутрішнього аудиту в цих органах є слабкою і малодієздатною та не в змозі вплинути на стан фінансово-бюджетної дисципліни у відповідній галузі [8, с. 4].

До основних причин неефективної реалізації функції внутрішнього аудиту, порушень та недоліків при її здійсненні, можна зарахувати:

- недостатність чисельності підрозділів внутрішнього аудиту та постійна неуккомплектованість підрозділів внутрішнього аудиту;
- відсутність організаційної та функціональної незалежності підрозділів внутрішнього аудиту;

- часті кадрові зміни у сфері внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту;
- невідповідність освітньо-кваліфікаційного рівня внутрішніх аудиторів законодавчо визначеним вимогам;
- незацікавленість керівників ЦОВВ та ОДА у проведенні комплексних досліджень діяльності установи.

Гармонізація внутрішнього контролю і аудиту забезпечуватиме ефективне функціонування цієї системи в органах державного і комунального секторів. Цей процес передбачає інформаційну і методологічну підтримку запровадження в діяльність органів державного і комунального секторів системи внутрішнього контролю та аудиту. Крім того важливо забезпечити інституційну спроможність центрального органу гармонізації.

З метою усунення недоліків у функціонуванні системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні та приведення її у відповідність до європейських стандартів необхідно визначити пріоритети та запровадити її сучасну модель. До основних заходів, спрямованих на розвиток державного внутрішнього фінансового контролю в Україні доцільно віднести:

- удосконалення правового поля для розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю з урахуванням сучасних умов розвитку України і положень ЄС;
- розвиток засад організації державного внутрішнього фінансового контролю, що ґрунтуються на відповідальності керівника;
- посилення методологічного забезпечення діяльності із внутрішнього аудиту, консультативної та роз'яснювальної роботи у сфері державного внутрішнього фінансового контролю в Україні, а також координацію та контроль за діяльністю підрозділів внутрішнього аудиту в органах державної влади;
- вжиття заходів щодо зміни пріоритетів при проведенні внутрішнього аудиту – від орієнтації на виявлення фінансових порушень до здійснення системного аналізу та оцінки стану фінансово-бюджетної дисципліни у відповідній сфері з причинами вчинення фінансових порушень;
- вдосконалення кадрового забезпечення служб державного внутрішнього фінансового контролю, забезпечити збереження кадрового потенціалу, не допускати необґрунтованого звільнення осіб, які пройшли навчання з внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту;
- для подальшого розвитку внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту забезпечити участь керівників, працівників та внутрішніх аудиторів органів державної влади у тренінгах та навчальних заходах;
- з метою інформаційного забезпечення діяльності у сфері державного внутрішнього фінансового контролю висвітлювати проведені заходи в цій галузі у ЗМІ.

Відмітимо, що хоча приведений перелік заходів з удосконалення державного фінансового контролю в Україні є невичерпним, однак, за таких підходів

національна система державного внутрішнього фінансового контролю забезпечуватиме формування довгострокових чинників соціально-економічного розвитку країни та ефективність сучасної фінансової системи.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати проведеного дослідження зазначимо, що система державного внутрішнього фінансового контролю в Україні лише частково враховує основні принципи такого контролю у країнах ЄС, складовими яких є фінансове управління й контроль, внутрішній аудит та їх гармонізація на центральному рівні. Водночас існує низка проблем, що потребують реагування та усунення. Тому, наведені у статті аргументи щодо удосконалення та розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, на наш погляд, є основою для подальших досліджень проблемних питань даної тематики, зокрема у сфері практичної його реалізації в Україні.

Список використаних джерел

1. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю як інструмент соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] / В.Ф. Піхоцький. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Стефанюк І.Б. Методологічні засади функціонування системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні / І.Б. Стефанюк // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 84-102.
3. Чугунов І.Я. Державний внутрішній фінансовий контроль: стратегія розвитку / І.Я. Чугунов, В.М. Федосов // Фінанси України. - 2009. - № 4. - С. 3-12.
4. Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року. Затверджена розпорядженням КМУ від 24 травня 2005 р N 158-р/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Футоранська Ю. М. Державний внутрішній фінансовий контроль в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / Ю. М. Футоранська // Наукові праці НДФІ. - 2010. - Вип. 2. - С. 69-76.
6. Деякі питання утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. Постанова КМУ від 28 вересня 2011 р. № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Мельник О.П. Внутрішній аудит у системі державного внутрішнього фінансового контролю / О.П. Мельник // Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право). – Вип. 2. – 2013. – С. 86-91
8. Звіт про стан розвитку державного внутрішнього фінансового контролю в Україні за I півріччя 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua>

КАСЬЯН

УДК 658.11

Владислав Володимирович
kasjanvlad@yandex.ru

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

TRENDS AND PROBLEMS OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

кандидат філософських наук, доцент кафедри економіки, Київський національний університет культури і мистецтв

У статті здійснено теоретичний аналіз основних тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні. Проведено статистичний аналіз підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності за основними показниками розвитку у 2013 році. З'ясовано причини, що впливають на недостатній розвиток малого бізнесу в країні, обґрунтовано роль і перспективи розвитку малого підприємництва в сучасних умовах господарювання.

В статье осуществлен теоретический анализ основных тенденций развития малого предпринимательства в Украине. Проведен статистический анализ предприятий – субъектов предпринимательской деятельности за основными показателями их развития в 2013 году. Выявлены причины, что влияют на недостаточное развитие малого бизнеса в стране, обоснованно роль и перспективы развития малого предпринимательства в современных экономических условиях.

The article presents theoretical analysis of major trends in small business development in Ukraine. A statistical analysis of business subjects of basic enterprising indicators of development in 2010 has been realized. The reasons affecting the insufficient development of small businesses in the country have been specified, the role and prospects of small business in terms of contemporary economy has been grounded.

Ключові слова: економічно активне населення, малі підприємства, обсяг реалізації, ресурсозатратність виробництва, фінансові результати

Ключевые слова: экономически активное население, малые предприятия, объем реализации, ресурсозатратность производства, финансовые результаты

Keywords: economically active population, small businesses, sales, resourceexpension of production, financial results

ВСТУП

Практика господарювання і світовий досвід засвідчують, що найважливішим компонентом ринкової економіки є існування і ефективна взаємодія різних за розмірами підприємств та їх оптимальне співвідношення. У розвинутих економіках одночасно розвиваються всі категорії підприємств великі, середні та малі, кожна з котрих виконує свої функції, а всі разом вони забезпечують сталий розвиток економіки країни. Причому найбільшу увагу та підтримку з боку держави отримують саме малі підприємства особливо ті, що прагнуть до підвищення рівня своєї спеціалізації. Відповідно і в Україні в умовах формування ринкових відносин і пов'язаних з ними інституціональних змін та радикальних перетворень у відносинах власності, проблема становлення і розвитку малого підприємництва набуває великого значення, особливо якщо її розглядати її через призму стійкості економічної системи. Актуальність дослідження проблем становлення та подальшого розвитку малого бізнесу посилюється також і тим, що повільність та

суперечливість просування України шляхом ринкових реформ значною мірою зумовлені саме недооцінкою ролі та значення середнього та малого підприємництва як структуроутворюючого елемента ринкової економіки.

Серед сучасних вітчизняних дослідників, які займаються проблемами розвитку малого бізнесу насамперед відзначимо М.Д. Білик, І.О. Бланка, З.С. Варналія, А.В. Матвійчук, О.О. Лігоненко, А.М. Поддєрьогіна, В.М. Шелудько, та ін. Однак причини незадовільного розвитку малого підприємництва в сучасних умовах у вітчизняній літературі все ще залишається недостатньо дослідженою і потребує подальшого розгляду.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є науково-теоретичне дослідження місця малого бізнесу в економіці України, з'ясування причин його слабого розвитку, обґрунтування ролі і перспектив розвитку малого бізнесу країни в сучасних умовах господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За теоретичну та методологічну базу дослідження взяті законодавчі акти, матеріали статистичних досліджень, праці вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо проблем розвитку малого бізнесу. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: узагальнення і порівняння, економіко-статистичний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

Малі підприємства у всьому світі в силу невеликих розмірів і необтяжливості активів є достатньо рухливими, що дає їм можливість бути найбільш динамічним елементом структури господарчої системи країни. Набутий власний досвід господарювання та пристосування до перманентних змін в економіці, позитивні результати розвитку підприємництва в країнах, які пройшли етап реформування до ринкових умов господарювання, свідчать про те, що «мале підприємство є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами» [5, с. 72]. А за певних умов і за належної підтримки з боку держави – малі підприємства цих країн тенденційно інноваційні, гнучкі й ресурсозощадливі господарюючі форми що, мають підприємницький досвід, достатній професійний рівень та здатність працювати в умовах невизначеності за розумного ризику і нетрадиційного вирішення господарських проблем.

Разом з тим в Україні не зважаючи на чисельні наголошення про рівність усіх форм господарювання малі форми підприємства за понад 20 років їх розвитку ще не зайняли гідне місце в економіці. Слід зазначити, що в залежності від розмірів та масштабів господарської діяльності всі підприємства у вітчизняному законодавстві та науковій літературі прийнято поділяти на: великі, середні та малі. В структурі останніх також виділяють і мікропідприємства для яких передбачається спрощений порядок ведення бухгалтерського обліку, статистичної звітності та застосування спрощеної системи оподаткування, наприклад, шляхом введення єдиного податку на сукупний дохід [3, с. 10-13]. Ранжування підприємств за розміром дає можливість виявити і проаналізувати сильні та слабкі сторони кожної категорії, визначити оптимальні варіанти їхнього співвідношення в економіці та можливості їх взаємодії, основні напрями державної підтримки стосовно кожної із груп.

Для визначення відповідних груп підприємств як правило використовується два критерії: середня чисельність працюючих на підприємстві та обсяги виручки (валового доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік. Причому чисельність працівників підприємства визначається з урахуванням усіх працюючих на ньому включаючи тих, що працюють за договорами та сумісництвом, працівників філій, відділень, представництв та інших відособлених структурних підрозділів.

Таблиця 1.

Класифікація підприємств відповідно до масштабів господарської діяльності*

Категорії підприємств	Критерії класифікації	
	Середньоспискова чисельність працюючих, осіб	Обсяг виручки (валового доходу) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн.
Мікропідприємства	до 10	до 500 000
Малі підприємства	до 50	до 1 000 000
Середні підприємства	до 250	до 5 000 000
Великі підприємства	Понад 250	Понад 5 000 000

*Джерело: Варналій, З.С. Моніторинг малого підприємництва України // З.С. Варналій, А.М. Лукашенко – К.: Ін-т приватного права і підприємництва АПрН України, 2007. – С.28.

Саме таку логіку визначення критеріїв відповідних категорій підприємств, але з більшим обсягом виручки прийнято у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012, який визначає загальні правові та економічні засади державної підтримки малого та середнього підприємництва. В ньому до суб'єктів малого підприємництва віднесено:– фізичні особи та юридичні особи (будь-якої організаційно-правової форми та форми власності), зареєстровані в установленому законом порядку, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [1].

За даними Державного комітету статистики, у 2013 р. в Україні налічувалось 1722070 підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності. За видами економічної діяльності найбільш чисельними є підприємства оптової і роздрібною торгівлі (51,7%) наступними за кількістю зі значним відставанням ідуть промислові підприємства (7%), транспорт та підприємства, що займаються операціями з нерухомістю (5,3%). З них 98,8% становлять малі підприємства, 1,1% – середні, і лише 0,1% – великі підприємства (табл. 2.).

На малих підприємствах зайнято 44,1% працюючого населення країни, на середніх – 31,4%, великих – 24,5% (табл. 3).

Таблиця 2

Розподіл підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності за розмірами і видами економічної діяльності у 2013 р.*

Підприємства	Кількість	% до загальної кількості	Розподіл за розмірами		
			великі	середні	малі
Всі підприємства	1722070	100	659	19210	1702201
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	71058	4,1 96	27	2926	68105
Промисловість	121244	7,0 95	382	5651	115211
Будівництво	52953	3,1 98	13	1215	51755
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	890658	51,7 96	164	3832	886662
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	92366	5,3	37	1354	90975
Тимчасове розміщення й організація харчування	52077	3,0	1	444	51632
Інформація та телекомунікації	86377	5,0	12	411	85954
Фінансова та страхова діяльність	11069	0,6	8	367	10694
Операції з нерухомим майном	92013	5,3	3	600	91410
Професійна, наукова та технічна діяльність	97052	5,6	6	813	96233
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	40191	2,3	3	1096	39092
Освіта	8467	0,4	-	68	8399
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	18048	1,0	-	266	17782
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	11620	0,7	3	109	11508
Надання інших видів послуг	76847	4,5	-	58	76789

*Джерело: складено автором на підставі даних Державного комітету статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gov.stat.ua>

Таблиця 3

Середня кількість зайнятих працівників на підприємствах-суб'єктах підприємницької діяльності у 2013 р. тис. осіб*

	Кількість зайнятих працівників	%
Всі підприємства	9729,1	100,0
Великі	2383,7	24,5
Середні	3054,2	31,4
Малі	4291,2	44,1

*Джерело: складено автором на підставі даних Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gov.stat.ua>, вільний. – Назва з екрану.

Проте за обсягами реалізації (табл. 4) малі підприємства посідають останнє місце і забезпечують тільки 21% загального обсягу реалізації підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності, а найбільша

частка у обсягу реалізації належить великим підприємствам – 40%. Середні підприємства створюють близько третини загального обсягу реалізації – 36,5%.

Таблиця 4

Обсяг реалізації підприємств різних розмірів у 2010 р. млн. грн.*

	Обсяг реалізації	%
Всі підприємства	4334453,1	100,0
Великі	1717391,3	42,0
Середні	1683344,1	36,5
Малі	933717,7	21,5

*Джерело: складено автором на підставі даних Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gov.stat.ua>, вільний. – Назва з екрану.

В цьому розрізі слід зазначити, що не дивлячись на значну чисельність малих підприємств та кількість зайнятого в них населення в Україні все ще не

використані наявні можливості й не створені економічні передумови для того, щоб малий бізнес став рушійною силою інноваційного розвитку,

активатором структурної перебудови економіки, гарантією її зростання. Про це свідчать і фінансові результати за яких у 2013 р. серед підприємств малого бізнесу прибутковими були 18,9%, а 32,6% мали негативний фінансовий результат до оподаткування [3, с. 58] і низький рівень доданої вартості в малих формах господарювання. З цього приводу О.М. Бородіна зазначає, що «у контексті розширення участі дрібнотоварних виробників у діючих ланцюгах доданої вартості та у створенні ними власних ланцюгів політичні зусилля варто спрямувати на посилення їхньої економічної влади на основі групової участі. Важливо стимулювати колективні дії в розвитку ланцюгів доданої вартості» [2, с. 82].

Для подолання визначених проблем необхідно і на державному і на регіональному рівнях удосконалювати принципи політики підтримки розвитку малого підприємництва особливо у сфері створення сприятливих інституціональних умов для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності суб'єктів малого бізнесу та формування інститутів соціального партнерства за участю суб'єктів малого і середнього підприємництва, державних структур, об'єднань роботодавців та профспілок з метою консенсусного вирішення конкретних соціальних проблем. Крім того зважаючи на катастрофічний дефіцит у суб'єктів малого підприємництва фінансових ресурсів на запровадження інновацій у виробничі процеси, важливо чітко визначити пріоритети розвитку малого підприємництва та запровадити гнучку систему фінансово-кредитної підтримки, яка б враховувала наступне:

- стимулювання інноваційних підприємств малого бізнесу (у країнах з розвинутою економікою частка інноваційно активних підприємств малого бізнесу перевищує 70-80%).

- фінансування за рахунок державного бюджету найбільш перспективних напрямків розвитку підприємництва, що мають виробниче спрямування з високим рівнем доданої вартості і високим ступенем переробки ресурсів.

- забезпечення ресурсами інноваційної діяльності малого підприємництва через ефективні апробовані кредитно-інвестиційні механізми франчайзингу, лізингу та венчурного фінансування, пристосованих для обслуговування трансферу наукоємних технологій. Держава сприяє поширенню цих механізмів шляхом ухвалення відповідної законодавчої та нормативно-правової бази.

- проведення цільової кредитної політики для розвитку малого бізнесу, стимулювання залучення іноземних інвесторів. Важливим при цьому є забезпечення адекватної правової бази, яка має

гарантувати стабільність та ефективність інвестиційного процесу.

- забезпечення регулювання умов інвестиційної діяльності шляхом запровадження системи податків із диференціацією суб'єктів оподаткування, податкових ставок та пільг; надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позичок на розвиток малого підприємництва в окремих регіонах, галузях, виробництвах; проведення гнучкої кредитної політики.

ВИСНОВКИ

Стан розвитку малого бізнесу в Україні бажає бути кращим. Загальні параметри розвитку малого підприємництва не відповідають можливостям і потребам української економіки. Для забезпечення рівноправного входження України у світовий економічний простір необхідно сформувати сприятливі інституціональні умови, для розвитку підприємницьких структур різних типів, і у першому числі підприємств малого бізнесу., адже саме вони забезпечують необхідну стійкість і адаптивність ринкової системи. При цьому регулятивні функції держави повинні полягати не стільки у посиленні діяльності контролюючих органів, скільки у збалансуванні економічних важелів впливу на підприємницьку поведінку як через формальні інституції (бюджетну, фінансово-кредитну, податкову амортизаційну) так і через неформальні пов'язані із зміною стереотипів мислення самих підприємців підтримку інноваційно розвиваючих підприємств малого бізнесу, їх кооперацію і самоврядування.

Список використаних джерел

1. Закон України. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні № 4618-VI від 22.03.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>. – Назва з екрану.
2. Бородіна, О.М. Інтеграція дрібних сільсько-господарських виробників до агропродовольчих ланцюгів доданої вартості: методологічні підходи та емпіричні дослідження / О.М. Бородіна // Економіка і прогнозування. – 2014. – № 2. – С. 73-84.
3. Варналій, З.С. Моніторинг малого підприємництва України / З.С. Варналій, А.М. Лукашенко. – Київ: Ін-т приватного права і підприємництва АПрН України, 2007. – 284 с.
4. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва, 2013 - Activity of Large, Middle-Size, Small and Micro-Entrepreneurship Entities : стат. зб. / за ред. М.С. Кузнєцова. – Київ: Держ. служб. стат. України, 2014. – 497 с.
5. Карсекін, В. Мале підприємство: проблеми і перспективи / В. Карсекін, В. Миска, В. Білик // Економіка України. – 2005. – № 10. – С. 70-74.

ОСТАПЕНКО

Тетяна Геннадіївна
ostapenco@ukr.net

УДК 33

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА
ПРИКЛАДІ ТОВ "ЕНЕЙ МОТОРС"

СТЕБЛІЙ

Віталій Віталійович
steblii@i.uaDIRECTIONS OF OPTIMIZATION OF
ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM ON
THE EXAMPLE OF LLC "ENEY MOTORS"к.е.н., доцент, викладач,
Національний авіаційний
університетстудент, Національний
авіаційний університет

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних засад оптимізації системи управління підприємства та пошуку шляхів для розв'язання проблем, які виникають на підприємстві на прикладі ТОВ «Еней Моторс».

Статья посвящена обоснованию теоретико-методологических основ оптимизации системы управления предприятия и поиска путей для решения проблем, которые возникают на предприятии на примере ООО «Эней Моторс».

The article is devoted to substantiation of the theoretical and methodological foundations of optimization of a control system of the company and find ways to solve problems that arise at the enterprise on the example of LLC "Eney motors".

Ключові слова: оптимізація, ефективність, система управління підприємством

Ключевые слова: оптимизация, эффективность, система управления предприятием

Keywords: optimization, efficiency, enterprise management system

ВСТУП

В даний час, на підприємствах України досить поширеними є процеси реструктуризації підприємств. Причинами даного явища є недостатня ефективність підприємств, значні витрати ресурсів та не оптимізаційні процеси. Проте, для того, щоби досягти позитивного результату на підприємстві, необхідно мати досвідчений та відданий менеджмент, сформовану стратегію розвитку і можливості для залучення нових клієнтів та виходу на нові ринки.

За оцінками деяких експертів, причинами катастрофічного стану підприємств, в 90% лежать у сфері управління підприємством, відсутністю орієнтації на конкретні ринки та конкретних споживачів, високі витрати на виробництво, низькій якості виробленої продукції та повільному освоєнню нових технологій. І лише тільки в 10% має наслідок «хворобливого» стану економіки країни в цілому.

Тому доцільним є проведення ґрунтовного аналізу щодо оптимізації системи управління на прикладі підприємства ТОВ «Еней Моторс».

Проблемою щодо підвищення ефективності управління підприємством в останні роки займалися такі науковці, як Н.М. Яркіна, І.Б. Швець, та Н.П. Базалійська. Основам управління та підвищення фінансової діяльності присвячені дослідження провідних вітчизняних учених, серед яких І.В. Рудченко, В.М. Виноградня. Ефективній діяльності трудових ресурсів присвячені роботи М.М. Мухаровський, К. Б. Козак та Н.П. Базалійська.

МЕТА РОБОТИ полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад оптимізації системи управління підприємства та пошуку шляхів для

розв'язання проблем, які виникають на підприємстві на прикладі ТОВ «Еней Моторс».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використано методи теоретичного узагальнення та порівняння, аналізу та синтезу абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення й формування висновків; економіко-статистичний – для аналізу сучасного стану управління підприємством; економіко-математичне моделювання, абстрагування, аналізу і синтезу, формалізації – для обґрунтування напрямів удосконалення системи управління.

РЕЗУЛЬТАТИ

Підприємство як комплексна техніко-технологічна й соціально-економічна система, націлена на реалізацію підприємницького інтересу за допомогою задоволення суспільних потреб, зможе ефективно функціонувати та виконувати свою місію в довгостроковій перспективі, якщо діяльність усіх його підрозділів, виділених відповідно до принципів горизонтального й вертикального поділу праці, і окремих виконавців буде раціонально організована, оптимально скоординована та адекватно контролювана.

Управління підприємством є одним з напрямів його звичайної діяльності і при цьому необхідною та обов'язковою умовою, що забезпечує цілісність і синергічність підприємства як складної системи. Будучи самостійним видом діяльності, що реалізується в межах звичайної діяльності виробничого підприємства, управління “накладається”, “пронизує” решту напрямів його діяльності забезпечуючи тим самим як можливість їхнього безпосереднього здійснення, так і сумісну

узгодженість у реалізації загальної мети діяльності підприємства.

Для дослідження управління підприємством було обрано підприємство ТОВ «Еней Моторс», яке займається оптовою та роздрібною торгівлею

автозапчастин, а також надає послуги сервісного обслуговування автомобілів. Доцільним буде розглянути діяльність підприємства ТОВ «Еней Моторс» для кращого розуміння шляхів оптимізації діяльності управління.

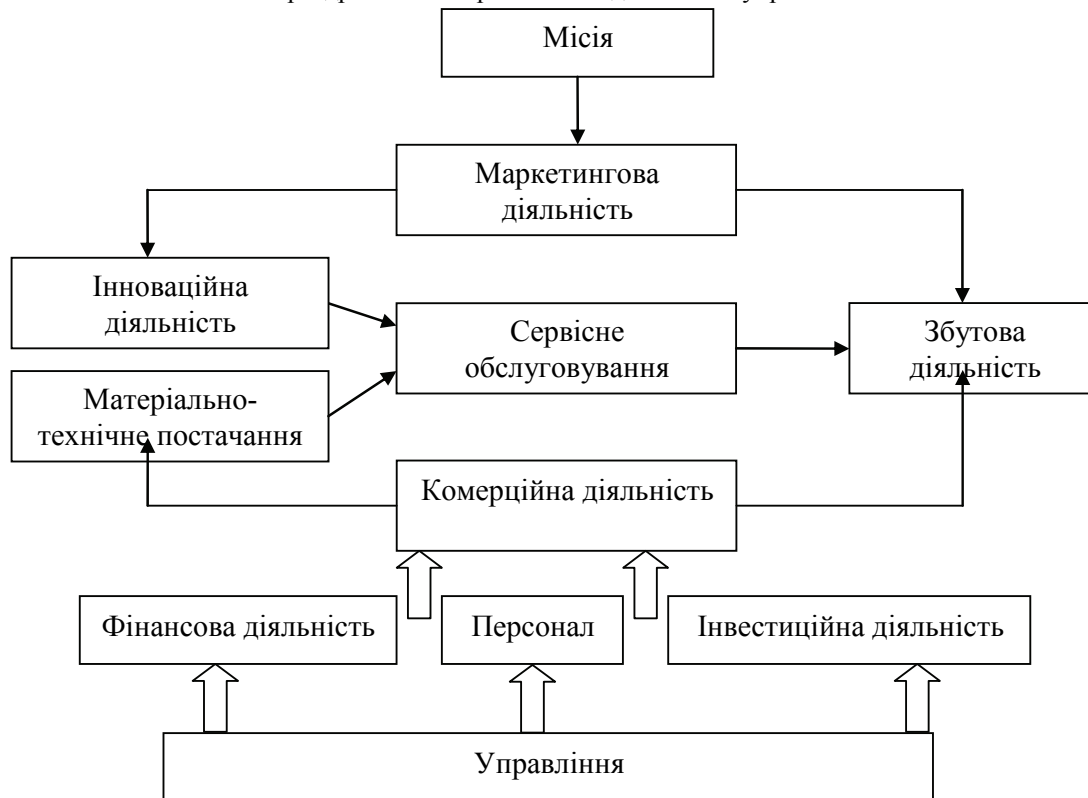

Рис. 1. Напрямки діяльності підприємства ТОВ «Еней Моторс» [8]

Таким чином, з рис. 1 бачимо, що управління повинно всі ключові напрямки діяльності підприємства для ефективної роботи організації та досягнення поставлених цілей. Бачимо, що основними напрямки управління головна увага повинна приділятися фінансовій діяльності, тобто грошовим потокам на підприємстві, інвестиційній діяльності, для того, щоби підприємства постійно розвивалося та було конкурентоспроможним на ринку, а також управлінню персоналом, адже персонал – є саме тією рушійною силою, яка дозволяє підприємству функціонувати.

В основі системи управління фінансовою діяльністю ТОВ «Еней Моторс» лежать два складники: управління формуванням фінансових ресурсів та управління використанням фінансових ресурсів, або їхнім функціонуванням. В основу системи управління формуванням фінансових ресурсів покладена концепція їх структури, тобто шляхи надходження та додаткові джерела

фінансування. Процес планування структури фінансових ресурсів має два складники: оптимізація співвідношення частки боргового фінансування і власних коштів і вибір конкретних фінансових інструментів для залучення фінансових ресурсів. [6]

Систему управління фінансовою діяльністю ТОВ «Еней Моторс» можна представити у вигляді схеми (рис. 2). Визначення проблеми або нереалізованих можливостей виявляється генеральним директором та головним бухгалтером при оцінці реалізації попередніх рішень або при аналізі фінансово-господарської діяльності підприємства. Це говорить про те, що управління фінансовими ресурсами є циклічним процесом та потребує постійного вдосконалення. На другому етапі управління головний бухгалтер та його підлеглі аналізують можливість виникнення подібних проблем чи ситуацій у минулому та пристосовують набутий досвід до теперішніх можливостей [2].

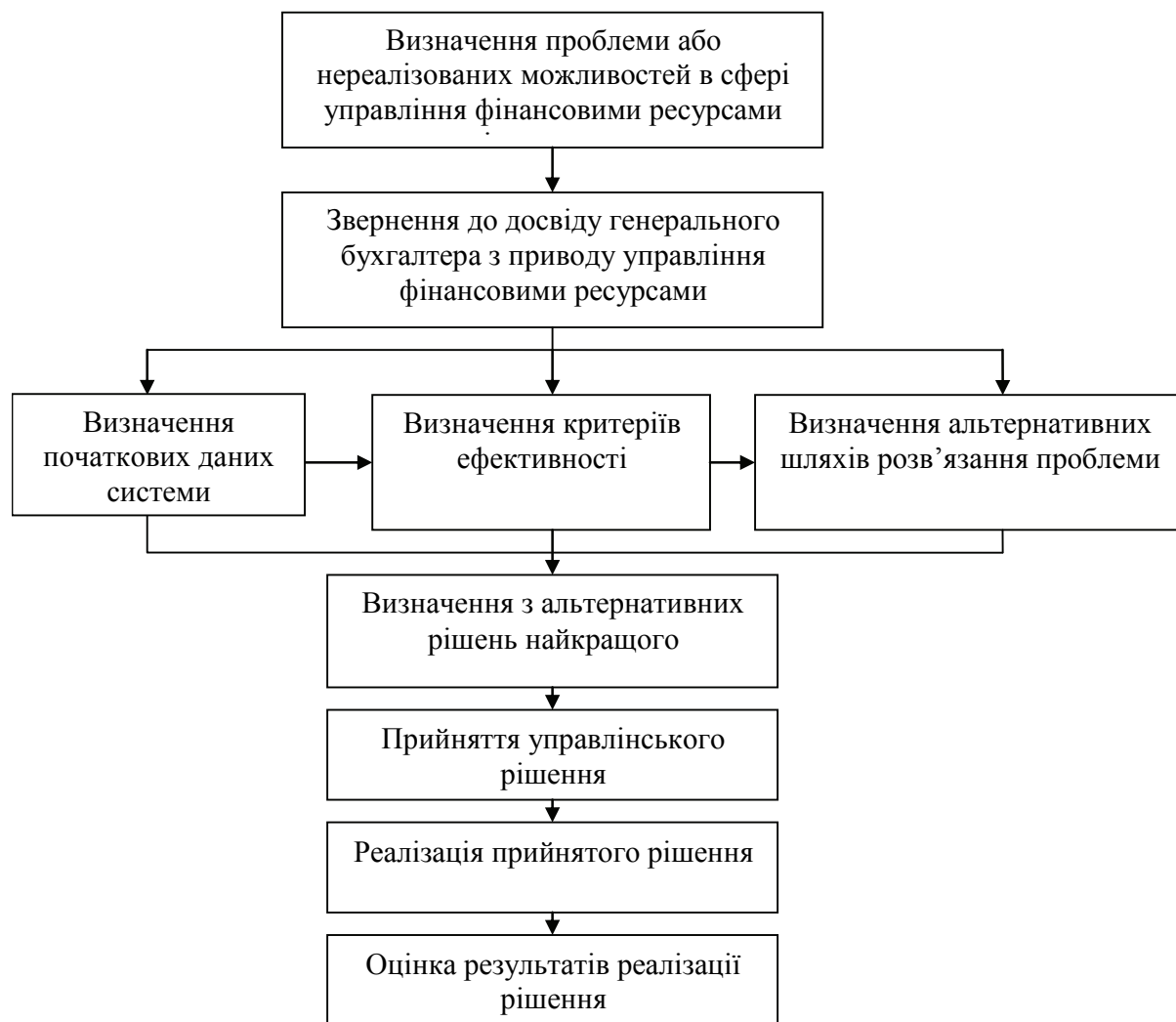

Рис. 2. Система управління фінансовими ресурсами на ТОВ «Еней Моторс»

Найкращим механізмом реалізації прийнятого рішення є ретельне планування дій, навчання персоналу, формування позитивного ставлення до змін у масштабі підприємства, розробка інструкцій і механізмів втілення розробленого рішення в життя та забезпечення безперервного й упорядкованого руху інформації між суб'єктами виконання рішення.

Оцінка результатів реалізації рішення є безперервним процесом, що передбачає проведення опитування працівників, організацію перевірок дотримання графіків упровадження, визначення економії, контроль за виконання поставлених завдань, проведення зборів, оцінку задоволення покупців, постачальників, фінансових закладів, потенційних інвесторів. [2]

Покращення результатів управління фінансовими ресурсами на ТОВ «Еней Моторс» можна вважати одним із найважливіших факторів щодо вдосконалення ефективності виробничо-господарської діяльності. Адже саме від цього залежить поліпшення позицій підприємства в конкурентній боротьбі, його стабільне функціонування та динамічний розвиток. Головна спрямованість удосконалення управління фінансовими ресурсами на ТОВ «Еней Моторс» полягає в оптимізації використання ресурсів

підприємства. Управління фінансовими результатами базується на тому, що доцільність управлінського рішення визначається ситуацією, що створюється під впливом чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. Практичне розв'язання проблеми являє собою перехід від аналітичних прийомів до пошуку оптимального варіанта дій при стратегічному і тактичному плануванні. [6]

Таким чином, з певністю можна сказати, що на ТОВ «Еней Моторс» від ефективної організації та правильного управління фінансовою діяльністю підприємства залежить як його фінансово-економічний стан, так і його положення на ринку в сучасних конкурентних умовах. Управління фінансовими ресурсами відіграє одну із ключових позицій, адже це процес прийняття ефективних управлінських рішень, які поєднують у собі досвід професіоналів і певні умови, що складаються в конкретний момент часу і потребують виконання оперативних і стратегічних завдань. Система управління фінансовими ресурсами на ТОВ «Еней Моторс» являє собою частину загальної системи управління підприємством, а також є сукупністю форм, методів і прийомів, за допомогою яких здійснюється управління грошовим оборотом та фінансовими ресурсами. Удосконалення системи

управління фінансовими ресурсами є одним із ключових чинників підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності, від нього залежить стабільне функціонування, динамічний розвиток, позиція підприємства на ринку тощо. За таких умов, при управлінні фінансовими ресурсами на ТОВ «Еней Моторс» ефективним виявляється застосування системного підходу, що підпорядкований загальній меті розвитку підприємства та визначає доцільність управлінського рішення залежно від ситуації, яка виникає під впливом внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства.

Наступним кроком є оцінка інвестиційної діяльності підприємства. Однією з визначальних умов успішного функціонування та розвитку підприємств на всіх стадіях життєвого циклу виступає така найважливіша складова господарювання, як інвестиційна діяльність, ефективність якої багато в чому визначається вмінням використовувати сучасні методології управління.

Формування інвестиційних ресурсів забезпечує фінансування інвестиційної діяльності підприємства і входить у систему стратегічних цілей його розвитку. Для забезпечення ефективного управління цим процесом розробляється стратегія формування інвестиційних ресурсів з різних джерел відповідно до потреб розвитку підприємства. Управління інвестиційною діяльністю – це процес управління всіма аспектами інвестиційної діяльності суб'єкта підприємництва [7].

Оскільки основною метою управління інвестиційною діяльністю є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства на окремих етапах його розвитку, що в кінцевому підсумку набуває конкретного вираження в максимізації ринкової вартості підприємства та підвищенні добробуту його власників у поточному та майбутніх періодах, то в процесі реалізації цієї мети інвестиційна діяльність спрямовується на вирішення завдань розвитку економіки підприємства.

Зміст управлінського аспекту інвестиційної діяльності підприємства слід розглядати з позиції основних функцій управління, завдяки яким здійснюється взаємодія між суб'єктом і об'єктом: планування, організації, мотивації та контролю. Узгодження функцій досягається координацією, а їх виконання орієнтоване на реалізацію головної мети та системи основних завдань інвестування. Технологію управління інвестиційною діяльністю, тобто процедури його здійснення, аналогічно до технології управління взагалі, можна розглядати з позиції циклічного процесу.

Система управління інвестиційною діяльністю реалізує свою головну мету й основні завдання шляхом виконання певних функцій, які діляться на дві головні групи: функції управління інвестиційною діяльністю як управляючої системи (ці функції є

складовими частинами будь-якого процесу управління незалежно від виду діяльності підприємства, його організаційно-правової форми, розміру, форми власності – у теорії управління їх називають загальними) і функції управління інвестиційною діяльністю як спеціальної галузі управління підприємством (їх склад визначається конкретним об'єктом певної управляючої системи – теорія управління розглядає ці функції як специфічні) [5].

У групі загальних функцій управління інвестиційною діяльністю на ТОВ «Еней Моторс» можна виділити наступні:

- розробка інвестиційної стратегії підприємства;
- створення організаційних структур, що забезпечують прийняття й реалізацію управлінських рішень за всіма аспектами інвестиційної діяльності підприємства;
- формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів інвестиційних рішень;
- здійснення аналізу різних аспектів інвестиційної діяльності підприємства;
- здійснення планування інвестиційної діяльності підприємства за основними її напрямками;
- розробка дієвої системи стимулювання реалізації управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності;
- здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності.

У групі специфічних функцій управління інвестиційною діяльністю на ТОВ «Еней Моторс» виділяють такі:

- управління реальними інвестиціями;
- управління фінансовими інвестиціями;
- управління формуванням інвестиційних ресурсів.

Кожна з цих функцій може бути конкретизована з урахуванням специфіки інвестиційної діяльності підприємства. Під час здійснення такої конкретизації на підприємстві може бути побудована багаторівнева функціональна система управління інвестиційною діяльністю.

Таким чином, інвестиційну діяльність підприємства можна формалізувати як складну відкриту динамічну систему, оскільки їй притаманні всі основні особливості останньої, а саме: цілісність, відносна відокремленість від оточуючого середовища, пов'язаність із ним, структурованість, багатоаспектність, цілеспрямованість тощо. Використовуючи методологію системного підходу, інвестиційну діяльність можна подати у вигляді моделі відкритої системи (рис.), входом якої є інвестиції, інвестиційні ресурси, інвестиційні рішення, а виходом – результат їх реалізації (соціально-економічний розвиток підприємства) [5].

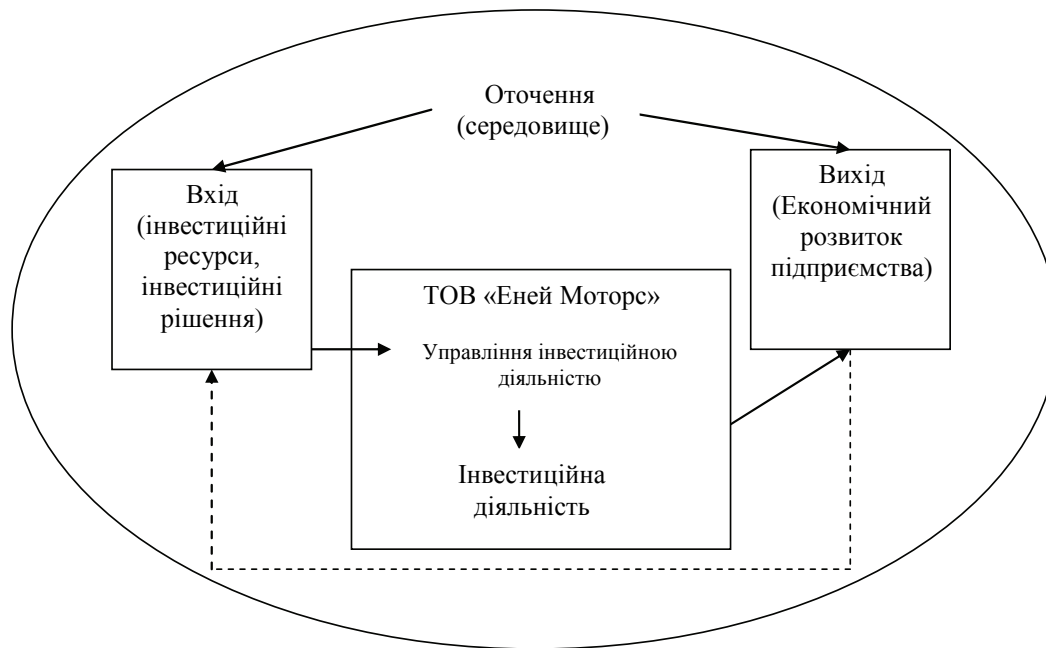

Рис. 3. Модель системи інвестиційної діяльності на ТОВ «Еней Моторс»

Для оптимізації інвестиційних ресурсів доцільно запропонувати алгоритм оптимізації структури інвестиційних ресурсів підприємства за такими етапами:

- на першому етапі – визначення цілей, обсягів та джерел формування інвестиційних ресурсів;
- на другому етапі – визначення умов та шляхів оптимізації;
- на третьому етапі – обґрунтування шляхів оптимізації обсягу інвестиційних ресурсів;
- на четвертому етапі – оцінка синергетичного характеру приросту джерел інвестиційних ресурсів;
- на п'ятому етапі – прийняття оптимального співвідношення між джерелами ресурсів.

Ці етапи дозволяють більш ефективно використовувати інвестиційну потужність підприємства. Для підприємства ТОВ «Еней Моторс» доцільним є оптимізація структури капіталу за критерієм максимізації прибутку та мінімізації ризиків, що пов'язані з розробкою і реалізацією інвестиційних проектів, а також орієнтація на забезпечення приросту ефектів для підприємств партнерів чи підприємств регіону за умов окупності вкладеного капіталу в довгостроковому періоді. [7]

Управління людськими ресурсами розглядає людей як надбання виробничої організації, як ресурс, що (як і інші ресурси) треба ефективно використовувати для досягнення цілей. При такому підході працівники розглядаються як джерело невикористаних резервів.

У філософії менеджменту людських ресурсів співробітники – це активи організації, людський капітал. Це означає менший контроль над співробітниками, але велику мотивацію і стимуляцію праці.

При менеджменті людських ресурсів від самого співробітника потрібна активна позиція. Він особисто відповідальний за свої результати праці, успіхи і

досягнення. Він сам повинен стежити за тим, чи реалізує він ті задачі, що сам собі поставив. При чому вся діяльність окремої особи, окрім власне поставлених цілей, повинна здійснюватися разом із планами та цілями, які були поставлені самим підприємством чи організацією.

Можна сказати, що підхід з позицій управління людськими ресурсами – це системний, комплексний підхід, що враховує постійно мінливі потреби організації в людських ресурсах, що забезпечують ефективність функціонування організацій (компаній, підприємств). [1]

Успіх управління персоналом визначається впливом двох основних чинників: здатність підприємства чітко визначити, яка поведінка працівників потрібна для реалізації його стратегії, і можливість застосовувати ефективні управлінські важелі для спрямування працівників на бажану поведінку. Обидва завдання однаково важливі й складні, особливо в умовах ринкової трансформації економіки.

Для рішення сучасних проблем оцінювання ефективності системи управління персоналом необхідно запровадити статистичні економіко-математичні моделі показників економічного обґрунтування управлінських рішень. Управлінські рішення, які приймаються керівництвом підприємства з метою вибору оптимальних (ефективних) варіантів. [3]

У системі управління одна з головних ланок – створення системи контролю й оцінки роботи кожного співробітника. Оцінюючи кожного керівника або фахівця, визначають рівень його особистої ефективності та відповідності посаді. Для керівника ця відповідність виявляється, у першу чергу, в його здатності впливати на процес надання послуг, діяльність фахівців, які є його підлеглими (табл. 2). Директор повинен мати уявлення про ідеальне

виконання тієї чи іншої роботи. За відповідністю виконавців цьому «ідеалу» можна робити висновок про його роботу і відповідність посаді.

У проведенні відбору персоналу та поточної оцінки результатів роботи співробітників (табл. 2) основну роль відіграє адміністратор магазину. Звичайно, що кожен співробітник відіграє свою роль і

є важливим для діяльності підприємства. Так, найбільша відповідальність покладена на генерального директора, адже саме він є тим, хто найбільше зацікавлений у зростанні компанії і її діяльності. Для нього є важливим, щоби всі працівники з відповідальністю ставилися до своєї роботи і бажали працювати.

Таблиця 1

Критерії оцінки результатів діяльності вищих посадових ТОВ «Еней Моторс»

Посада	Критерії оцінки результатів діяльності
Генеральний директор	Постійне зростання кількості клієнтів і прибутку. Значущість на ринку послуг у цілому. Рентабельність, мінімізація витрат. Постійний пошук нових форм обслуговування. Якість товарів і послуг. Згуртованість колективу співробітників
Головний бухгалтер	Постійний контроль за витратами та прибутком Можливості до пошуку мінімізації витрат Постійне інформування керівництва про результати діяльності Правильне ведення необхідної документації Якість виконання роботи підлеглих
Адміністратор магазину	Виконання всіх виробничих завдань. Відповідність якості надання послуг встановленим нормам. Мотивація персоналу. Коефіцієнт плинності кадрів. Регулювання процесу адаптації нових співробітників і навчання на робочому місці

Таблиця 2

Якості працівників, що виявляються в процесі відбору персоналу

Групи якостей	Якості
1. Ставлення до праці	– почуття особистої відповідальності за доручену справу; – чуйне і поважне ставлення до людей; – працьовитість; – особиста дисциплінованість і вимогливість до дотримання дисципліни іншими;
2. Рівень знань і досвід роботи	– рівень освіти; – наявність кваліфікації, що відповідає займаній посаді; – знання передових методів роботи та ступінь їх використання на практиці; – стаж роботи
3. Організаторські здібності	– уміння організувати систему управління; – уміння організувати свою працю; – володіння передовими методами керівництва; – уміння проводити ділові наради; – здатність до самооцінки своїх можливостей і своєї праці; – уміння організувати працю підлеглих; – здатність до оцінки можливостей і праці інших
4. Уміння працювати з людьми	– уміння згуртувати колективи; – уміння підібрати, розставити і закріпити кадри; – уміння працювати з колегами і вищим керівництвом;
5. Уміння своєчасно приймати і реалізовувати рішення	– уміння своєчасно приймати рішення; – здатність забезпечити контроль за виконанням рішень; – уміння швидко орієнтуватися в складному становищі; – уміння вирішувати і попереджати конфліктні ситуації; – здатність до дотримання психогігієни; – уміння володіти собою; – упевненість у собі

Директор може скласти своє уявлення про результати роботи окремих співробітників також і на підставі їх працездатності та дієвості. За певними

критеріями визначаються зміст і результати праці кожного співробітника, зокрема за такими:

– продуктивність праці;

- інтенсивність праці;
- здатність самостійно ухвалювати рішення;
- швидкість реакції на які-небудь зміни;
- уміння налагодити самоконтроль і самоорганізацію;
- здатність до ініціативи і конструктивних пропозицій, творчості;
- здатність навчити новачка.

На етапі підбиття підсумків оцінювання, що спричиняє зміну посадових обов'язків, заробітної платні та соціальних гарантій співробітників, дуже важливо, щоб директор брав до уваги не тільки суб'єктивні думки, але і об'єктивні дані, одержані в результаті уважного спостереження і контролю, що здійснюється щодня.[4]

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна підсумувати, що управління підприємством є досить таки складним і комплексним процесом. Ми досліджували ці процеси на прикладі підприємства ТОВ «Еней Моторс». Було виявлено, що для об'єктивної оцінки підприємства необхідно спочатку проаналізувати, які процеси відбуваються на підприємстві, визначити проблем, які виникають, та знайти шляхи реалізації даних проблем. В основі управління підприємством ТОВ «Еней Моторс» лежать три головних напрямки, а саме – управління фінансовою діяльністю підприємства, управління інвестиційною діяльністю та управління людськими ресурсами. Звичайно, на будь-якому підприємстві існують певні проблеми щодо правильного і збалансованого управління певними напрямками діяльності. Ми визначили, що для того, щоби підприємство ТОВ «Еней Моторс» працювало ефективно, успішно реалізовувало свою діяльність та було конкурентоспроможним на ринку – елементи управління фінансовою, інвестиційною та діяльністю людських ресурсів мають бути реалізовані в повному балансі між собою та безумовно переплітатися. Важливим також є те, що для реалізації цих напрямків поодиноці менеджменту підприємства необхідно зосереджувати значну увагу на результатах діяльності, вчасно виявляти проблеми, які виникають та шукати нові методи реалізації та нові підходи для успішного керування ними.

Список використаних джерел

1. Базалійська Н.П. Сучасні наукові підходи щодо удосконалення управління персоналом на підприємстві в ринкових умовах господарювання / Н.П. Базалійська, Т.В. Забавський // Молодий вчений. - 2014 - № 6 (1). - С. 70-73. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/molv_2014_6\(1\)_18.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/molv_2014_6(1)_18.pdf)
2. Виноградня В.М. Антикризисне фінансове управління підприємством в сучасних умовах / В.М. Виноградня // Економічний вісник університету. - 2012. - Вип.19.1 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2012_19_1/Vynograd.pdf
3. Козак К.Б. Дослідження проблем управління персоналом на сучасних підприємствах / К.Б. Козак, О.В. Щиголь // Економіка харчової промисловості. - 2011. - № 4. - С. 52-55. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/echp_2011_4_15.pdf
4. Мухаровський, М.М. Моделювання комплексної оцінки компетентності персоналу [Текст] / М. Мухаровський, Г. Хімичева // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2006. - № 5. - С. 34-39.
5. Пічугіна Т.С. Інвестиційна діяльність підприємства: сутність та зміст управління / Т.С. Пічугіна, Л.Д. Забродська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. - 2013 - Вип. 2 (1). - С. 146-154. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/esprstp_2013_2\(1\)_23.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/esprstp_2013_2(1)_23.pdf)
6. Рудченко І.В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства / І.В. Рудченко // Сучасні питання економіки і права. - 2011. - Вип. 1. - С. 16-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Spep_2011_1_5.pdf
7. Швець І.Б. Оптимізація інвестиційних ресурсів на підприємствах малого бізнесу / І.Б. Швець, А.С. Скрильник // Бізнес Інформ. - 2014 - № 3. - С. 94-99. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2014_3_15.pdf
8. Яркіна Н.М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) / Н.М. Яркіна // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. - 2014 - № 1. - С. 130-136. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/drep_2014_1_26.pdf

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

УДК 332.146.2:[65.012.122:338.43]

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу Міжнародний технологічний університет "Миколаївська політехніка"

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДСИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

FORMULATING GOALS OPERATION SUBSYSTEM OF ECONOMIC MONITORING IN THE CONTROL SYSTEM OF THE REGIONAL STRUCTURE AND TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE SUBJECTS OF AGRO-FOOD SECTOR

У статті обґрунтовано, ціль підсистеми економічного моніторингу, виступає фрагментом цілі системи регулювання регіональної структури і територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери в цілому, має своє самостійне значення та зміст. Доведено, економічний моніторинг виступає органічною компонентою системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери, має унікальну відмінність від інших функцій системи регулювання.

В статті обґрунтовано, цель подсистемы экономического мониторинга, выступает фрагментом цели системы регулирования региональной структуры и территориальной организации субъектов агропродовольственной сферы в целом, имеет своё самостоятельное значение и содержание. Доказано, экономический мониторинг выступает органической компонентой системы регулирования региональной структуры и территориальной организации субъектов агропродовольственной сферы, имеет уникальное отличие от других функций системы регулирования.

In the article the aim of monitoring the economic subsystem, acts fragment purpose of regulation of the regional structure and territorial organization of the subjects of agro-food sector as a whole, has its own independent meaning and content. Proved economic monitoring serves an organic component of the system of regulation of the regional structure and territorial organization of the subjects of agro-food sector has a unique contrast to the other functions of the control system.

Ключові слова: економічний моніторинг, підсистема, регіональна структура, система регулювання, суб'єкт агропродовольчої сфери, територіальна організація, формулювання, функціонування, ціль

Ключевые слова: экономический мониторинг, подсистема, региональная структура, система регулирования, субъект агропродовольственной сферы, территориальная организация, формирование, функционирование, цель

Keywords: economic monitoring subsystem, regional structure, the system of regulation, the subject of agro-food sector, territorial organization, formation, operation, purpose

ВСТУП

Будь-якої системі притаманний цілий ряд ознак. Вважається, зокрема, що система регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери у загальному випадку виступає сукупністю взаємодіючих компонентів, кожний із яких можливо розглядати в якості самостійної підсистеми, якщо при цьому дотримуються наступної основної умови – для підсистеми може бути сформульована ціль її функціонування та інше. Розглянемо цю умову стосовно до підсистеми моніторингу в системах регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої

сфери. Вимоги цієї умови уявляються досить важливими з позицій системного підходу, однак, відносно функції моніторингу вони ще недостатньо розглянуті в спеціальній літературі [1-10] та інші і мало досліджені. Із цього випливає необхідність широкого висвітлення теоретико-методологічних аспектів цієї проблематики.

МЕТА РОБОТИ полягає в обґрунтуванні того, що вимогою виділення в системі регулювання регіональної структури та територіальної організації агропродовольчої сфери і проектування моніторингу виступає формулювання цілей даної підсистеми.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою статті виступає діалектичний метод і основні положення моніторингу, системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери. У процесі проведеного дослідження знаходили використання наступні наукові методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичного узагальнення і формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні теоретичних та практичних методик моніторингу і системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери); *порівняльний* (при аналізі стану моніторингу і системи регулювання регіональної структури і територіальної організації агропродовольчої сфери).

РЕЗУЛЬТАТИ

Найважливішою вимогою виділення в системі регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери і успішного проектування підсистеми моніторингу виступає формулювання цілей цієї підсистеми. Вони в основі своєї об'єктивні та їх правильне формулювання дозволяє визначити зміст і роль підсистеми моніторингу в функціонально розвинутій системі регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери, методи економічного моніторингу, його організаційну структуру і склад кадрів тощо.

Надаючи виключного значення постановці цілей системи регулювання регіональної структури та територіальної організації, відзначимо, що усе «обертається» навколо системи та її цілей, і функції розглядаються тільки як засіб досягнення кінцевих цілей. До того ж, цілковито переконані в тому, що ціль цінується або тому, що вона має внутрішню цінність, тобто здатна визвати бажання або схвалення сама по собі, або тому, що вона виступає засобом до більш високої цілі. Значно важливіше обрати «правильні» цілі, аніж «правильну» систему. Обрати не ту ціль значить вирішити не ту задачу; обрати не ту систему значить просто обрати неоптимальну систему та інше.

Ціль підсистеми моніторингу повинна відповідати об'єктивним умовам і процесам регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери і одночасно виступати стимулом та якісним показником неухильного удосконалення цих умов і процесів, бути завжди реальною, досяжною перспективою. Нажаль, поки ще немає закінченої теорії, яка б допомогла розробникам систем регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери обирати потрібні цілі. В результаті відсутності такої теорії кінцеві цілі встановлюються або посиленням на авторитет або аналогічні розробки, або із досвіду розробників, заснованого на методі спроб і помилок. Практика показує, що цілі неможливо обирати незалежно від засобів їх досягнення, тому що цілі і засоби знаходяться у певній залежності. Існуючий причинно-

наслідковий зв'язок між цілями та засобами визначає, що цілі найкраще ставлять спеціалісти, які мають достатній досвід в різних областях знань – економічних, технічних, організаційних, соціальних і інше.

Найбільш розповсюджені при обранні цілей системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери два ключові підходи: максимізація цілі, тобто бажаного виходу системи при завданому фіксованому вході; мінімізація входу при завданій цілі, тобто фіксованому виході системи та багато чого ін.

В загальному випадку цілі можуть бути різних видів: економічні, технічні, організаційні, соціальні і інші. В розробках систем регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери неможливо обмежуватися простим перерахуванням бажаних цілей. Їх потрібно виробляти із урахуванням логічної структури причин і наслідків, їх виконання (чи немає непереборних економічних, технічних, організаційних та соціальних перешкод; деякі цілі взагалі можуть бути виключені із розгляду як нереальні), відповідності цілям ще більш високого рівня (моніторинг може виявити нові цілі, яких не було в первісній більшості), внутрішньої сумісності (залежність або незалежність цілей на рівнях, які порівнюються та пошук рішення при суперечливих цілях) і інше.

Цілі, які можна однозначно навести в кількісному вигляді, більш вагомі внаслідок того, що для їх досягнення можна порівняно легко організувати планування і контроль, аніж для цілей, вимірювання яких утруднено або взагалі неможливе. Тому, процес вироблення цілей повинен включати дослідження можливості та необхідності їх вимірювання. Найбільш легко піддаються вимірюванню економічні і технічні цілі, в той час як цілі соціальні, психологічні і деякі інші з трудом піддаються вимірюванню або ж не вимірюються взагалі і ін.

Дуже важливий момент в операції постановки цілей системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери – побудування дерева цілей. Виконання переліку дій в термінах кінцевих функцій значить розбиття цілей, тобто побудова дерева цілей. Дерево цілей надає можливість отримати відповідь на комплексне питання: яку функціональну задачу вирішує цей елемент методу системи, яку ціль переслідує створення визначеного елемента системи. Кожен елемент методу системи уявляється списком властивостей, оцінюючи його ціль, інше.

Як відомо, системи різних рівнів регулювання мають неоднакові генеральні та проміжні цілі. Так, якщо ціль системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери в цілому – забезпечення виконання виробничо-господарських планів при встановлених показниках ефективності і якості роботи, тоді загальна ціль підсистеми моніторингу виступає в отриманні максимально можливої маси чистого прибутку шляхом підготовки економіко-аналітичних інформаційних даних для прийняття регулюючих рішень із забезпечення об'єктивної

оцінки стану господарської діяльності на кожний конкретний момент часу і визначення «періоду невтручання» в режими роботи; виявлення резервів господарської діяльності; забезпечення процесу прогнозування; оптимізації виконання господарських функцій тощо.

ВИСНОВКИ

Звідсіля видно, що ціль підсистеми моніторингу, виступає як фрагмент цілі системи більш високого порядку – системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери в цілому, має і своє самостійне значення та зміст. Це визначається як тим, що економічний моніторинг виступає органічною компонентою системи регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери, так і відмінністю моніторингу від інших функцій ін.

Список використаних джерел

1. Ипатова, Л.Н. Развитие услуг здравоохранения на основе экономического мониторинга: диссертация ...к.э.н.: 08.00.05 / Ипатова Лариса Николаевна; [Место защиты: Сам. гос. эконом. ун-т]. – Самара, 2010. – 145 с.
2. Карх, Д. А. Экономическая и социальная эффективность услуг розничной торговли: диссертация ... д.э.н.: 08.00.05 / Карх Дмитрий Андреевич; [Место защиты: Уральский гос. экон. ун-т]. - Екатеринбург, 2010. – 304 с.: ил.
3. Корсак, А.Б. Система обеспечения экономической безопасности мегаполиса: диссер. ... д. э.н.: 08.00.05 / Корсак Александр Борисович; [Место защиты: Академия экономической безопасности]. - Москва, 2008. - 277 с.: ил.
4. Макаров, А.Н. Экономическая реализация земельной собственности: диссер. ... д. э. н.: 08.00.01 / Макаров Анатолий Николаевич; [Место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Экон. фак.]. - Москва, 2008. - 477 с.: ил.
5. Петрова, А.Т. Разработка методологических основ оценки качества жизни населения региона: дисс. ... д. э. н.: 08.00.05 / Петрова Аида Телятовна; [Место защиты: ГОУВПО «Росс. экон. академ.»]. – Москва, 2008. – 420 с.: ил.
6. Растегаева, Ф.С. Диалектика формирования экономического имиджа хозяйствующей системы: дис. ... д.э.н.: 08.00.05 / Растегаева Фания Сайтовна; [Место защиты: Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина]. – Тамбов, 2009. – 311 с.
7. Стягун, А.В. Теоретико-методологическое обоснование источников экономического роста: дис. ... к.э.н.:08.00.01 / Стягун Александр Викторович; [Место защиты: Кубан. гос. технол. универ-т]. – Краснодар, 2011. – 162 с.: ил.
8. Шарыкина, Т.А. Экономическая безопасность продовольственного рынка России: диссер. ... к. э. н.: 08.00.05 / Шарыкина Татьяна Анатольевна; [Место защиты: Акад. экон. безопасности МВД РФ]. – Москва, 2008. – 153 с.
9. Юхачев, С.П. Коррупция как экономические отношения социума: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.01 / Юхачев Сергей Петрович; [Место защиты: Челяб. гос. универ-т]. – Тамбов, 2010. – 291 с.: ил.
10. Янгиров, А.В. Воспроизводственный потенциал в системе управления региональной экономикой: дисс. ... д.э.н.: 08.00.05 / Янгиров Азат Вазирович; [Место защиты: Самарский гос. эконом. ун-т]. - Уфа, 2008. – 389 с.

ВИНОГРАДОВА
Олена Володимирівна
evvi@mail.ru

УДК 330.53:004

КОНДРАШОВ
Олексій Андрійович
oleksii.kondrashov@gmail.com

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНТРОЛЮ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ
УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ**

**PROBLEM QUESTIONS OF THE
INFORMATIVE PROVIDING OF CONTROL
PROCESS OF ACCEPTANCE BY
ADMINISTRATIVE DECISIONS**

д.е.н., професор кафедри
менеджменту і бізнес-
моделювання, Державний
університет телекомуні-
кацій, м. Київ

аспірант заочної форми нав-
чання кафедри менеджменту
і бізнес-моделювання, Дер-
жавний університет теле-
комунікацій, м. Київ

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень на підприємстві. В статті запропоновано авторське визначення категорії інформаційне забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень та визначені основні вимоги, критерії, принципи та методи внутрішнього контролю досліджуваного об'єкту.

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов информационного обеспечения контроля процесса принятия управленческих решений на предприятии. В статье предложено авторское определение категории информационное обеспечение контроля процесса принятия управленческих решений и определены основные требования, критерии, принципы и методы внутреннего контроля исследуемого объекта.

The present article is sanctified to research of problem questions of the informative providing of control to process acceptance of administrative decisions on an enterprise. In the article authorial determination of category is offered informative providing of control to process of acceptance of the administrative decisions and the basic requirements, criteria, principles and methods of internal control of the investigated object, are certain.

Ключові слова: контроль, інформація, інформаційне забезпечення, управлінські рішення, система

Ключевые слова: контроль, информация, информационное обеспечение, управленческие решения, система

Keywords: control, information, informative providing, administrative decisions, system

ВСТУП

У сучасний час, відповідно до розвитку теорії цілепокладання та у рамках сучасної парадигми розвитку підприємств різних форм власності особливо актуалізуються питання підвищення якості контролю процесу прийняття управлінських рішень. Ефективність реалізації прийнятих управлінських рішень на основі отриманих даних залежить не лише від належної компетенції та досвіду керівництва в конкретних сферах діяльності, але і в умінні правильно та адекватно оцінити в реальному режимі часу динамічні умови розвитку економічних процесів [1]. При визначенні концепції організації процесу прийняття управлінських рішень як об'єкта контролю, останнє може бути здійснено якісно саме у рамках системного підходу. Інформація являє собою найважливіший організаційний ресурс [2]. Отже, у статті будуть досліджені питання інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень. Слід відзначити складність питань, які висунуті на розгляд, адже у теперішній

час досить мало уваги приділяється саме такому складному об'єкту контролю.

Вищевикладене обґрунтовує актуальність теми дослідження та дає можливість визначити її мету.

МЕТА РОБОТИ дослідити основні проблемні питання інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень у системі діяльності підприємства.

Для реалізації поставленої у статті мети необхідно вирішити наступні завдання: дослідити сутність інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень; розглянути вимоги, критерії та принципи, яким повинна відповідати інформація та інформаційне забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень; визначити методи збору інформації, необхідної для здійснення контролю процесу управлінських рішень на підприємстві та виробити шляхи їх удосконалення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи стали наукові праці та ресурси Internet.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Термін «informatio» від латинського означає роз'яснення, повідомлення [3]. Інформація у Законі України «Про інформацію» визначається як: документованими або публічно оголошеними відомостями про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [4]. З філософської точки зору, інформація (лат. informatio – роз'яснення, виклад) - а) деякі зведення, сукупність яких-небудь даних, знань; б) одне з основних понять кібернетики. Будь-яка інформація має свої форми подавання, які полягають у зміні величини: висоти й частоти коливань звуку, інтервалу між імпульсами та інше [5, с. 68]. Інформація – це оброблена і систематизована сукупність даних про деякі явища і процеси, що представляють інтерес для користувача цієї інформації з метою прийняття управлінських рішень [6]. Відповідно до словника С. І. Ожегова: «Забезпечення – те, чим забезпечують кого – , що-небудь» [7, с. 374].

Вищевикладене дозволяє зробити висновок: інформаційне забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень дорівнює інформаційному забезпеченню процесу пошуку, збору, переробки і надання інформації у формі, придатної для її використання при прийнятті управлінських рішень. Реалізація процесу здійснюється системно і з дотриманням певних вимог, яким повинна відповідати необхідна інформація. Яким саме – розглянемо більш детально. Досліджувані питання у зрозумілому для користувача виді розглянуті Н.М. Савченко у [7, с. 79]. Науковець акцентує увагу на особливій важливості облікової інформації та визначає основні вимоги яким вона потрібна відповідати це: якість, точність, достовірність, доречність, своєчасність (оперативність), суттєвість та головне (на цьому особливо наполягає науковець) – це адресність. Висловлюємо свою згоду з автором, адже дотримання визначених критеріїв дозволить внести своєчасні управлінські зміни до організаційної структури підприємства з нівелюванням зайвих ланок у просуненні інформації по каналам, визначеним власником. На наш погляд даний підхід стосується не тільки облікової інформації, але і усіх її видів незалежно від джерела: зовнішня або внутрішня. Н.Г. Виговська, акцентуючи увагу у більшому ступеню на реалізацію аналітичних заходів, але у рамках контрольного процесу визначає наступні вимоги: необхідність; достатність; своєчасність, необхідність; доречність; структурованість; аналітичність [8].

Організація інформаційного забезпечення за думкою Н.Н. Лепа пов'язана з визначенням якісних характеристик, які встановлюються на основі певних критеріїв. До критеріїв якості інформації автор відносить: змістовність, сприйняття, адекватність та вартість [9]. Л.О. Сухарева та послідовники її наукової школи у галузі розвитку теорії і методологій

внутрішнього контролю (І.В. Сіменко, І.М. Дмитренко, І.А. Ангеліна, О.Б. Ретюнських та ін.) на підприємстві у [10] визначають наступні принципи, яким повинне відповідати інформаційне забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень: цілеспрямованість (орієнтація методики на підтвердженні якості управлінського рішення); системність (уявлення методики як множини взаємопов'язаних елементів системи: суб'єктів, об'єктів, процесу контролю і результатів цього процесу); комплексність (можливість реалізації методик контролю стосовно кожного із об'єктів і на всіх рівнях управління); уніфікація (формування типових елементів опису методики); стандартизація (установлення комплексу норм, вимог до методик); мінімізація проектних рішень (виключення дублювання елементів опису методик на основі їх типізації для різних об'єктів контролю).

Зазначимо, що незалежно від виду, отримана інформація повинна бути точною, повною, достовірною, надійною, зручною для сприйняття, оцінки та прийняття якісних та ефективних управлінських рішень. Особливу цінність представляє інформація, зібрана самим керівником в процесі контролю і особистих контактів з підлеглими, так як він виявляє суб'єктивні думки, оцінки, побажання працівників [11].

Отже, дотримання вимог, яким повинна відповідати інформація, необхідних для здійснення контролю за процесом прийняття управлінських рішень є запорукою життєздатності основних критеріїв її якості та захисним інструментом інформаційного забезпечення об'єкту, що досліджується в цілому.

Вищевикладене ставить задачу пошуку сучасних методів збору прозорої, якісної та ефективної для здійснення контролю за процесом прийняття своєчасних управлінських рішень.

У даному контексті нас дуже приваблює підхід Ч. Ханта, який узагальнює існуючі методи по збору інформації у дві великі групи: «метод мжички» і «метод грози» [12, с. 42], на що вже було звернено увагу С.М. Петренко та І.В. Сіменко в [13] при дослідженні організаційних засад процесу інформаційного забезпечення контролю на підприємстві. Привабливість методів простеживається у їх сутнісних характеристиках:

- Метод «мжички» – зі всього масиву відомостей, які постійно накопичуються, вибирають ту інформацію для поповнення баз даних, яка регулярно використовується цим підприємством;

- Метод «грози» – застосовується при нових, нестандартних для виконавця ситуаціях.

Отже, метод «мжички» узагальнює той обсяг інформації, який постійно накопичується у функціональних підрозділах підприємства і узагальнюється його працівниками та керівництвом. Метод «грози» використовується в умовах дефіциту інформації або, коли завдання по її пошуку має терміновий характер. Даний метод, як правило, потребує додаткових ресурсів як трудових, так і фінансових [14].

Розгляд даних методів спонукає зробити висновок, що вони мають полярні дії, або це консервативний підхід до збору і обробці інформації на підприємстві, або, навпаки, прогресивний, інноваційний підхід. Звертаючись до традиційного підходу великого вченого Аристотеля, який твердив, що у всьому: – «є "середина" ("золота середина"), особливо між двома протилежностями, — недостатньою ступеню певної властивості та її занадто значним присиланням» [14]. Це треба розуміти в кожному разі коли виникає необхідність йти якимось середнім шляхом: «середина» в Аристотеля є до певної міри найвища форма психічної властивості.

Логіка міркувань дозволяє нам вважати за доцільне пошук серединного методу збору інформації, між методом «мжички» і методом «грози». Так, як авторами обрані природні явища у назві методів, а серединою між мжичкою та грозою за джерелом [15] є злива, то пропонується метод буде мати назву: метод «зливи». Сутність даного методу збору інформації буде полягати у синтезі накопиченого досвіду по збору інформації серед фахівців підприємства і їх спрямованості до пошуку нових, нетрадиційних підходів та джерел. Пропонується метод буде зосереджено на підвищенні якості прийняття управлінських рішень. Його принциповою відмінністю повинно стати відмова від повільного використання інформаційних джерел та відмова від використання джерел з великим вмістом, так званого, «інформаційного шуму» та відмова від участі у, так званих, економічних «інформаційних війнах» агресивного типу.

Підтримуючи думку академіка М. Петракова підкреслимо, що: – «інформаційний «шум» є будівельним матеріалом для генерування нової інформації у соціально-економічній системі. Ми маємо постійне тло випадкових збурень, на якому і виникають «соціально-економічні мутації»» [15] та зробимо авторський висновок, що з одного боку інформаційний шум є негативним явищем у процесі побудови якісного алгоритму контрольних дій за процесом прийняття управлінських рішень, з іншого боку – це є прогресивним двигуном у економічному розвитку підприємства завдяки прийняттю неординарних та креативних управлінських рішень, які не завжди є доцільними, але імовірність інноваційного прориву під його впливом є дуже високою.

За таким, стає дуже актуальним пошук сучасних альтернативних та прогресивних підходів до використання вище запропонованих методів збору

інформації, необхідної для забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень.

У дисертаційній роботі Борисенко М.В. запропоновані якісні критерії, які можливо використовувати для оцінки повноти інформаційної бази внутрішнього контролю. Автор акцентує увагу, що для пропонованої оцінки якості критерії повинні враховувати, перш за все, ступінь повноти вирішення конкретних завдань контролю [16, с. 259].

Тому міру достатності інформаційної бази контролю, як один з головних критеріїв якості пропонуємо характеризувати наступним чином:

- висока – вся необхідна для вирішення завдань контролю інформація є у наявності;
- середня – незважаючи на відсутність деякої частини потрібної інформації, завдання контролю все ж таки мають бути вирішені у всіх істотних аспектах;
- низька – відсутність інформації не дозволяє вирішити завдання контролю в їх істотних аспектах.

Вищевикладене дозволяє встановити взаємозв'язок між методами збору інформації, необхідної для організації контролю за процесом прийняття управлінських рішень і мірою достатності інформації, як головного критерію якості інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень (рис. 1).

Головний висновок, який можна зробити з рис. 1 такий: якість застосування будь яких методів збору інформації необхідної для організації контролю за процесом прийняття управлінських рішень значно знижується за умов роботи в умовах невизначеності, малопрогнозованості, нестабільності та ризиків. Серед невизначеності формує підґрунтя для виникнення факторів, які стають основою інформаційного шуму.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у статті досліджено сутність інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень з визначенням власного трактування, від'ємною рисою якого є використання системного підходу. Розглянуто вимоги, критерії та принципи, яким повинна відповідати інформація та інформаційне забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень, що дало змогу визначити методи збору необхідної інформації. Доведено, що головними методами є такі: метод «мжички», метод «грози» і метод «зливи». Перспективами подальших у даному напрямку є розробка алгоритмів оцінки якості інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття процесу прийняття управлінських рішень.

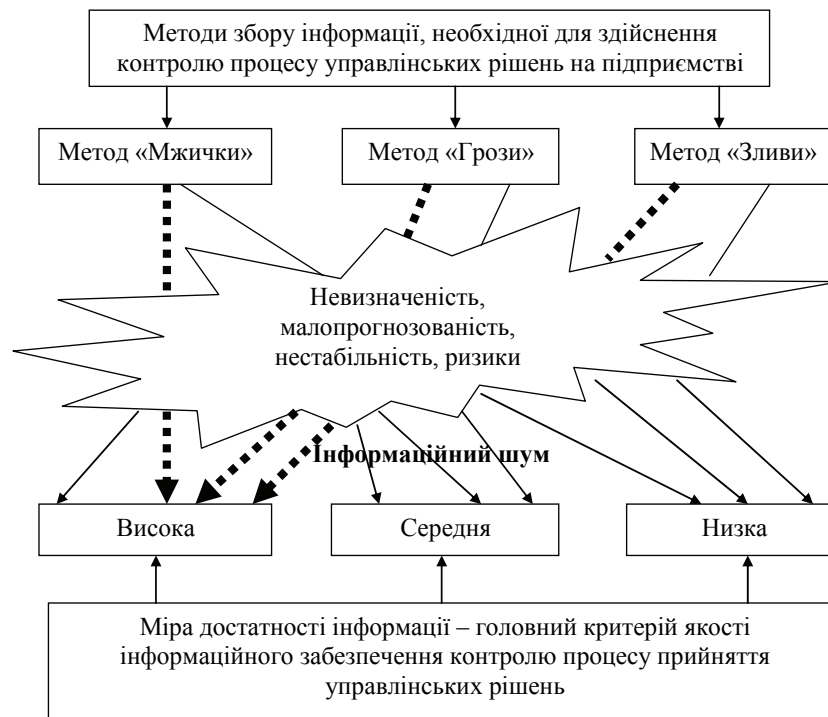

Рис. 1. Взаємозв'язок між методами збору і мірою достатності інформації, як головного критерію якості інформаційного забезпечення контролю процесу прийняття управлінських рішень

Список використаних джерел

1. Савченко Н.М. Інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень / Н.М. Савченко / Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4 (54). – с. 286 – 287.
2. Осовська Г.В. Комунікації в менеджменті. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Науково-методичний центр вищої освіти; Житомирський Інженерно-технологічний ін-т / Г.В. Осовська, І.В. Копитова. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 568 с.
3. Інформація – трактування питання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ: за станом на 13.10.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>.
5. Алдохин И.П. Экономическая кибернетика / И.П. Алдохин, С.А. Кулиш. – Харьков: Вища шк., – 1983. – 224 с.
6. Борисенко М.В. Формування інформаційного забезпечення оцінки внутрішнього контролю / М.В. Борисенко, А.М. Садекова // Сталий розвиток економіки Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – №1. – с. 259 – 263.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / [ред. – сост. Н.Ю. Шведова]. – 14-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1982. – 816 с.
8. Савченко Н.М. Інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень / Н.М. Савченко / Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4 (54). – с. 286 – 287.
9. Виговська Н.Т. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: Монографія / Н.Т. Виговська. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
10. Лепа Н.Н. Методы и модели стратегического управления предприятием / НАН Украины. Ин-т экономики и пром-сти. / Н.Н. Лепа. – Донецк: ООО «Юго-Восток», 2012. – 186 с.
11. Сухарева Л.О. Загальна логіка і принципи моделювання методик контролю управлінських рішень / Л.О. Сухарева, В.М. Стефківський, А.В. Христенко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1 (22). – с. 371 – 383
12. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О.В. Зернецька. – К.: Освіта, 1999. – 351 с.
13. Хант Ч. Разведка на службе вашего предприятия / Ч. Хант, В. Зартарян. – К.: Укрзакордонвизасервис, 1992. – 160 с.
14. Петренко С.М. Контрольно-аналітичний механізм в управлінні бізнесом підприємства: монографія / С.М. Петренко, І.В. Сіменко; ДонНУЕТ, Донецьк: Донбас, 2011. – 232 с., с. 42
15. Петренко С.М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем: [Монографія] / С.М. Петренко. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – 290 с.
16. Економічний ризик: ігрові моделі (2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/132.html>

ЗАДОРЖНА

Анна Володимирівна
an_zador@ukr.net

УДК 336.7

ДЕЯКІ МЕТОДИЧНІ Й ФАКТОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ
ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИSOME METHODOLOGICAL AND FACTUAL ASPECTS OF BANKING SYSTEM
FINANCIAL STABILITY OF UKRAINE

кандидат фізико-
математичних наук,
доцент, Львівський
національний універ-
ситет ім. І. Франка

Проаналізовано фінансову стійкість банківської системи України у 2008–2014 роках. Розкрито деякі аспекти застосування факторного моделювання у з'ясуванні питань, пов'язаних із аналізом фінансової стійкості банківської системи.

Проанализовано финансовую стойкость банковской системы Украины в 2008–2014 годах. Раскрыты некоторые аспекты применения факторного моделирования в решении вопросов, связанных с анализом финансовой стойкости банковской системы.

The financial stability of the banking system of Ukraine in 2008–2014 years was analyzed. Some aspects of modeling factor using at problem solution related to the analysis of financial stability of the banking system were revealed.

Ключові слова: фінансова стійкість, регресійна модель, депозити, кредити, ліквідність, темп зростання/зниження

Ключевые слова: финансовая стойкость, регрессионная модель, депозиты, кредиты, ликвидность, темп роста/снижения

Keywords: financial stability, regression model, deposits, credits, liquidity, rate of growth / decline

ВСТУП

Кризовий фінансовий стан, стрімке зростання кількості ліквідованих та реорганізованих банків, заморожування депозитних вкладів, збиткова діяльність, надмірно висока вартість кредитних продуктів – це риси, якими характеризується сучасна банківська система України. Серед причин, що викликали такий стан, безперечно, є чимало зовнішніх чинників. Зокрема, це складна геополітична ситуація, військові дії, низький рівень довіри до банківської системи, девальвація національної грошової одиниці тощо. Разом з тим більшість цих чинників справляють лише опосередкований вплив на ефективність банківської діяльності. Суттєвому опосередкованому впливу, здебільшого, піддаються банки, діяльність яких характеризується високим рівнем фінансових ризиків, низькими фінансовою стійкістю і якістю кредитного портфеля. Це означає, що ефективні методичні інструменти ранньої діагностики фінансової стійкості, їх вчасне застосування можуть сприяти покращанню стану банківської системи України. Звідси актуальність теми даної статті.

Методичні й фактографічні аспекти аналізу фінансової стійкості банків, банківської системи розглянуто в працях А.М. Герасимовича, В.В. Коваленка, В.М. Кочеткова, В.В. Вітлінського, А.О. Спіфанова та ін. Проте, незважаючи на наявність значних наукових напрацювань із цієї тематики, існує чимало резервів її подальшої наукової розробки.

МЕТА РОБОТИ

Дослідження здійснено з метою поглиблення наукової розробки проблематики аналізу фінансової стійкості банківської системи України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі використано методи аналізу і синтезу та економіко-математичного моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Найбільш об'єктивним показником фінансової стійкості є коефіцієнт фінансової стійкості. У банківництві коефіцієнт фінансової стійкості розраховується як відношення власного капіталу до активів банку та характеризує спроможність банку погашати можливі фінансові ризики власними коштами. Проблематичним є питання нормативного значення цього показника. Скоріше за все, правильною є точка зору, що економічно доцільним рівнем цього показника в кризовий період є 0,5–0,6, тобто на 50–60 % банк зобов'язаний покривати власним капіталом ймовірні ризики за активними операціями й зобов'язаннями. Це зумовлено високим ступенем недовіри до банківської системи, спричиненої значною мірою зовнішніми чинниками.

Багатьма потенційними вкладниками недостатньо мірою розуміється роль та ефективність фонду гарантування вкладів. Охарактеризувати цей аспект фінансової стійкості дозволяє відношення власного капіталу до депозитного портфеля банку. Економічно доцільне значення цього показника – 70 %.

Із урахуванням того, що основними активними операціями банку є кредитно-інвестиційні, для яких

характерний найвищий ступінь фінансових ризиків, економічно необхідним буде покриття власним капіталом цих ризиків хоча б на 70 %. Незважаючи на існування практики резервувань, страхування ризикових кредитів, часто ці механізми є неідеальними. Тому, з метою визначення можливості банку покривати ризики за кредитними операціями, доцільно розраховувати відношення власного капіталу до кредитного портфеля з економічно доцільним значенням 0,7.

Однією із проблем фінансової стійкості банку є розбалансування фінансових потоків за обсягами, термінами й відсотковими ставками. Фінансова стійкість в аспекті балансування фінансових потоків розглядається з позиції ліквідності. Адже однією із ключових причин складного фінансового стану багатьох банків стала саме ліквідність, яка залежить як від кількісного співвідношення активів і зобов'язань, так і якісного стану дохідних активів і зобов'язань. Саме якісній стороні активів і зобов'язань часто приділялась неналежна увага. Тому доцільно розраховувати показник, що характеризує співвідношення якісних дохідних активів і зобов'язань. Під якісними дохідними активами розуміються кредити за мінусом простроченої заборгованості. До якісних зобов'язань можна

віднести строкові депозити. Звідси показник загальної ліквідності банку – різниця між кредитами за мінусом простроченої заборгованості та строковими депозитами. Акцент на строкових депозитах зумовлений тим, що депозити на вимогу скеровуються на короткотермінові, здебільшого спекулятивні, операції.

Фінансову стійкість як результат раціональності формування активів і пасивів характеризують такі показники, як рентабельність власного капіталу та рентабельність активів. Дискусійним залишається питання рекомендаційних чи нормативних значень цих показників. Ми дотримуємося точки зору, що для кожного з них необхідно здійснювати розрахунок оптимально необхідного рівня. При цьому мають братися до уваги такі моменти, як приріст власного капіталу, якість кредитів, стабільність депозитного портфеля, рівень витрат.

Для виявлення тенденцій фінансової стійкості банківської системи України нами побудовано табл. 1. Згідно з даними цієї таблиці, динаміку значень інтегрального показника фінансової стійкості цієї системи характеризує спадна тенденція. Частка власного капіталу у пасивах за 2009–2013 роки хоч і несуттєво, та все ж зросла, що є ознакою збільшення фінансових можливостей банків.

Таблиця 1

Показники фінансової стійкості банків України у 2008–2014 роках

[розраховано за даними [1]]

Показник	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.11.2014
Відношення власного капіталу до пасивів	0,12	0,13	0,13	0,15	0,15	0,15	0,15	0,13
Відношення власного капіталу до депозитного портфеля	0,25	0,33	0,35	0,33	0,32	0,30	0,29	0,26
Відношення власного капіталу до кредитного портфеля	0,14	0,15	0,15	0,18	0,19	0,21	0,21	0,17
Відношення якісних кредитів до строкових депозитів	2,7	3,1	3,3	2,6	2,4	1,9	1,8	2,1
Коефіцієнт рентабельності активів	0,02	0,01	-0,04	-0,01	-0,01	0,00	0,00	-0,01
Коефіцієнт рентабельності капіталу	0,13	0,09	-0,33	-0,10	-0,05	0,03	0,01	-0,09
Інтегральний показник фінансової стійкості	3,32	3,82	3,56	3,10	2,99	2,64	2,51	2,60

Покриття власним капіталом депозитного портфеля коливалось навколо досить низького рівня. Можливості забезпечення власним капіталом кредитного портфеля, частка якого у активах за проаналізований період перевищувала 70 %, для більшості років не досягала 20 % і лише для двох років трохи перевищила цей рівень. Таким чином, формування структури активів і пасивів банківської системи за аналізований період характеризувалось високим ступенем фінансових ризиків.

Фінансова стійкість банків перебуває під суттєвим впливом зміни обсягів депозитів і кредитів, які у

свою чергу залежать від макроекономічних показників, зокрема від зміни валютного курсу й зміни індексу інфляції. З метою дослідження впливу цих двох чинників, а також зміни депозитів на зміни обсягів кредитів нами на даних табл. 2 побудовано таку регресійну модель:

$$Y = 4,30 - 1,19X_1 + 4,31X_2 + 2,81X_3,$$

де Y – темп приросту / зниження обсягу кредитів; X_1 – темп приросту / зниження курсу гривні до долара США; X_2 – темп приросту / зниження індексу інфляції; X_3 – темп приросту / зниження обсягу депозитів.

Таблиця 2

Темпи приросту / зниження окремих фінансових показників
[розраховано за даними [1]]

Місяці 2014 року	Темп приросту / зниження курсу гривні до долара США	Темп приросту / зниження індексу інфляції	Темп приросту / зниження обсягу депозитів	Темп приросту / зниження обсягу кредитів
лютий	5,64	0,4	3,53	8,04
березень	15,89	1,6	-0,87	2,61
квітень	16,30	1,1	-0,15	0,97
травень	1,48	0,5	-1,13	-0,23
червень	0,12	-2,7	-1,07	-2,70
липень	-0,36	-0,6	-0,36	0,04
серпень	10,49	0,4	4,06	4,55
вересень	0,22	2,1	-2,41	-3,40
жовтень	-0,65	-0,5	-4,27	-0,81
листопад	14,15	-0,5	-1,40	-45,08

Коефіцієнт детермінації для моделі становить 0,63. Це означає, що включені в модель чинники на 63 % впливають на зміну результативного показника, а решта 37 % припадає на вплив інших факторів. Отриманому коефіцієнту детермінації відповідає коефіцієнт кореляції, який близький до 0,80. Це свідчить на користь визнання побудованої нами моделі адекватною. Застосування для її верифікації теоретико-ймовірнісних оцінок вважаємо недоречним, поділяючи точку зору М. Ліпкіна, яка стосується тих випадків, коли статистичне дослідження базується на матеріалах суцільного спостереження, що має місце й нашому аналізу: “Певна річ, – зазначав цей відомий фахівець у царині математичної статистики, – можна й в таких випадках визначити методом найменших квадратів коефіцієнти $a_0, a_1, a_2, \dots, a_r$ і розглядати рівняння... як математичну модель, яка наближено описує залежність ознаки у від ознак $x_1, x_2, \dots, x_r$. Можна (й іноді з великим успіхом) використовувати цю модель у практичних розрахунках. ... Однак недоцільно робити при цьому якісь висновки теоретико-ймовірнісного характеру: визначати «значущість» коефіцієнтів регресії і будувати для цих коефіцієнтів довірчі інтервали, оцінювати гіпотезу про відсутність зв'язку між ознакою у та ознаками $x_1, x_2, \dots, x_r$ у «генеральній» сукупності тощо...” [2, с. 34–35]. Ці

міркування базуються на розумінні того, що, говорячи словами В. Тутубаліна, «грубою помилкою... є застосування поняття вибірки і пов'язаних із цим поняттям методів статистичної обробки даних у тих випадках, коли говорити про повторення сукупності з n спостережень за умов статистичної однорідності немає сенсу» [3, с. 100].

ВИСНОВКИ

Багатофакторність фінансової стійкості банківської системи робить її аналіз складною проблемою. Для вирішення цієї проблеми слід використовувати не лише детерміновані, але й регресійні моделі. Коли останні будуються на даних суцільного спостереження, використання теоретико-ймовірнісних оцінок є недоречним.

Список використаних джерел

- 1.Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
2. Липкин М. К вопросу о границах применимости методов корреляции и регрессии в экономических исследованиях / М. Липкин // Вестн. статистики. – 1977. – № 7. – С. 31–39.
3. Тутубалин В.Н. Теория вероятностей: крат. курс и науч.-метод. замеч. / В.Н. Тутубалин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 230 с.

КУХАР

УДК 657.1

Марина Федорівна
mia_26_89@mail.ru

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

ORGANIZATION OF ACCOUNTING IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF
ECONOMIC SECURITY OF RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES

аспірант кафедри
обліку і аудиту,
Національний універ-
ситет водного госпо-
дарства та природо-
користування

Стаття присвячена дослідженню питань організації бухгалтерського обліку при формуванні системи економічної безпеки підприємств залізничного транспорту. В статті обґрунтовано необхідність додати принцип безпеки до складу принципів організації бухгалтерського обліку.

Статья посвящена исследованию вопросов организации бухгалтерского учета при формировании системы экономической безопасности предприятий железнодорожного транспорта. В статье обоснована необходимость добавить принцип безопасности в состав принципов организации бухгалтерского учета.

The article is devoted to accounting organization researching within formation of economic security system of rail transport enterprises. In the article is substantiated the necessity of adding the principle of security to the principles of accounting.

Ключові слова: принципи бухгалтерського обліку, етапи організації бухгалтерського обліку, підприємства залізничного транспорту

Ключевые слова: принципы бухгалтерского учета, этапы организации бухгалтерского учета, предприятия железнодорожного транспорта

Keywords: accounting principles, stages of accounting organization, rail transport enterprises

ВСТУП

Залізничний транспорт є однією з основних складових частин транспортної інфраструктури, головною метою реформування якої є розвиток конкуренції на ринку залізничних перевезень, підвищення ефективності діяльності галузі та надання клієнтам послуг і сервісу європейської якості.

В умовах нестабільної політичної ситуації, зміни нормативно-правової бази особливо актуальним постає питання організації надійної системи управління економічної безпеки підприємств залізничного транспорту.

3 1 грудня 2015 року розпочала свою господарську діяльність нова компанія – Публічне акціонерне товариство «Українська залізниця». Більше сорока підприємств, які раніше були окремими юридичними особами стануть філіями компанії і працюватимуть у структурі ПАТ «Укрзалізниця». При цьому залізниці України стануть регіональними філіями. Регіональна структура українських залізниць перебудовуватиметься у вертикально інтегровану. Крім того, нова організаційно-правова форма господарювання дозволить перейти від територіального принципу формування залізничного бізнесу до національного. Зокрема, дозволить за функціональною ознакою створити кілька компаній, що спеціалізуються на певних видах перевезень, вантажних, пасажирських, а також компанію, що займається інфраструктурою. Формування кінцевої

структури ПАТ «Укрзалізниця» має відбутися у 2020 році [3].

В умовах реформування залізничної галузі особливо актуальним стає питання бухгалтерського обліку, зокрема його організація у філіях ПАТ «Укрзалізниця». Організація бухгалтерського обліку є надзвичайно важливим заходом, адже саме від нього буде залежати ефективне функціонування підприємства та його економічна безпека в подальшому.

На розгляд проблем з цього питання спрямовані дослідження таких вчених, як: Ф.Ф. Бутинця, М.Ю. Карпушенко, А.М. Кузьмінського, В.В. Сопко, Т.М. Сльозко, Г.М. Шамоти. В сучасній економічній літературі накопичено достатній досвід дослідження організації обліку, однак ряд питань є дискусійними і потребують подальшого дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні питань організації бухгалтерського обліку при формуванні системи економічної безпеки підприємств залізничного транспорту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи стали наукові праці, матеріали періодичних видань та наукових конференцій, монографії, нормативно-правові акти і ресурси Internet. При проведенні дослідження використано методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В більшості основою вирішення проблемних питань, що виникають в практичній діяльності

підприємства, є теоретична база. Як показало проведення дослідження, поняття «організація бухгалтерського обліку» трактується по-різному. Так Ф.Ф. Бутинець вважає, що організація бухгалтерського обліку – це цілеспрямована діяльність керівників підприємства по створенню, постійному впорядкуванню та удосконаленню системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів [1, с. 40]. Організацією бухгалтерського обліку М.Ю. Карпушенко вважає систему впорядкованих дій зі створення системи бухгалтерського обліку, що включає складання облікових реєстрів і первинних носіїв облікової інформації, облікову політику підприємства, організацію облікового процесу [7, с. 6].

На думку А.М. Кузьмінського та В.В. Сопко організація бухгалтерського обліку являє собою систему методів і засобів, що забезпечують оптимальне її функціонування і подальший розвиток [8, с. 5]. Сльозко Т.М. зазначає, що організація бухгалтерського обліку – це науково-обґрунтована сукупність умов, за яких найбільш економно і раціонально здійснюється збір, обробка і зберігання бухгалтерської інформації з метою оперативного контролю за правильним використанням майна підприємства та надання користувачам неупередженої фінансової звітності [13, с. 12].

У свою чергу Г.М. Шамота визначає організацію бухгалтерського обліку як науковообґрунтовану систему умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства та здійснення контролю з раціональним використанням його ресурсів. З практичної точки зору, організацією бухгалтерського обліку є цілеспрямована діяльність керівника і головного бухгалтера підприємства зі створення, постійного упорядкування та вдосконалення системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією зовнішніх і внутрішніх користувачів» [14, с. 155]. Викладене дозволяє зробити висновки про те, що організація бухгалтерського обліку є основою функціонування інформаційної системи підприємства. Слід додати, що в основу організації обліку на підприємстві має бути покладена раціональність, проте головне місце в даному процесі займає економічна безпека, при якій забезпечується захист важливої облікової інформації суб'єкта господарювання.

На нашу думку, організація бухгалтерського обліку є поняттям комплексним і включає сукупність дій зі створення та постійного удосконалення системи бухгалтерського обліку, яка включає нормативно-правові, методичні, технічні та організаційні елементи бухгалтерського обліку у певних умовах з метою забезпечення інформаційних потреб користувачів обліково-аналітичної інформації.

Вважаємо, що доцільним є поділ С.В. Івахненковим поняття організації бухгалтерського обліку на три групи. До першої групи вчений відніс тлумачення організації бухгалтерського обліку як побудови системи обліку, до другої – визначення, у

яких використовується системний підхід до організації обліку як важливої функції управління, до третьої – визначення організації обліку як управління обліковим персоналом [6, с. 114-118].

Фундаментальною основою організації бухгалтерського обліку є принципи. У тлумачному словнику наведено визначення принципу як основного вихідного положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо [12]. В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [10], зокрема в статті 4 наведені основні принципи, на яких ґрунтуються організація бухгалтерського обліку в Україні, а саме: обачності, повного висвітлення, автономності, послідовності, безперервності, нарахування, превалювання сутності над формою, історичної (фактичної) собівартості, єдиного грошового вимірника, періодичності. Такі принципи є загальноприйнятими і запозичені з міжнародних стандартів фінансової звітності. Однак, окрім вищенаведених принципів бухгалтерського обліку, що встановлені законодавчо, також можна виділити принципи, визначені практичною діяльністю підприємства: адаптивності, безперервності, випереджувального відображення, всебічності, динамічності, кооперування, паралельності, пропорційності, прямоточності, ритмічності, системоутворюючих відносин, спеціалізації, субординації, цілісності [4, 2].

Вважаємо, що до складу принципів організації бухгалтерського обліку слід додати принцип безпеки. Такий принцип передбачає захист цінної облікової інформації шляхом обмеження кола користувачів та віднесення її до конфіденційної інформації.

Саме принципи організації бухгалтерського обліку визначають роль кожного обліковця у апараті бухгалтерії, місце бухгалтерської служби у організаційній структурі управління підприємством в цілому, цілеспрямованість функції обліку на забезпечення життєздатності циклу управління підприємством і можуть бути покладені в основу формування цілісної системи бухгалтерського обліку.

Організація – це послідовність виконання операцій чи процедур, а будь-яка послідовність передбачає порядок, який можна структурувати у етапи. Так, Ф.Ф. Бутинець виділяє наступні етапи організації бухгалтерського обліку: методичний (передбачає вибір способів та прийомів, що є основою для таких методів обліку як документування, синтетичні та аналітичні рахунки, подвійний запис, бухгалтерський баланс і звітність, інвентаризація, оцінка майна та зобов'язань, калькулювання), технічний (вибір форми обліку, яка найбільш повно характеризуватиме та відповідатиме розміру підприємства та його галузі), організаційний (забезпечує організацію процесу управління в бухгалтерії, тобто організацію роботи облікового апарату) [9, с. 43-45]. Такі ж три етапи виділяють С.В. Івахненков [5, с. 27] та Т.М. Сльозко [13, с. 16].

У свою чергу С.В. Свірко виділяє дещо інші три етапи: первинний, поточний та підсумковий. Етап первинного обліку складається з таких операцій: виявлення інформаційних даних стосовно об'єктів

обліку; вимірювання на базі системи показників, застосовуваних у бухгалтерському обліку (грошові, натуральні, трудові); фіксування інформації у відповідних носіях облікових даних – документах. Етап поточного обліку характеризується сукупністю наступних операцій: реєстрації інформації, здобутої в результаті первинного обліку, у системі рахунків бухгалтерського обліку; реєстрації інформації в носіях інформації даного етапу обліку – облікових реєстрах; групування та перегрупування показників інформаційних даних. Заключний етап – підсумковий, включає операції: узагальнення інформаційних даних поточного обліку у вигляді відповідних форм звітності; передача результативних даних зовнішнім та внутрішнім користувачам; зберігання інформаційних даних первинного, поточного та підсумкового обліку, формалізованих у вигляді облікових документів, реєстрів та звітності [11, с. 8-9].

Організація обліку в будь-якій організації у сучасних умовах неможлива без застосування інформаційних технологій. Автоматизовані облікові системи виступають потужним інструментом для гарантування економічної безпеки на підприємстві, бо без використання сучасних комп'ютерів і програм сама підприємницька діяльність стає неможливою. Програмне забезпечення автоматизації бухгалтерського обліку ПАТ «Укрзалізниця» Автоматизована Система Бухгалтерського Обліку Фінансового Обліку Бухгалтерського Обліку та Статистики (АСБО ФОБОС) філій враховує специфіку обліку підприємств залізничної галузі і має свої особливості.

Система АСБО ФОБОС призначена для автоматизації бухгалтерського та податкового обліку, відображення результатів діяльності підприємств залізничної галузі в фінансовій, податковій, статистичній звітності, в тому числі:

- автоматизація бізнес-процесів обробки первинних документів;
- створення інформаційної бази даних, що базується на даних бухгалтерського обліку та інших інформаційних систем, які експлуатуються на підприємстві;
- ведення нормативно-довідкової інформації;
- обробка вхідних даних та формування необхідних вихідних даних згідно методології ведення бухгалтерського обліку;
- автоматизація процесу ведення реєстрів бухгалтерського обліку;
- створення типового комплексу програмних засобів, які враховують специфіку ведення бухгалтерського обліку філій залізниць [15, с. 200].

Проаналізувавши організаційні структури підприємств залізничного транспорту вважаємо, що найоптимальнішим структурним підрозділом, який може забезпечити збереження конфіденційної інформації та безпеку її зберігання, є бухгалтерська служба. Бухгалтерська служба – це один з найважливіших структурних підрозділів підприємства, який займається не лише веденням бухгалтерського обліку і складанням звітності, а й забезпечує внутрішніх та зовнішніх користувачів

достовірною і своєчасною інформацією про господарську діяльність підприємства, яка необхідна для прийняття відповідних рішень.

ВИСНОВКИ

Формування надійної системи управління економічною безпекою підприємств залізничного транспорту повинне базуватися на ефективній системі заходів із необхідним правовим, економічним, організаційним та інформаційним забезпеченням. Для досягнення ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку у всіх її напрямках необхідна кваліфікована організація бухгалтерського обліку, регламентована наказом про облікову політику підприємства.

Перспективною базою для майбутніх досліджень вважаємо вдосконалення наказу про облікову політику та посадових інструкцій працівників бухгалтерії з метою забезпечення економічної безпеки підприємств залізничного транспорту.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку: [підручник – 4-те вид., доп. і перероб.] / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська. – Житомир: Рута, 2005. – 528 с.
2. Бухгалтерський фінансовий облік: [підручник – 5-е вид., доп. і перероб.] / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 726с.
3. Відсьогодні ПАТ «Укрзалізниця» розпочне господарську діяльність [Електронний ресурс]: за даними Міжнародного техніко-економічного журналу «Українські залізниці». – Режим доступу: <http://ukrrailways.com/geleznodorognie-novosti/1761>
4. Завгородный В.П. Бухгалтерский учет в Украине: [учеб. пособие – 5-е изд., доп. и переработ.] / В.П. Завгородный. – К.: Издательство А.С.К., 2003. – 847 с.
5. Івахненко С.В. Організація бухгалтерського обліку в умовах застосування комп'ютерної техніки: дис. канд. ек. наук: 08.06.04 / С. В. Івахненко. – Житомир, 1998. – 225 с.
6. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: історія, теорія, перспективи [наук. вид.] / С.В. Івахненко. – Житомир: АСА, 2011. – 416 с.
7. Карпушенко М.Ю. Організація обліку: [навч. посібник] / М.Ю. Карпушенко. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 241 с.
8. Кузьмінський А.М., Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності / А.М. Кузьмінський, В.В. Сопко. – К.: Вища шк., головне видавництво, 1986. – 256 с.
9. Організація бухгалтерського обліку: [підручник 3-те вид., доп. і перероб.] / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 592 с.
10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
11. Свірко С.В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах: [навч. посібник] / С.В. Свірко. – К.: КНЕУ, 2004. – 380 с.

12. Словник української мови Електронний ресурс // Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/PRYNCP>
13. Сльозко Т.М. Організація обліку: [навч. посіб.] / Т.М. Сльозко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. — 224 с.
14. Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект: [колективна монографія у 2 т.] / за ред. П. Й. Атамас. – Дніпропетровськ: Герда, 2013. – Т. 1. – 358 с. – 155 с.
15. Цюх О.М., Свінарьова Г.Б. Особливості організації обліку з використанням інформаційних технологій на Укрзалізниці // Матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України». – Одеса: ОНПУ, 2009. – С. 200.

ЗАЧОСОВА

Наталія Володимирівна
natazachosova@mail.ru

УДК 336.71

**ЮРИДИЧНИЙ АУДИТ (DUE DILIGENCE)
ЯК ЗАСІБ МІНІМІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ
МАЙНОВІЙ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ
ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ****LEGAL AUDIT (DUE DILIGENCE) AS A
TOOL FOR PROPERTY AND ECONOMIC
SECURITY OF FINANCIAL INSTITUTIONS
THREATS MINIMIZING**

КУЦЕНКО

Дмитро Миколайович
Lawyer_ua@mail.ruк.е.н., доцент, Черкаський
національний університет
ім. Б. Хмельницькоговикладач, Східноєвропейський
університет економіки і
менеджменту

Стаття присвячена визначенню ролі та значення юридичного аудиту (due diligence) для забезпечення високого рівня економічної та майнової безпеки фінансових установ. У статті конкретизовані напрямки використання due diligence у процесі організації ефективного захисту безпеки фінансових установ від негативних наслідків реалізації численних сучасних загроз для їх активів та результатів поточної діяльності.

Статья посвящена определению роли и значения юридического аудита (due diligence) для обеспечения высокого уровня экономической и имущественной безопасности финансовых учреждений. В статье конкретизированы направления использования due diligence в процессе организации эффективной защиты безопасности финансовых учреждений от негативных последствий реализации многочисленных угроз для их активов и результатов текущей деятельности.

The present article is dedicated to definition of the role and importance of legal audit (due diligence) to ensure a high level of economic and property security of financial institutions. The article specified the use of due diligence in the process of organization the effective protection of the safety of financial institutions from the negative effects of many threats to their assets and the results of ongoing activities.

Ключові слова: юридичний аудит, економічна безпека, майнова безпека, загроза, фінансові установи

Ключевые слова: юридический аудит, экономическая безопасность, имущественная безопасность, угроза, финансовые учреждения

Keywords: due diligence, economic security, property security, threat, financial institutions

ВСТУП

В сучасній науковій літературі питання, що стосуються використання практики due diligence у роботі вітчизняних суб'єктів господарювання, висвітлюються досить поверхово. Впродовж останніх років лише деякими вченими, зокрема такими як Дрьоміна-Волок Н.В. [1], Ткачук І.М. [2], Савовіч С., Покрайчич Д. [3], Сітарчук А.Ю. [4], Томашевська І.Л. [5] здійснювались спроби теоретичного обґрунтування застосування механізмів due diligence під час провадження сучасними підприємствами окремих видів своєї діяльності. Важливі аспекти проведення due diligence на прикладному рівні описуються практикуючими юристами, зокрема Овсієм Д., Корнєєвим І. [6], Бойчуком О. [7], Саєнко М. [8],

Хан І. [9]. Однак, на разі відсутні є дослідження, матеріали яких підтверджували б актуальність і доцільність використання прийомів due diligence з метою забезпечення майнової та економічної безпеки вітчизняних фінансових установ, діяльність яких останнім часом перебуває під впливом численних небезпек та загроз, зважаючи на особливості економічної ситуації в державі та стан функціонування фінансового сектору.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні ролі та значення проведення юридичного аудиту (due diligence) для забезпечення високого рівня майнової та економічної безпеки фінансових установ у сучасних умовах провадження ними своєї діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичною та інформаційною основою для проведення дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали фахових періодичних видань, у яких було розпочато вирішення окресленої наукової проблеми, ресурси мережі Internet, тощо.

У процесі формування наукових результатів авторами застосовувались такі методи дослідження, як порівняння та узагальнення – під час розробки переліку можливих напрямків використання механізмів due diligence у роботі вітчизняних фінансових компаній; аналізу – при визначенні переліку загроз, негативний вплив яких на стан фінансових установ можна мінімізувати, застосовуючи ті чи інші засоби процедури due diligence.

РЕЗУЛЬТАТИ

Майнова та економічна безпека фінансових установ нині піддається впливу численних ризиків та загроз. Шахрайські дії клієнтів, рейдерські захоплення активів, залучення у процеси відмивання коштів на національному та міжнародному рівнях, неправомірні дії з боку партнерів, що призводять до фінансових втрат – це лише кілька найбільш очевидних загроз для цілісності майна фінансових установ та їх економічної стабільності. Тому важливим завданням для професіоналів з фінансово-економічної безпеки є пошук дієвих інструментів не лише мінімізації та компенсації, але і своєчасної ідентифікації та попередження потенційних небезпек. Одним із таких інструментів, на нашу думку, нині є юридичний аудит або due diligence.

На науково-методичному рівні досліджуване поняття отримало наступну дефініцію: due diligence – це комплексне поняття, яке об'єднує в собі аналітичні та контрольні заходи, спрямовані на встановлення достовірності наданої інформації та визначення привабливості запланованої угоди з метою зниження підприємницьких ризиків [5].

На прикладному рівні під поняттям due diligence фахівці-практики розуміють збір та аналіз юридичної, фінансової, податкової, технічної та іншої інформації із метою оцінки різноманітних ризиків, пов'язаних із інвестуванням. Таким чином, підкреслюється доцільність використання due diligence саме для процесу інвестування, що дає змогу прийти до висновку про можливість його використання у практиці роботи саме фінансових установ. Переважна більшість фінансових посередників беруть участь у інвестиційних процесах. Так, банківські установи інвестують кошти, що надходять до них у формі депозитів, у різні фінансові інструменти; компанії з управління активами розміщують передані їм інститутами спільного інвестування, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, тощо, активи на фінансовому ринку, використовуючи при цьому механізми прямого та портфельного інвестування. Обираючи об'єкт для інвестування, фінансовим установам важливо бути впевненими у тому, що фінансово-господарський стан емітента цінних паперів (при портфельному інвестуванні) або власне суб'єкта господарювання (при прямому

інвестуванні) достовірно відображено у наявній у них документації, оскільки лише за такої умови їх інвестиційні рішення будуть зваженими та результативними.

Хотілося б підкреслити значення юридичного аспекту due diligence, що більш відомий у вітчизняній практиці як юридичний аудит. Варто зазначити, що ряд фахівців, які спеціалізуються на наданні послуг у рамках due diligence, під цим поняттям розуміють саме юридичну перевірку документації певного об'єкту, хоча поширення набуло виокремлення цієї послуги у окремий напрямок – legal due diligence. Нині legal due diligence – це всебічна перевірка правових аспектів діяльності компанії або придбання активу з метою виявлення саме юридичних ризиків [9]. В результаті такої перевірки проводиться дослідження правової основи діяльності установи, опис її основних бізнес-процесів (внутрішніх і зовнішніх) з точки зору цивільно-правових відносин, перевірка юридичної «чистоти» прав на майно і виявлення наявних обмежень щодо його використання, аналіз правових ризиків і розробка способів їх мінімізації. Аналіз юридичних ризиків традиційно є найбільш значущим і трудомістким компонентом процедури due diligence.

У процесі здійснення юридичного аудиту передбачається комплекс таких заходів, як вивчення дотримання встановлених процедур під час реєстрації компанії / внесення змін до установчих документів компанії; дослідження юридичної історії бізнесу (переходів прав власності); аналіз корпоративної структури бізнесу (в тому числі філій, представництв, афілійованих та інших пов'язаних осіб); вивчення внутрішніх (локальних) нормативних актів суб'єкта господарювання; правова експертиза існуючих типових укладених договорів, а також угод, які знаходяться на стадії підписання, додаткових угод, доповнень, актів прийому-передачі, протоколів розбіжностей, протоколів про наміри, тощо; аналіз договорів на предмет можливості визнання їх нікчемними, недійсними, неукладеними; юридична експертиза правовстановлюючих документів на активи; аналіз правомірності набуття прав на рухоме і нерухоме майно; перевірка легітимності прийняття рішень органами управління; аналіз наявності арештів майна; оцінка законності проведення емісій цінних паперів; виявлення можливості виникнення претензій третіх осіб, судових розглядів; надання юридичного висновку щодо правової позиції по поточних судових процесах; перевірка наявності дозвільної документації, ліцензій, сертифікатів аналіз дотримання трудового законодавства (наявність трудових договорів, правил внутрішнього трудового розпорядку, порядку звільнення та прийняття на роботу, тощо); оцінка прав компанії на використання об'єктів інтелектуальної власності; виявлення ознак неплатоспроможності (банкрутства); консультування щодо побудови оптимальної системи захисту бізнесу від рейдерських захоплень і недружнього поглинання [6].

У такому контексті технології due diligence можуть використовуватись не лише у процесі здійснення фінансовими установами інвестиційної

діяльності, але при формуванні клієнтських та партнерських зв'язків для запобігання загроз, пов'язаних із роботою з неблагонадійними та шахрайськими організаціями. Зокрема, для банків це може бути перевірка підприємств-позичальників до моменту надання їм кредитів задля отримання впевненості у тому, що позичальник – не «фірма-одноденка» і має наміри повернути кошти, а не ініціювати процедуру банкрутства та ліквідації одразу після їх отримання; що потенційний боржник дійсно зареєстрований за зазначеною у документах юридичною адресою, а пропонується для забезпечення кредиту застава – законно перебуває у його власності. Для страхових компаній інформація, отримана у процесі due diligence, може стати підтвердженням реальної вартості активів, які планується страхувати, та дозволить реально оцінити ризики, притаманні застрахованому об'єкту. Для інвестиційних компаній та компаній з управління активами результати due diligence можуть підтвердити природу походження фінансових активів для уникнення інтеграції у процеси відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом, або ж, як уже згадувалось вище, для підвищення ефективності інвестиційної діяльності.

Таким чином, проведення процедури due diligence дозволяє уникнути або максимально знизити такі сучасні ризики, притаманні вітчизняним фінансовим установам, як: ризик придбання підприємств або їх активів за завищеною вартістю; ризик невиконання зобов'язань підприємством-боржником; ризик виникнення корпоративних конфліктів (захоплення, судові позови); ризик несумлінних дій конкурентів (змова з контрагентами, лобювання інтересів); ризик неотримання або втрати відповідних дозволів, ліцензій, від яких залежить подальша діяльність суб'єкта господарювання, тощо [5].

У тих випадках, коли фінансова установа прагне інвестувати власні або передані їй в управління активи з метою їх збереження або примноження, доцільним в рамках юридичного аудиту є проведення такого напрямку due diligence як податковий due diligence. Податковий due diligence – це оцінка правильності застосування податкового законодавства потенційним об'єктом інвестування фінансових активів, яка включає наступні основні напрямки: аналіз податкового стану об'єкта інвестування (рівень податкового навантаження; податкові зобов'язання і податкові активи) з урахуванням особливостей оподаткування відповідної галузі і виду діяльності; стан розрахунків з бюджетом і позабюджетними фондами; відповідність системи податкового обліку вимогам чинного законодавства; перевірка правильності обчислення, декларування і сплати податків; обґрунтованість використання податкових пільг; оцінка використання методів податкової оптимізації стосовно їх ефективності та юридичної чистоти.

За результатами такого аналізу податковий експерт здійснює оцінку ризику пред'явлення претензій з боку податкових органів, рекомендує методи зниження або уникнення такого ризику, а також виявляє законні можливості зниження

податкового навантаження (наприклад, усунення подвійного оподаткування).

Існує окремий механізм для проведення due diligence такого виду фінансових посередників, як банківські установи, оскільки специфіка та особливості їх діяльності вимагають нетрадиційних підходів до здійснення юридичного аудиту. Під банківським due diligence сучасні фахівці мають на увазі процедуру оцінки ризиків, пов'язаних із здійсненням певних операцій, в результаті якої керівництво банку отримує висновок, заснований на всебічному комплексному аналізі ситуації, і що дозволяє обрати найбільш прийнятну модель поведінки і отримати позитивний результат.

Банківський due diligence доцільно здійснювати при купівлі/продажу портфелів заборгованості; в угодах злиття / поглинання; при виникненні проблем у поточній діяльності, що створюють загрозу системі економічної безпеки банку.

У сфері кредитування due diligence використовується для вибору ефективної стратегії побудови взаємин із великим позичальником. Так, незалежна діагностика реального фінансового стану боржника банку (включаючи поручителів, заставне майно, тощо), облік наявності претензій до нього з боку третіх осіб, аналіз тактики його поведінки і здатності / готовності агресивно захищати свої права дозволяє керівництву банку обрати найбільш дієву схему повернення заборгованості з декількох розроблених варіантів [8].

Таким чином, використання прийомів due diligence дозволяє попередити та запобігти ряду досить значимих для майнової та економічної безпеки фінансових установ загроз. Зокрема:

- аналіз ефективності і чистоти структури власності, перевірка строку та порядку оплати статутного капіталу, перевірка термінів проведення заходів, пов'язаних із реєстрацією змін до установчих документів, оцінка правильності і своєчасності реєстрації філій, представництв, відокремлених підрозділів, правова чистота угод з частками/акціями – дозволяють мінімізувати загрози подання різного роду судових позовів проти фінансової установи, що неминуче призведуть до фінансових витрат, та ризик визнання компанії такою, що не може здійснювати господарську діяльність;

- аналіз структури управління фінансовою установою, визначення легітимності створення та існування органів управління, оцінка повноважень та порядку прийняття рішень органами управління – дають змогу мінімізувати ризик виникнення корпоративних конфліктів та конфліктів інтересів між власниками та менеджментом установи;

- перевірка наявності ліцензій та терміну їх дії, необхідність продовження їх терміну або отримання нових ліцензій, відповідність спеціальним галузевим вимогам законодавства – здатні запобігти фінансовим витратам, пов'язаним із штрафними санкціями, накладеними на фінансову установу з боку регулюючих органів та звести до мінімуму загрозу закриття компанії через невідповідність її діяльності вимогам законодавства;

- аналіз угод із придбання прав власності на основні засоби, перевірка легітимності укладання угод, ревізія історії прав власності на активи (виявлення ризику можливих претензій з боку колишніх власників або третіх осіб) – дозволяє уникнути загрози рейдерського захоплення установи;

- аналіз структури істотної дебіторської заборгованості, (правова підстава виникнення заборгованості, терміни, ймовірність сплати / стягнення), аналіз структури кредиторської заборгованості (правова підстава виникнення заборгованості, оцінка ймовірності дострокового стягнення), перевірка легітимності укладання угод – надають інформацію для вчинення дій щодо покращення фінансового стану установи та підвищення рівня її майнової та економічної безпеки;

- виявлення та аналіз забезпечувальних договорів (застава, поручительства за третіх осіб), перевірка легітимності укладання угод, оцінка ймовірності звернення стягнення на заставу, виконання зобов'язань за третіх осіб – дозволяє зменшити фінансові ризики установ, що надають послуги кредитування;

- оцінка дотримання трудового законодавства відносно співробітників фінансової установи, оцінка зобов'язань організації перед співробітниками, аналіз судових претензій співробітників / колишніх співробітників до організації – сприяє підтриманню високого рівня кадрової безпеки, що є складовою економічної безпеки фінансової установи, запобігає загрозам її діловій репутації та зменшує ризик використання співробітниками компанії інсайдерської інформації проти неї та її власників.

ВИСНОВКИ

Отже, юридичний аудит, відомий у вітчизняній практиці як процедура due diligence, є одним із сучасних інструментів, використання якого здатне забезпечити високий рівень економічної та майнової безпеки фінансових установ. Набір методів перевірки, що застосовуються в рамках due diligence для різних векторів діяльності компаній, дозволяє провести комплексну діагностику широкого спектру загроз нормальній діяльності фінансової установи, своєчасна ідентифікація яких повинна стати підґрунтям для розробки механізмів захисту активів компанії від порушення їх цілісності та повної втрати, а для самої фінансової компанії – гарантувати

відсутність ймовірності припинення її діяльності у перспективі.

Список використаних джерел

1. Дрёмина-Волок Н.В. Стандарт должной осмотрительности («due diligence standard») в международном антидискриминационном праве / Н.В. Дрёмина-Волок // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 63. – С. 117-125.
2. Ткачук І.М. Чи є DUE DILIGENCE юридичним аудитом? / І.М. Ткачук // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(3). – С. 399-405.
3. Savovic S. Due diligence as a key success factor of mergers and acquisitions / S. Savovic, D. Pokrajcic // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 6. – С. 424-434.
4. Сітарчук А.Ю. Сутність due diligence і можливості використання в Україні / А.Ю. Сітарчук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 1. – С. 267-269.
5. Томашевська І.Л. Due diligence: поняття та призначення [Електронний ресурс] / І.Л. Томашевська // Вісник ЖДТУ. – №2 (52). – С.198-191. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1398/1/37.pdf>.
6. Овсий Д. Due Diligence и минимизация предпринимательских рисков [Электронный ресурс] / Д. Овсий, И. Корнев // Юрист и закон. Аналитическое издание. – 2015. – №32. – Режим доступа: <http://uz.ligazakon.ua/magazine/900328>.
7. Бойчук О. Особенности юридического аудита (Due Diligence) объектов недвижимости в Украине [Электронный ресурс] / О. Бойчук // Юрист и закон. Аналитическое издание. – 2015. – №31. – Режим доступа : <http://uz.ligazakon.ua/magazine/900327>
8. Саенко М. Банковский Due Diligence, или О том, есть ли место должной добросовестности в банковской сфере [Электронный ресурс] / М. Саенко // Юрист и закон. Аналитическое издание. – 2015. – №31. – Режим доступа: <http://uz.ligazakon.ua/magazine/900327>
9. Хан И. Legal Due Diligence в Украине – способ противостоять рейдерству? [Электронный ресурс] / И. Хан // Юрист и закон. Аналитическое издание. – 2015. – №31. – Режим доступа: <http://uz.ligazakon.ua/magazine/900327>.

КОВБАСА

УДК 336.711

Анна Сергіївна
3991ann7030@ukr.net

СУТНІСТЬ ЕМІСІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИКОНАННЯ

NATURE OF EMISSION CENTRAL BANK AND ITS FEATURES IMPLEMENTATION

студентка 6 курсу,
юридичного факуль-
тету ДВНЗ "Україн-
ська академія банків-
ської справи"

Стаття присвячена характеристиці централізованої банківської системи та умов її виникнення, розгляду сутності емісійної функції центральних банків, проаналізовано погляди окремих учених щодо її суті. Досліджено зміст емісійної функції центральних банків та особливості її виконання.

Статья посвящена характеристике централизованной банковской системы и условий ее возникновения, рассмотрения сущности эмиссионной функции центральных банков, проанализированы взгляды отдельных ученых по ее сути. Исследовано содержание эмиссионной функции центральных банков и особенности ее выполнения.

The article is devoted to the characterization of a centralized banking system and the conditions of its emergence, considering the nature of the emission function of central banks analyzed the views of individual scientists on its merits. The content emission function of central banks and especially its implementation.

Ключові слова: централізована банківська система, емісійна діяльність центрального банку, готівкова емісія

Ключевые слова: централизованная банковская система, эмиссионная деятельность центрального банка, наличная эмиссия

Keywords: centralized banking system, emission of a central bank, cash emissions

ВСТУП

Постановка проблеми

На центральний банк будь-якої країни зазвичай покладено багато функцій, основними з яких є надання послуг іншим банкам, зокрема, рефінансування, забезпечення банківського регулювання та нагляду, виконання ролі банкіра та фінансового агента уряду, провідника грошово-кредитної політики і т.д. Проте найважливішою з них є функція емісійного центру готівкового обігу.

Слід зазначити, що за економічної нестабільності в країні можуть виникати певні проблеми, що пов'язані з емісійною діяльністю центрального банку – ризикованість, фальшування, інфляція, низький рівень надійності та ін. Отже актуальним є дослідження сутності діяльності центрального банку, як емісійного центру з метою уникнення проблем та кризових явищ та стимулювання розвитку економіки країни та усіх її сфер у цілому.

Тому, емісія готівки – важлива складова банківської діяльності та економіки в цілому. На сьогодні емісійна функція центрального банку країни є надзвичайно відповідальною та необхідною для подальшого зростання рівня економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти питання емісійної діяльності центральних банків досліджувались у роботах представників вітчизняної фінансово-правової науки

Є.О. Алісова, Л.К. Воронової, І.Б. Заверухи, Ю.Ю. Щербанем, М.П. Кучерявенко, Т.А. Латковської, О.П. Орлюк, Л.К. Царьової, Р.М. Набоком, Н.Б. Барідою і т.д.

Цікавими є наукові праці В. Сміт «Происхождение центральных банков» та М. Ротбарда «Государство и деньги - Как государство завладело денежной системой общества», які дали змогу повному поглянути та явища виникнення центральних банків та процесу державного регулювання в банківській сфері, зокрема, регулювання емісійного процесу.

Досить ґрунтовні дослідження теоретичних питань щодо емісійної функції зроблено представниками вітчизняної економічної науки А. Гальчинським, А.М. Морозом, М.І. Савлуком, В.В. Коваленко, М.Ф. Пуховкіною, які досліджували грошово-кредитну політику центральних банків однак вони стосуються економічного аспекту теми, а не правового.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні появи та характеристики сутності емісійної функції центральних банків та особливостей її виконання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дипломної роботи стали такі методи наукового пізнання, як діалектичний, порівняльно-правового дослідження, системно-структурний, формально-догматичний. Причому

кожен з них в конкретному випадку використувався не в чистому вигляді, а в поєднанні з іншими.

РЕЗУЛЬТАТИ

Еволюція централізованих банківських систем представляла собою завоювання державою права бути не тільки учасником банківських відносин, але й одночасно їх регулятором. Найбільш яскравим прикладом, безсумнівно, служить емісійна монополія держави [1].

Історія розвитку грошових емісій дозволяє відзначити, що державне регулювання емісійної діяльності банків з'явилося не одразу. На початку розвитку банківської сфери банки ряду країн, розпочинаючи свою діяльність як депозитні банки, для підвищення довіри до них почали видавати вкладникам розписки, які передавались із рук у руки для погашення зобов'язань і, отже, почали відігравати роль банкнот. Лише пізніше банки почали емісійну діяльність, випускаючи банкноти. І хоч спочатку розвивалась депозитна діяльність банків, втім дослідження історії розвитку банківської справи дозволяє зробити висновок, що банківська діяльність набула важливого значення лише з початком їх емісійної діяльності. На перших її етапах діяв принцип вільної грошової емісії без спеціальних дозволів та ліцензій, але саме випуск банківських банкнот виявився тією сферою, де виникли перші банківські проблеми, пов'язані із шахрайством та відсутністю забезпеченням емітованих банкнот. Тому у цих умовах необхідно було втручання держави [2, С. 491].

У нинішньому столітті централізована система банківського бізнесу стала розглядатися не тільки як звичне явище, але навіть як одна з обов'язкових умов досягнення вищих ступенів економічного розвитку [5, с. 155].

Однак, М. Ротбард вважає, що центральний банк займає домінуюче положення в банківській системі виключно тому, що держава гарантує йому монополію на емісію банківських розписок, або банкнот. Саме монополія на випуск банкнот дає ЦБ владу над рештою банками. Приватні банки незмінно позбавлялися права емісії банкнот, і цей привілей закріплювалася за центральним банком. Банки могли працювати тільки з депозитами. Якщо їхні клієнти воліли депозитах розписки (банкноти), то банки повинні були звертатися за цими розписками в центральний банк. Так центральний банк став «банком для банкірів» - завдяки тому, що банкірів змусили вести з ним справи. Внаслідок цього стало можливо гасити зобов'язання по рахунках не тільки золотом, а й паперовими розписками - банкнотами центрального банку. І ці нові розписки були не просто пересічними банківськими розписками. Вони представляли собою зобов'язання самого центрального банку - установи, яка, так би мовити, випромінює державна велич. Дійсно, саме держава призначає чиновників ЦБ і координує політику ЦБ з іншими аспектами державної політики. Вона приймає розписки в оплату податків і визнає їх як узаконеного платіжного засобу [4, с. 166].

Необхідно зазначити, що найбільш спрощене визначення централізованої системи свідчить, що вона являє собою систему, в рамках якої єдиний банк володіє повною або частковою монополією на здійснення емісійної діяльності. Часткова монополія створює ситуацію, при якій лише один з безлічі реально існуючих емісійних банків не обмежений жорсткими рамками у своїй діяльності. Банк цей являє собою владу, від волі якої залежить стан лівової частки звернення. Крім того, єдиний з усіх, він володіє таким ступенем еластичності своєї емісії, яка дає йому можливість здійснювати контроль за загальним обсягом грошей і кредиту. Саме монополія емісійної діяльності послужила тим джерелом, з якого сучасні центральні банки почерпнули свої другорядні функції та відмінні риси. Контроль за станом резервів банківської системи, без сумніву, повинен супроводжувати емісійну монополію. Зберігання значної частини банківських грошових резервів також пов'язане з цим фактором: банкам, зрозуміло, зручно зберігати свої невикористані кошти в центральному банку. Однак вони можуть з чистим серцем довірити свої резерви одному-єдиному зовнішньому інституту тільки в тому випадку, коли вони повністю переконані, що цей інститут зможе при будь-яких обставинах повернути їх, причому у формі, яка буде прийнята громадськістю. Гарантією цього може служити лише той факт, що в разі необхідності банкноти цього інституту можуть бути оголошені офіційним засобом платежу. І останнє, але аж ніяк не менш важливе, - це те, що контроль над емісією банкнот дає центральному банку владу і над загальною кредитною ситуацією [5, с. 156-159].

Важливим є те, що заснований при прямому чи непрямому сприянні держави, центральний банк володіє можливістю просити у неї захисту від неприємних наслідків своїх дій. Центральний банк, який не в змозі виконати свої зобов'язання, має можливість призупинити свої виплати і надати своїм банкнотам примусовий курс. Історія центральних банків сповнена подібного роду легалізованих банкрутств.

На думку Віри Сміт, центральний банк не є результатом природного розвитку. Він створюється з ініціативи уряду, користується особливими привілеями і має особливі зобов'язання. Як правило, центральний банк виступає в ролі банкіра уряду і звичайних банків і має монополію або переважне право на випуск паперових грошей.

Особливі привілеї та домінуюче становище центрального банку накладають на нього зобов'язання, які відсувають на другий план ціль одержання прибутку. Повним підтвердженням цього сьогодні служать Англійський банк і Федеральна резервна система США. Передбачається, що в якості «кредитора останньої руки» центральний банк приходить на допомогу звичайним банкам, коли ті відчувають нестачу в резервних засобах і «б'ються» за готівку, надаючи їм у кредит знову випущені банкноти. Вважається, що, маючи можливість не враховувати стискує мету отримання прибутку, центральний банк, регулюючи параметри кредитно-

грошового ринку, такі як процентні ставки, служить суспільним цілям.

Отже, регулюючи обсяги випуску банкнот і депозитів, центральний банк має можливість контролювати розмір грошової і банківської системи країни і загальну ситуацію на ринку кредитів [6, с. 113-114].

Найголовнішими аргументами на користь централізованої банківської системи є те, що для проведення "раціональної" кредитно-грошової політики необхідна централізована влада і також центральні банки необхідні для проведення узгодженої міжнародної грошової і валютної політики.

На порівняння, у плюралістичній системі кожен з банків покликаний самостійно встановлювати масштаби своєї емісії, або загальний обсяг своїх зобов'язань до запитання. При цьому банк повинен пильно стежити за становищем своїх резервів. У цій ситуації природно припустити, що сума кредитів, які банк може без побоювання видати своїм клієнтам, виявиться вельми чутливою до змін в рівні резервів. Що ж стосується центрального банку, то він цілком в змозі допустити великі коливання в рівні своїх резервів: почасти внаслідок великої концентрації чужих резервів, а почасти - оскільки очікує, що у разі виникнення проблем буде попросту звільнений від своїх зобов'язань [5, с. 174-176].

Ще один аргумент володіє вельми схожий природою з попереднім. Він розглядає центральний банк в якості важливого інструменту здійснення міжнародного співробітництва в галузі грошової політики. Принаймні, в минулому така співпраця зазвичай означало досягнення домовленостей про використання облікової політики з метою уникнення дефляції в країні, яка повинна була у відповідності з правилами золотого стандарту скоротити рівень своїх грошових доходів. Центральний банк тут розглядається в якості важливого елемента політики стабілізації цін.

Що стосується конкретно емісійних операцій, то вони (які являють собою як випуск в обіг коштів, так і вилучення їх з обігу) є суттю діяльності центрального банку. Здійснюючи емісійні операції, центральний банк намагається забезпечити таку кількість грошей в обігу, яка необхідна для обслуговування процесу обміну товарами та послугами в економіці. Центральний банк як емісійний центр держави забезпечує професійний нагляд за всією кредитною системою і являється одним із провідних інструментів реалізації кредитно-грошової політики в державі.

Емісія банкнот – одна з найдавніших функцій центробанку, його монополне право на організацію та врегулювання грошового обігу [3]. Емісія здійснюється державними казначействами та центральними банками. Перші випускають казначейські білети та розмінну монету, а другі – емітують банкноти.

Зазвичай діяльність центробанку щодо готівкової емісії – емісії грошових знаків – відрізняється від його діяльності, що пов'язана з емісією депозитних грошей (тобто, кредитна або безготівкова емісія).

Емісія здійснюється центральним банком монополно. Він емітує в обіг готівку саме через комерційні банки. З однієї сторони, центробанк забезпечує комерційні банки готівкою, а з іншої – комерційні банки в обмін надають свої резерви, що зберігаються на рахунках банків у центральному банку. Випускаючи готівку в обіг комерційні банки, забезпечують готівкою своїх клієнтів в обмін на депозити, що на рахунках цих банків. Таким чином відбувається цей процес і в зворотному порядку, тобто центральний банк займається вилученням готівки з обороту через комерційні банки. Якщо випуск готівки в обіг перевищує її вилучення з обороту, то це означає готівкову емісію, на ту суму, на яку зросла маса готівки в обігу. Причому зміна маси грошових знаків в обороті, що не супроводжується безготівковою емісією центробанку, не впливає на розмір грошової бази, а змінюється лише її структура, а саме співвідношення маси готівки в обороті та суми банківських резервів [3].

Держава надає центробанку повноваження як щодо готівкової емісії, так і стосовно організації та регулювання обігу готівки на території країни. Як правило, емісія готівки центральним банком – це єдиний законний платіжний засіб на території країни. В країнах з розвинутою ринковою економікою частка емісії у загальній грошовій масі складає 5 - 10 %. Не дивлячись на таку невелику частку, готівка займає особливе місце в грошовій системі [7, с. 87-88].

Грошова емісія центробанку є вторинною стосовно його безготівкової емісії. Як уже зазначалося, комерційні банки отримують готівку в обмін на свої резерви, що зберігаються на рахунках у центробанку, тому первинною є саме безготівкова емісія, в процесі якої центральні банки створюють банківські резерви. Безготівкова емісія – це випуск в обіг безготівкових грошей центральним банком та здебільшого комерційними банками, що мають на меті збільшення коштів для регулювання ліквідності банківської системи країни (центральним банком) та розширення своїх операцій (комерційними банками). Взагалі, центральний банк займається безготівковою емісією в достатньо незначних обсягах, купуючи окремі види цінних паперів, випущених надійними компаніями, а також казначейських векселів.

ВИСНОВКИ

Найбільш спрощене визначення централізованої системи свідчить, що вона являє собою систему, в рамках якої єдиний банк володіє повною або частковою монополією на здійснення емісійної діяльності. Слід також зазначити, що центральний банк не є результатом природного розвитку. Він створюється з ініціативи державної влади, користується особливими привілеями і має особливі зобов'язання. Як правило, центральний банк виступає в ролі банкіра уряду і звичайних банків і має монополне або переважне право на випуск паперових грошей.

В свою чергу, здійснюючи емісійні операції, центральний банк намагається забезпечити таку кількість грошей в обігу, яка необхідна для обслуговування процесу обміну товарами та

послугами в економіці. Отже, центральний банк — є емісійним центром країни, це єдиний орган, який визначає правила організації грошового обігу та емісії грошей, зокрема, контролює діяльність комерційних банків. Влада цих інституцій заснована на їх монополізмі у створенні грошей, тобто на унікальній можливості збільшувати та зменшувати грошову базу.

Список використаної літератури

1. Р.Э. Товмасын Эмиссия наличных денег: финансово-правовой аспект [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [file:///C:/Users/ Downloads/emissiya-nalichnyh-deneg-finansovo pravovoy-aspekt%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Downloads/emissiya-nalichnyh-deneg-finansovo-pravovoy-aspekt%20(1).pdf)
2. Царьова Л.К. Емісія готівкових грошей в Україні: теоретичні основи та принципи / Л.К. Царьова // Актуальні проблеми держави і права. — 2009. - № 49. — С. 490-497
3. Сидоренко А.С. Проблеми виконання Центральними банками функції емісійного центра у сучасних економічних умовах [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/697>
4. Ротбард, Мюррей Государство и деньги: Как государство завладело денежной системой общества. (What Have Government Done to Our Money? [1964]). / Пер. с англ. и франц. под ред. и с предисл. Гр. Сапова. Издательство: Социум, 2008. Обл., xvii+207 стр., 70x100/32. ISBN: 978-5-91603-012-9
5. Смит В. Происхождение центральных банков / Ин-т нац. модели экономики. — Тверь: Твер. полигр. комбинат, 1996. — 284 с.
6. Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник / Кол. авт.: А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М.Ф. Пуховкіної. — К.: КНЕУ, 2005. — 556 с. ISBN 966-574-725-8
7. Косова Т.Д. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст]: навч. посіб. / Папаїка О.О. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 328 с.